EĞİN TÜRKÜLERİ

İNCELEME

ENVER GÖKÇE

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Eğin Türküleri

Enver Gökçe

Doğa Basın Yayın
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Bulvarı
Kamer Hatun Mah.
Alhatun Sk. No: 27
Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 361 09 07 (pbx)
Faks: 0212 361 09 04
web: www.evrenselbasim.com
e.posta: bilgi@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın-174

EĞİN TÜRKÜLERİ
Enver Gökçe

© Evrensel Basım Yayın, 2001

Kapak Tasarım
Savaş Çekiç

Birinci Basım
Ekim 2001

ISBN 975-6865-81-4

Baskı
Ayhan Matbaası

EĞİN TÜRKÜLERİ

İÇİNDEKİLER

Kendi Diliyle Özyaşamı 9
Önsöz / Pertev Naili Boratav 25
Giriş / Pertev Naili Boratav 27

EĞİN TÜRKÜLERİ

EĞİN HAKKINDA 49
ÇİT KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER 51
DERLEME ÜZERİNE AÇIKLAMALAR 56
EĞİN TÜRKÜLERİ HAKKINDA YAZILANLAR 59
EĞİN TÜRKÜLERİNİN DOĞUŞU 63
TÜRKÜLERİMİZİN NEŞREDİLMİŞ OLAN BAZI TÜRKÜ VE MANİLERLE KARŞILAŞTIRILMASI 68
EĞİN TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER 77
EĞİN TÜRKÜLERİNİN TASNİFİ 83
EĞİN TÜRKÜLERİ / METİNLER 87
TÜRKÜLERİN KAYNAKLARI ÜZERİNE (LİSTE) 120
BİBLİYOGRAFYA 125
DİZİN 131
SÖZLÜK 132

Kendi Diliyle Özyaşamı

GURBET YURDUMUZDUR BUNDAN BÖYLE:

1920 Yılında Doğmuşum:

Ankara'ya gelişimiz çok soğuk, hemen hemen kışın yeni başladığı bir zamana rastlar. O zaman dokuz yaşındayım. Yağmurlu bir günde köyden ayrıldık. Arapkir'e, oradan da Hekimhan, Kangal yoluyla Sivas'a kadar kara yoluyla ve kış vaktinde yolculuğumuzu sürdürdük.

Ulaşım yolları iyi değildi. Hatta o koşullarla zor ilerliyorduk. Ve hayvanlarla geliyorduk. Hanlarda yata yata. O zaman uzun bir yolculuktan sonra, on bir günde Ankara'ya gelebildik.

Ankara yeni kurulabilen on beş bin nüfuslu küçük bir kasaba görünümündeydi. Şehir bugünkü Ulus ve Ulus'taki heykel çevresinde ve Samanpazarı denen yer etrafında, Ankara Kalesi'nin çevresinde toplanıyordu. Bundan böyle burada yaşayacaktık.

OKUL YAŞAMI BAŞLIYOR:

Derken '929 yılında o zamanlar, Ankara'da Hüseyin Avni isminde bir zatın yönettiği hususi bir ilkokul vardı. Oraya paralı girip okunuyordu. Okullar yeni başlamıştı. Ben gecikmiştim zaten. Bu okula kayıt oldum. İlkokulu burada okudum ve bitirdim. '935 ve '936 yıllarında Cebeci Ortaokulu'na devam ettim. Lise tahsilime gene Ankara'nın Gazi Lisesi denen ünlü okulda devam etmiştim. '939 yılında öğrenimimi tamamladım.

Bu yıllarda yeni yeni okuyor, tat alıyor, gelişiyor ve kendimi yetiştiriyordum. Ta ilkokuldayken bu sevgi içimize atılmıştı. Celalettin Tevfik Bey adlı bir öğretmenimiz vardı. Bu öğretmen bana ken-

di derslerinde eski şairlerden (N. Kemal ve başka şairlerden) ünlü şiirleri okur ve okuturdu. Bana şiirin güzelliklerini anlatırdı. Bu öğretmene karşı, bana okuma sevgisi aşıladığı için, saygım büyük olmuştur. Yine Gazi Lisesi'nde edebiyat derslerine Feyziye Abdullah ve İsak Refet gelirlerdi. İsak Refet edebiyat hocamız oldu. Bu hocalar beni yönlendirdiler edebiyata. Ben de mümkün mertebe faydalandım. Bu hazırlıklarla üniversite yaşamına başlamış oldum. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Türkoloji adlı bir bölüm vardı. Burayı seçtim.

DEVRİMCİ DÜŞÜNCE VE DERNEKLERLE İLİŞKİLER:

İşte üniversiteye devam etmem sırasında, daha doğrusu devrimci fikirlere olan yakınlığım dolayısıyla, fakültenin ilk yıllarından itibaren, bazı derneklere ve yayınlara yöneldim. Bunlarla bağlantı kurdum.

"Ülkü" dergisi adlı ünlü Halkevi dergisinde çalışmaya başladım. Görevim düzeltmenlik ve dergi çıkarma tekniği üzerindeydi. O zaman dergiye Ahmet Kutsi Tecer ve Bedrettin Tuncel yön veriyorlardı. İdare kısmında Ahmet Serdaroğlu adlı sevdiğim bir insan çalışırdı.

Dergiye, Nurullah Ataç, Ahmed Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer zaman zaman uğrarlar, ve konuşurlardı.

Ben bu arada, gene Ankara'da çıkan bir dergide, bir şiir yayınlamıştım. Bu şiir Ahmet Kutsi Tecer tarafından görülerek beğenilmemiş, (bu şiir, "Köylülerim" adlı ve "Dost Dost İlle Kavga" adlı kitabımda yayınlanan şiirdir) bana Ahmet Kutsi Tecer tarafından şiirin çok kötü olduğu söylendi. Benim şiiri bırakarak düzyazı yazmam istendi. Ben de o zaman, Ahmet Kutsi Tecer'e "ben daha kötüsünü de yazarım" diye güya esprili olarak cevap vermiştim.

SANAT YAŞAMINDA YENİ ARKADAŞLAR:

"Ülkü"de birkaç yeni arkadaş tanıdım. Bunlardan bir tanesi Sefer Aytekin'di. O zamanlar çok devrimci bir rol oynayan Sefer Aytekin, hayatımda unutamadığım insanlar arasındaydı.

O zamanlar Ankara'da bulunan Arif Damar (Arif Barikat) ve bugün de edebiyatımızın bilinen kişilerinden Mehmed Kemal de benim ilk edebiyat arkadaşlarımdır. Mehmed Kemal'le aynı mahallede otururduk. Benim ilk arkadaşlarımdan birisidir. Yine Ceyhun Atuf Kansu da daha ilkokul çağında, belki de ilk tanıdığım en eski arkadaşlarımdan birisidir. Kendisiyle hususi bizim mektepte beraber okumuştuk. Bu arkadaşlardan sonra şair Niyazi Akıncıoğlu'nu tanıdım. Bunlar "On Beşinci Yıl" isimli kahvenin devamlı sakinlerindendi.

ÖĞRETMEN ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ:

Belirli hocalar dışındaki hocalarla ilişkimiz her şeyden önce bir talebe hoca münasebetinin dışına çıkmazdı. Yani siyasi bakımdan yahut diğer yönlerden herhangi bir fikir alışverişinde bulunmak olmazdı. Yalnız devrimci hocalarımızdan Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve karısı Mediha Berkes'le aramız gayet iyiydi.

İŞÇİ ARKADAŞLAR:

O sıralarda gene dergi ve gazete çıkarırken birçok matbaacı, mürettip işçi arkadaş tanıdım. Bunlardan bir tanesini hiç unutamam. Bu Hasan isimli bir işçidir. Ve sonra adına Mürettip Hasan isimli şiiri yazdım. Çok iyi, Anadolu halkından bir gençti Hasan. Hasan'la daha sonra '951'de büyük tevkifatta da karşılaştık. Onu da tutup getirmişlerdi. Zavallı Hasan beş seneye mahkum olmuştu ve veremdi de. Sonunda çok yaşamadı zaten.

DERGİCİLİK YILLARI VE KARARLI BİR TAVIR:

O zamanlar gençtik, sıhhatliydik tabii. Her işi benimseyerek yapıyorduk. Bu yüzden bizim derginin çıkışında mesela "Ant" dergisinin çıkışında, ortaya getirilişinde büyük yararlarım olduğu doğrudur. Ve bu işleri hiçbir şey beklemeden, kendiliğinden ve tabii olarak yapıyorduk.

Sanatçılık ilişkilerimiz gelişmeye başladı.

Ben gençliğimde de kesin olarak içki taraftarı değildim. Bu yüzden o zamanki ünlü Ankara meyhanelerinden hiçbirine gitmedim, gitmezdim. Ve arkadaşlarımı da bu yerlere gitmekten men ettim.

Yine bu devrede ünlü halk ozanları, Aşık Ali İzzet, Aşık Veysel, Habib Karaaslan gibi temiz şairlerin hepsiyle teker teker tanıştım, ilgilendim. Onların gerçekten temiz bir halk yüzleri vardı. Ve bu taraflarıyla az çok ilgilendim ve temaslar kurdum.

O gün iki şey vardı ortada benim için. Bir yanda Garip hasta sanat anlayışı diğer yanda dinamik halk edebiyatının yüzü. Bunlar karşı karşıya getirilince, ben elbette ki kendi sınıfımdan gelme halk ozanlarından taraftım. Bu yüzdendir o devrede bu şairlerin yanında olmam. Nitekim halk ozanları bu işte gerçek yerlerini göstermişler ve her zaman doğrunun, güzelin yanında olmuşlardır.

Biz tavrımızı belirlemiştik.

'945 yılında, yani Garipçilerin edebiyatımıza egemen oldukları bir çağda dergi yayınlamaya ihtiyaç duymuştuk. Bu devre henüz toplumcu akımı güçlendirmeye çalıştığımız bir devreye rastlar. Orhan Veli ve arkadaşları o zaman devrimci şiirleri yoksayan ve yozlaştıran bir çalışma içindeydi. Ve bu sebeple biz "Ant" çevresinde, küçük bir topluluk da olsak, devrimci sanat sorumluluğunu üstlenmiştik. Daha evvelden "Yeni Edebiyat" dergisi tarafından yürütülen akımın mümessili olarak karınca kaderince çalış-

malarımızı sürdürüyorduk. Bu devrede biz, bir avuç devrimci genç tarafından ele alınan anti-faşist ve devrimci bir gençlik ve onun devrimci sanatı etrafında yeni bir akımın mümessili toplumcu sanatı ortaya çıkarmayı amaçlayan gençlerdik denebilir.

Bizim varlığımız aslında önemsizdi, küçüktü, ama doğruydu. Biz bu doğrudan dolayı bir aradaydık.

BURJUVAZİNİN SANAT SİLAHŞÖRLERİ:

Bu sırada Nurullah Ataç ve arkadaşları bizim bu tumumumuzdan habersiz gibi görünüyorlardı. Bizim adımızı yok saymak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Rahmetli Nurullah Ataç yalnız kendi dar çevresinde ve Orhan Veli etrafında yaygara koparıyordu.

Bu devredeki edebiyat çalışmalarımızın yararlı olduğu kanısındayım. Buna rağmen onların bu tavrı yüzünden birçok yetenekli genç körelip gitti. Hatta denebilir ki Nurullah Ataç ve arkadaşları bu devrede bizim bu sınıfsal karşı koymamıza, güçlenmemize, bilemeden yardım etmişlerdir.

O günkü tavrımızın sadeliği ortadır.

TÜRKİYE GENÇLER DERNEĞİ KURULUYOR:

'948 yılında, o zaman anti-faşist bir dernek kurmuştuk. Türkiye Gençler Derneği davası denildi bu davaya. Bu derneğin yüz elli kadar üyesi olmuştur. Ve harp sonrası devresinin bir parçasıdır.

Demek her türlü anti-faşist ve demokratik fikirli genci bir araya getiriyordu.

Derneğin Ankara Denizciler Caddesi'nde bir ahşap evde merkezi vardı. Faaliyetleri arasında halka her türlü yardım vardı. Örneğin, halkın hasatına bilfiil iştirak etmek, katılmak gibi faaliyetler bunlar arasındaydı.

Hatırladığıma göre, o zaman dernek, içlerinde ben de olmak

üzere, sekiz on üyesi İstanbul Ankara arasında bir yürüyüş tertip etmişti. Bu Ankara İstanbul yolculuğu beş altı gün sürdü ve tamamlandı.

TURANCILAR RAHATSIZ OLUYORLAR:

Derneğin birçok yapıcı işe yönelmesi, Ankara çevresinde bulunan ırkçı Turancıları rahatsız etmeye başladı. Dernek fakülte ve Ankara çevresinde yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu nedenle ırkçı Turancılar derneğin gidişine karşı birtakım eylemlere giriştiler. Gösteri yapmaya başladılar. Derneğin yıkılması etrafında tehditler çoğaldı.

Biz o zaman safça, yirmi otuz kişi, bir odacık yerde toplandık ve elimizde sopalarla gelenleri bekledik.

Turancıların etkinliği çoktu o zamanlar:

Turancılar saldırdı. Dernek yıkıldı, birkaç saat içinde. Kitaplar yırtıldı. Sokaklara atıldı. Dernek üyelerinden yakaladıkları birkaç kişiyi dövdüler. Fakat dernek faaliyetine devam etti. Dernek etrafında birtakım provokasyonlar aldı yürüdü.

DERNEKÇİLİK TUTUKLULUKLA SONUÇLANIYOR:

Sonucunda dernek üyelerinden iki kız arkadaş, biri Melahat Kürşal, diğeri Nural ve ben, Mehmed Kemal, Şevki Akşit tevkif edildik. Gerekçe olarak dernek üyelerinin komünizm propogandası yaptıkları ileri sürülüyordu. Bu yüzden tutuklandık. Ankara cezaevine götürülüp tıkıldık.

Üç ay devam eden sorgudan sonra hiç kimseyi mahkum edemediler. Hepimiz beraat ettik. Böylece üç ay boşu boşuna geçti.

YAŞAYAN ANILARIN ŞİİRLERİ:

Bu devre hapishanede birkaç tane şiir yazdım. "Görüşmeci" isimli şiir bu devrenin mahsulüdür. Görüşmeye arkadaşlarım, kendi ailemden kız kardeşim gelirlerdi. Bu şiiri daha sonra "Görüş Günü" adıyla yayınladım.

GÜRÜŞ GÜNÜ

Bugün görüş günümüz
Dost kardeş bir arada
Telden tele
Mendil salla el salla
Merhaba!

İzin olsun hapishane içinde
Seni
Senden sormalara doyamam
Yarım döner cıgaramın ateşi
Gitme dayanamam

Gene bu devrenin anısı olarak "Fakültenin Önü" adlı şiir, bu gösterilerden sonra yazılmıştır.

FAKÜLTENİN ÖNÜ

Fakültenin yanı demirden köprü
Fakültenin önü bir sıra kavaktı
Biz bir garip yiğit kişiydik
Bütün hürriyetler bizden uzaktı

Faşistler camlara yürüdüler
Kürsüleri kırdılar, höykürdüler
Tığ taber şahı merdan
"Tanrı dağı kadar Türktü bunlar
Hıra Dağı kadar müslüman"
Ve de kanlı bıçaklı düşman

Gökler ışıyordu yer yer
Ortalık ala şafaktı.

Bu şiir de olayları günü gününe yansıtan en iyi bir şiirimdir.

YÜZ UMUT:

Bu sırada memlekette büyük bir umut başlamıştır. Demokrat Parti memleket için büyük bir ümittir. Ve Türk halkı da Demokrat Parti madrabazlarının peşinden gitmektedir.

Benim kişisel durumumsa, fakülteyi bitirmişim, iş arıyorum. O zaman Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu benim üniversiteden hocamdır. İş için müracaat ediyorum. Bana verilen cevap bir sürü bahaneden sonra yine de beklememdir. Nihayet işten ümidimi keserek başka bir ekmek parası kazanmak için yeniden çeşitli işlere girişiyorum.

Bu arada İstanbul'da Yurtlar Müdürlüğü'nde bir işe talibim. Neticede Yurtlar Müdürlüğü'nde yönetim memurluğu işini alıyorum.

MEMURLUĞA GİRER GİRMEZ:

Yurtlar Müdürlüğü'nde görevime 1950 yılının içinde, Ekim ayına doğru başladım. İlk görevim Çarşıkapı öğrenci yurtların-

daydı. Daha sonra çalışmalarım beğenilmiş olacak ki, birçok yurtların kuruluşunda görev aldım. Çarşıkapı'dan sonra Yıldız Teknik Okulu yurdunda yeni görevime başladım. Bu arada kısa bir müddet için Denizcilik Yurdu'na ve tekrar Kadırga Öğrenci Yurdu'na atandım. Bu devre benim hayatımda çok önemli bir devredir.

'951 BÜYÜK TEVKİFATI:

Bu devre '951 Tevkifatı'nın başladığı devredir. '951 Tevkifatı İstanbul'da Ekim ayında başlatıldı.

Gazetelerde okuduğumuza göre Sevim Tarı isminde bir kadın Paris'e giderken yakalanmış. Bunun üstünden bir süre geçti. Bundan sonra, buna dayalı olarak Tevkifat başlamıştı. Ben de birkaç öğrenciden sonra Eylül'e doğru tutuklandım. O zaman Kadırga Öğrenci Yurdu'nda bulunuyordum. Daha önce yurt binasında kaldığım odanın arandığını, didik didik her tarafın araştırıldığını görmüştüm. Bu olayın üzerinden bir hafta geçti ki, tutuklanma günüm geldi.

DEVRİMCİLER BİR BİR TUTUKLANIYOR:

O zamanlar İstanbul 1. Şubesi gelip geçici hapishane olarak kullanılıyordu. Teker teker o günün devrimcileri ve demokrat fikirli gençleri alelacele tutuklanıyordu.

Aşağı yukarı tevkifat için bütün hazırlıklar bitmiş olacak ki, büyük darbe indi. TKP Tevkifatı denilen meşhur '951 Tevkifatı olayı başlamış oldu. Bu tevkifatta alışılmamış birçok yıldırma yöntemleri uygulandı.

Gene tabutluklar, falakalar ve her türlü insanlık dışı işlemler yapıldı. Ve sonuçta yüz altmış sekiz insan askeri mahkemede yargılandı. Gereği şekilde hepsi de cezalandı. Ben şahsen bu davada hiçbir fayda görmediğim için avukat bile tutmadım. Ayrıca birçok, gene

hapishaneden tanıdığım insanlar da savunmalarını kendileri verdiler. Epeyce direndik. Fakat sonuç olarak şunu söyleyeyim, yüz altmış sekiz kişi bu davada hepsi hüküm giydiler. Bunların isimleri ve aldıkları cezalar yayınlanmıştır.

Ben savunmamı kendim yaptım. Hatırladığıma göre o zaman çok iyi bir savunma hazırlamıştım. Yapılan isnatları reddettim. Bazı arkadaşlarımla olan temaslarımın kanuni olduğunu, gizli bir örgüt tarafından yönetilmediğimi iddia ettim. Fakat kaale alınmadı.

Ben savunmamın özünde Marksizmi ..... istediğimi beyan etmiştim. Mahkeme bildiğini okudu. Sonuçta yedi seneye mahkum edildim. Ayrıca bu cezanın üçte bir bölümlük kısmı kadar da sürgün cezam vardı. Böylece mahkeme sonuçlandı ve herkesi cezaevlerine dağıttılar.

MAPUSHANELER VE SÜRGÜN:

İlk toplandığımız yer İstanbul 1. Şubeden sonra Harbiye Cezaevi'ne, tekrar İstanbul 1. Şubesine ve Yıldızdaki Güvercinlik adı verilen eski bir binada tutuklu kaldık. Böylece iki yıl 1. Şube bir yıl da .....

Ileri cezaevleri statüsüne göre bütün Türkiye hapishanelerine dağıtılmış olduk. Son parti Adana cezaevine gönderildik. 1. Şubede kaldığım zaman içinde işkence yapıldı. Havasız ve hatta ekmek ve su bile verilmediği günlerde iki yıl 1. Şubenin ünlü odalarında gün geçirdik.

Bu arada içerde, birçok kanunsuz işlemlerin yapıldığı doğrudur. O sırada ruhi depresyon geçirenlerin ve intihara yeltenenlerin sayısı da oldukça kabarıktır.

Adana'ya kadar parmaklarımızdan ve ellerimizden kelepçeli olarak getirildik. Siyasi koğuşa yerleştirildik. Adana'da Zeki Baştımar, Mihri Belli, Şevki Akşit de bulunuyordu.

Yedi yıl Adana'da tamamlandı. Adana cezaevinden sürgün yerime gönderilmek üzere salıverildim. Sürgünü geçireceğim Çorum'un Sungurlu kasabasına geldim.

Her gün Sungurlu'nun bir karakolunda ispat-ı vücut ediyorduk, kendimizi gösteriyor ve imza atıyorduk. Kalacak yerimiz yoktu, iş yoktu. Halimiz Allaha kalmıştı. Böylece sürgünümüz günlerce devam etti.

Neden sonra oradan başka bir yere, iş bulabileceğim bir yere naklimi yaptırmayı istedim. O zaman Sungurlu mahkemesine başvurarak Ankara'ya naklimi istedim. Böylece sürgünün bir kısmı Ankara'da geçti.

MAPUSHANEDE GÜNLERİMİZ:

Hapishanede herkes kendine göre bir işle meşgul olurdu. Günlük hapishane hayatının dışında benim işim gene sanat oldu. Şiirle uğraşıyordum. Bu arada benim önemli yapıtlarımdan birisi olan Yusuf ile Balaban'ı yazmaya başladım. O devrelerde böyle bir şiir çalışması yapacağım belliydi. Birtakım sıkıntılar başlamıştı ve şiirin ilk mısraları dökülmeye başladı. Ve; "Zaman akar, zaman geçer / Zaman zindan içinde" dizeleriyle başlayan şiir kafamda şekillenmeye başladı. Ve sonuçta otuz şiirlik bir destanı kısa bir müddet içinde, zannederim bir ay içinde bitirmiş oldum. Destan böylece tamamlanmış oldu. Ben de rahatlamıştım ama, asıl iş bu parçaların dışarıya çıkarılmasıydı. Neticede o işi de başardım. Destan sağsalim dışarıya çıktı. Fakat daha sonra aynı titizlik destanın saklanmasında gösterilemedi. Ve eser tamamen bugün elimden çıktı. Kayboldu. Bugün destanın elimde kalan parçaları arasında sonradan, "Başlangıç", "Uy Kirpi Kız Kirpi", "Bu Balabanın Dünyadan Göçtüğüdür," ve "Kirtim Kirt" adlı Son Bölüm kalmıştır.

Destanı birçok arkadaşım okumuştur. Dışarda da okunmuş-

tur. Elden ele geçtiğini de öğrendim hatta. Destanı, Ahmed Arif de okumuştur.

Hapishanede günlük çalışmalarımın arasında Fransızca da önemli bir yer tutar. Orhan Suda ile o zaman aynı ranzada kalıyorduk. Bana dil bakımından çok yararları dokunmuştur. Orhan Suda ile her gün aynı ranzanın etrafında günümüzü geçirirdik. Ve çalışmalarımız bitince akşamları volta atardık. Böylece günler akıp geçti.

O zamanlar edebiyatla uğraşan Hilmi Akın, Arif Ünal (Ahmed Arif) ve ayrıca saz çalışmalarına devam eden Ruhi Su ve devlet tiyatrosundan şimdi rahmetli olmuş Ulvi Uraz ve Kemal Bekir gibi ünlü sanat adamları bulunuyordu. Şükran Kurdakul da o zamanlar tutulup getirilmişti: Sonuçta o da üç sene sekiz aya hüküm giydiği için cezasını geçirmeye çalıştı aynı hava içinde. Değerli bir gençti.

İSTANBUL VE 27 MAYIS ÖNCESİ:

Süleyman Ege ile İstanbul sokaklarını, Beyazıt'ı karış karış her gün gezer dolaşırdık. Adnan Menderes'e karşı yürütülen miting ve gösterileri izlerdik. İşte tam bu sırada yani 28-29 Nisan'da Beyazıt'ta birtakım gösteriler yapıldı. Aynı gün de Turan Emeksiz'in öldüğü yahut ta ertesi gün Beyazıt Meydanı hınca hınç doluydu. Turan Emeksiz herkese gösteriliyordu. Benim bu olayı anlatan "Turan Emeksiz" adlı şiirim bu devrede yazılmıştır.

Bu gösteriler her gün devam ediyordu.

Bizler de birkaç işçi arkadaşla habire Beyazıt Meydanı'nın etrafında dolanıp duruyorduk.

YENİDEN SÜRGÜN:

Bir gün evimden alınarak götürüldüm. Olaylardan korkan eski yöneticiler ve Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı bir liste yapmış. Bu listede adımız vardı. Tutuklandık. Bizim kendi istediğimiz bir yere ama sıkıyönetim dışında herhangi bir bölgeye gitmemiz teklifi ya-

pıldı. Ben o zaman, kendi memleketim diye, bildiğim ülke diye ve bunca uzun süren hapislik ve sürgünlükten sonra biraz nefes alırım diye Erzincan'ı seçmiştim. Zaten Ankara, İstanbul ve İzmir dışında bir yer seçmemiz gerekiyordu. Böylece Erzincan'a gitmeye karar verdim. Uzun bir yolculuktan sonra Erzincan'a geldim. Birkaç günüm şurda burda gözaltında tutularak geçti. Yollarda bir değişiklik olmadığı için köyüme çok zahmetli gelebildim.

O zamanlar köyden birkaç kişi bu işten sevinmez göründülerse de, çoğunlukla kendi halkım tarafından gayet iyi karşılandım. 21 Mayıs devrimi başladı. Köyün radyosundan devrimin yapıldığı okundu. Menderes'in de yakalandığı okundu: Bundan sonradır ki, şuraya buraya sürülen arkadaşlar da özgürlüklerimize kavuşmuştuk. Böylece ikinci sürgün de bitince hayat kavgasının içinde kaldık.

KÜÇÜK BİR GAZETEDE DÜZELTİCİLİK:

Eskiden beri tanıdığım Fethi Giray bir günlük gazete çıkarmaya başlayınca ben de iş için müracaat ettim. O zamanlar için küçük bir parayla gazetenin düzeltmenlik görevine başladım.

Bu gazete küçük tirajlı bir reklam gazetesiydi. Bir ara İsmail Gençtürk isimli genç bir delikanlı da bize yardımcı olarak yanıma verildi. İsmail Gençtürk her haliyle bir memleket çocuğu olduğu belliydi. Biz onunla altı ay kadar beraber çalıştık. Nihayet gazete '963 yılına doğru kapandı.

Bu arada bozulan sağlığımın tedavisi için kaplıcalara gittim. Haymana, Kızılcahamam ilçelerindeki kaplıcalardan şifa aradım.

Gazete kapanınca yeniden işsiz kaldık.

DÜNYANIN BÜYÜK OZANLARINDAN BİRİ NERUDA:

Pablo Neruda çevirilerini sürdürüyordum.

Neruda, bilindiği gibi dünyanın en büyük şairlerinden birisidir.

Şiirle uğraşmam dolayısıyla Neruda'ya eğilimim gün geçtikçe artıyordu. Neruda çarpıcı ve büyük bir ozandır. Dünyayı ve insanları seven birisi. Başından da büyük olaylar geçmiştir. Gizli yaşadığı, sürgünde kaldığı yıllar olmuştur. Büyüklüğü biraz da buradan gelmektedir. Benim ona ilgim de bu bazı yakınlıklardandır.

YENİDEN İSTANBUL'UN ARKADAŞLIĞI:

İstanbul'a gittim. Daha önceleri de gitmiş olmama rağmen, İstanbul'u pek tanımıyordum. Yerleştim. Hatta Menekşe'den bir ev de tuttum. Birçok çalışmam olacaktı. Çevirileri de hızlandırmıştım.

"Ant" dergisiyle de bir ara ilişkim oldu.

Bir spor dergisinde de düzeltmen olarak çalışıyordum.

Bu dönemde en önemli iş diyebileceğim çalışmam, Meydan Larus'taki çalışmamdır. Bu işi bana Yaşar Kemal bulmuştu. Yaşar Kemal eski bir dosttu. Çevresi de şimdi geniş:i. Bu iş beni çok rahatlattı.

Bu iş kısa sürdü.

Sakıncalılığımızdan dolayı dergiyle ilişiğimiz kesildi. Bu kararı bana o zaman derginin önemli bir yönetmeni olan Günay Akarsu isimli arkadaş tebliğ etti.

İstanbul'da çocuk yayınları yapan bir yayınevi vardı. Bu yayınevinin Dünya Masal ve Efsaneleri adlı bir dizisi vardı. Çin, Hint, Eski Mısır gibi dünya uluslarının masal efsane kolleksiyonlarını çevirdim. Yedi sekiz kitap tutuyordu. Basılmak üzere hazırlıklar yapılmıştı.

Ekonomik sıkıntılar başgösterince, kendi köyüme yerleşmem gerekiyordu. İstanbul'a veda ederek kendi köyüme yerleştim. Kitapların basılıp basılmadığı konusunda bilgi alamıyorum. Bir kazık daha atılıyor bize.

Her yıl kış aylarında köyümde bulunuyordum. Yazları gezebileceğim zamanlarda dışarı çıkıyordum. Ankara, İstanbul gibi şehirlere geliyordum.

Bu arada şiir üzerindeki çalışmalarım ve çevirilerim devam etti.

BEN SANATTAN NE ANLIYORUM:

Ben sınıf edebiyatı yapıyorum.

Türk halkının hayatın her dönemde aktif olan, güzel olan, büyük olan bu halkın sanatını yapmaya çalışıyorum.

Bence sanat her şeyden önce bu sınıfın yaşam kavgasındaki gücünü kudretini ortaya koymasındadır.

1940 yılına gelinen zamanlarda Türkiye'de çeşitli sanat görüşleri varolmuştur. Bilhassa endüalist sanat biçimine karşı ve toplumcu yanı olan cereyanlar bu devrede etkili olmuştur. Gayet tabii olarak bu toplumcu yanı kuvvetli olan akımın içindeydim. Ve içinde olacağım. Hani eski bir söz vardır: İnsan nasıl yaşarsa öyle düşünür. Bu çok doğrudur. Yani düşüncesini, yani bilincini onun sosyal hayatı, sosyal pratiği belirler. İnsana kendi çevresinde olan ilişkiler gene diyalektik bir bakışla açıklanabilir. Sanat ise daha karmaşık bir olaylar zinciridir. İyi, başarılı bir eseri meydana getirebilmek için önce sosyal bir içerik, sonra da estetik bir kılıf zorunludur.

Sosyal içeriği ve estetik yönü kuvvetli eserler ancak başarılı olur. Ben büyük sanatçılarda bu içeriği ve estetik yanın kuvvetli olduğunu görmüşümdür. Örneğin, Nâzım'da ve Neruda'da bu sosyal ve estetik yönler bir bütün halinde ortaya konmuştur. Güzel ve kuvvetli olmak burdan gelmektedir.

Bir sanatçının doğru, devrimci bir yönde bir şeyler verebilmesi için, pratik ve teori arasındaki işbirliğini daima göz önünde tutması gerekir. Dünyayı ve olayları ancak diyalektik metodun ışığında kavrayıp yorumlayabiliriz.

Sanatta, bilinçle duyarlık arasında tam bir uyum olmalıdır. Ne salt bilinç ne salt duyarlık tek başına yeterli değildir. Bir sanat eserinden, devrimci sanattan söz ettiğimizde, devrimci bir görüş açısından hareket ediyoruz. Yani dünyamızı insanca yaşanacak bir hale getirmek için şiiri ve sanatı sosyo-politik bir mücadelenin tanımlayıcı araçları olarak görüyoruz.

Baştan bakıldığında asıl mesele, insanın görüşlerinde kararlı olmasını meydana getirmiştir. Sadece namuslu olmak da yetmez. Sonuna kadar hem namuslu hem de sapına kadar bilinçli olmak şarttır. Gerçek sanatçı, pazarlıkların, küçük hesapların insanı değildir ve olamaz da.

Şimdi benim yapmak istediğim bir iş var. '951 Tevkifatını yazmak. Eğer sağlığım el verirse, ömrüm vefa ederse, '951 Tevkifatının destanını yazacağım. Bunun için kafamda bazı tasarılarım vardır. Eğer bu işi başarabilirsem çok mutlu olurum.

GENÇ SANATÇI ARKADAŞLAR:

İyi bir sanatçı olmak için önce, kendi halkını sevmesi daha doğrusu bu halkın içinden, bu halkın en devrimci sınıfına bağlılık göstermesi; içtenlikle bunu yapmak şarttır.

Hayatı tüm yönleriyle seveceksiniz.

İyilik kötülükleriyle, pisliğiyle, fakat seveceksiniz.

Suyunu, dağını, toprağını, çevreyi de kendisi kadar her şeyini seveceksiniz. Bunu sevdiğiniz bir sürede, bunları yapıtlarınıza geçirebildiğiniz ölçüde büyük ve yol gösterici olacaksınız.

Ben, Türk halkının içinden çıkmış, halkımızın özelliklerini yapıtlarında yansıtmaya çalışan genç sanatçı arkadaşlarımı şimdiden kutlarım.

(Ankara, 1977-1980)

Önsöz

Enver Gökçe'nin "Eğin Türküleri"

Pertev Naili Boratav

Bu küçük kitapta yayınlanan "Eğin Türküleri" ile onlara giriş olarak eklenen incelemeyi Enver Gökçe, 1947'de Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğrenci bitirme ödevi olarak hazırlamıştı. O yıllarda Fakültenin o bölümünde öğretim yapan bu satırların yazarı, yurdun çeşitli bölgelerinden Fakülteye okumaya gelmiş olan öğrencilerini, Türk folklorunun ve özellikle Türk halk edebiyatının türlü konularında derlemelerle görevlendirirdi. Bu derlemelerin, "bitirme ödevi" olarak geliştirilmeden kalan bölüğü de o tarihlerde kurulması tasarlanan Folklor Arşivi'ne ham gereç olarak malediliyordu. Tasarıdan öteye geçememiş olan bu Arşivin içerdiği derlemelerin dökümü, 1942 ve 1947 yıllarında yayınlanan iki yazımda verilmiştir[1].

Enver Gökçe'nin, 34 yıl öncelere çıkan derleme ve incelemesi Eğin'de –ve başka yerlerde– "Eğin Türküleri" ve benzerleri halk yaratmaları üzerine çalışmalar yapacak olanlara yararlı belgeler niteliğini taşır kanısındayım. Bu küçük kitabın başına, 1937'de Ankara'da "*Ülkü*" dergisinde yayınladığım, sonra da 1939'da çıkan "*Folklor ve Edebiyat*" adlı kitabıma aldığım bir inceleme eklendi. Orada ve Gökçe'nin denemesinde, Eğin türkülerine yansıyan "gurbet"in anlamı üzerine yorumlamalara girişiliyor. Son 30-40 yıl içinde Türkiye toplumundaki gelişmeler, Eğinli'nin türkülerinde simgeleşmiş, "gurbet"e yepyeni ve çok daha karmaşık anlamlar kazandırmıştır. "Gur-

bet" artık İstanbul'un tekelinden çıkmış, başka büyük kentlere, "gecekondu" şehirlerine, daha da ötelere, Almanyalara kadar yayılmış, "İstanbulcular" katarına "Almanyacılar" katılmıştır.

Ben o yazımda, Anadolu insanının Eğin türkülerinde dile getirdiklerini, çağdaş görüş, söyleyiş ve biçimlerle işleyecek sanatçılarımızı beklediğimizi söylüyorum. Eğinli Enver Gökçe ile, onun kuşağından ve daha sonraki kuşaktan şairler kadar nice hikâyeci ve romancılarımız, Eğin türkülerinin dilini, anlatımını daha da güçlendirerek, topraklarından kopmuş insanlarımızın acı tatlı gerçeklerini, yurtiçi ve yurtdışı gurbetlerindeki alınyazılarını yazıya döktüler. Demek istiyorum ki "Eğin Türküleri" konusu, kültür sosyolojisi, folklor, karşılaştırmalı halk ve aydın edebiyatları alanlarında araştırmalara girişecek olanlar için bu bakımdan da bir çıkış noktası değerindedir. Enver Gökçe'nin derleme ve incelemesinin yayınlanmasında bu düşünce ile de yarar görüyorum.[2]

İlhan Başgöz'le bu hayırlı işi gerçekleştirmeyi düşündüğümüzde Başgöz'ün elinde Gökçe'nin derleme metinleri ile incelemesinin küçük bir parçası vardı. Gökçe'nin ve Ankara'daki dostlarının yardımı ile eksik bölümleri tamamlamak mümkün oldu. Bu satırlar onlara uzak gurbetteki dostlarından selâm ve sevgi iletsin.

Ivry (Fransa), 9 Ekim 1981

1. P.N. Boratav, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Folklor Arşivi, "Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi", 1, 1942, s. 99-111. — P.N. Boratav, Folklor Arşivinin Bugünkü Durumu, "Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi", V, 1947, s. 323-327. — Öğrenci –ve "ilmî yardımcı"– derlemelerinden "türkü ve mâni" türlerinden metinlerin derleyicileri ile metinlerin sayısı: 1) Mediha Berkes, Ankara köylerinden (184 parça); 2) Hüsnü Yüksel, Demirci'den (101 parça); 3) Mehmet Tuğrul, Ankara'nın Örencik ve Ahi köylerinden (123 parça, bu metinler kitap halinde yayınlanmıştır: Ankara, Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri, Ankara, 1945, Ankara Halkevi yayını); 4) Faik Eroğlu, Karaburun'un Anberseki köylerinden (63 parça); 5) Enver Gökçe, Eğin ve köylerinden (162 parça); 6) İhsan Altay, Kastamonu'dan (1345 parça).

2. Enver Gökçe'nin kitabındaki bibliyografyaya şu yayınları da eklemek yararlı olur: Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Mâniler, Ankara 1944; Ankara Halkevi yayını. Aynı yazar Maniler Klavuzu, Ankara 1947, Ankara Halkevi Yayını. Ali Rıza Önder, Eğin Mânileri, "Türk Folklor Araştırmaları" no. 115, Şubat 1959; bu makaleden öğrendiğimize göre, Kemaliye'de yönetilip Erzincan'da basılan "Yeşil Eğin" haftalık gazetesiyle, Erzincan'da çıkan günlük "Kazankaya" gazetesinde birçok Eğin türkü ve mânileri yayınlanmıştır.

EĞİN TÜRKÜLERİNİN BAŞLICA TEMLERİ*

Pertev Naili Boratav

Halk türküleri etrafında gerek halk edebiyatı, gerek halk musikisi bakımından tetkikler, son 10-15 sene içinde epey bir yekûn tuttu. Fakat bu anonim halk edebiyatı mahsullerine ait bol malzeme neşriyatına ve teknik tetkiklere mukabil, onların mevzuları, cemiyetle alâkaları, estetik ve sanat itibarile kıymetleri, nihayet sosyal fonksiyonları üzerindeki araştırma ve mütalâalar hemen hemen hiç mesabesinde kalır**.

Halk türküleri ilmî tetkikleri alâkadar ettiği kadar, sanat müdekkiklerinin, sanatkârların ve sosyologların da dikkatlerini çekmeğe değer. Hatta onları yalnız folklor malzemesi, sadece cemiyetin iptadî tefekkür ve ifade vasıtaları kabul ve sırf bu bakımdan tetkik etmemek icap eder. Orijinal edebiyatını, şiirini, müziğini ve alelumum sanatını arayan bir milletin sanatkârlarının halk edebiyatından alacakları birçok dersler vardır.

Sanat eserlerinin büyüklüğünü, ölmezliğini ölçen vahidi kıya-

* P.N. Boratav, Folklor ve Edebiyat I, İstanbul 1939, (Eminönü Halkevi Yayını), s. 142-163. Bu makale Halil Vedat Fıratlı'nın toplayıp neşir için hazırladığı "Eğin Türküleri"ne mukaddime olmak üzere hazırlanmış, eserin neşri geciktiği için "Ülkü" mecmuasında (1. Kânun 1937; Cilt X, Sayı 58) neşredilmiştir. Misâl olarak gösterilen türkü parçaları H.V. Fıratlı'nın neşredilmemiş külliyatından alınmıştır.

** Türk halk türkülerine ait neşriyatın muhtasar bir bibliyografyasını elde etmek için bakınız: 1) Hovalski, İslâm Ansiklopedisi'nde "Türkü" maddesi. 2) "Halk Bilgisi Haberleri", Teşrinisani 1973, Sayı 73'te Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun "Halk Türküleri" adlı makalesi. 3) Nihat Sami Banarlı'nın Türkiyat Mecmuası Cilt V'te "Halk Evleri Dergisinde Halk Edebiyatı Araştırmaları" adlı bibliyografyası.

Bu saydığımız mehazlarda ismi geçmeyen Sadi Yaver'in 1932'de Bartın Gazetesi'nin 334'ncü sayısı ile başlayan makalelerini de zikretmeliyiz.

Gerek bu makalelerde, gerekse Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun yukarıda adı geçen makalesinde, Mahmut Ragıp Kösemihal'in birçok bakımlardan kıymetli "Anadolu Türküleri ve Musiki İstikbalimiz" adlı kitabında (İstanbul 1928), Ahmet Talât'ın "Türk Şiirlerinin Şekil ve Nev'ileri" (İstanbul 1928), Murad'ın "Halk Edebiyatı" (İstanbul 1933) adlı eserlerinde bu halk muhsullerinin tahliline giden bazı nâdir mülâhazalara rastlıyoruz. Sadi Yaver Ataman'ın neşrettiği kitapta (Anadolu Halk Sazları, İstanbul 1938) türkülere ve onların toplama usullerine dair bazı malûmat ve notlar bulunabilir.

silerden biri de muvaffakıyet ve şöhrettir. Diğer taraftan, muvaffakıyet ve şöhrettir ki sanat eserine sosyal fonksiyonunu yapmak imkanını verir.

Bu iki vakıadan hangisi diğerine nazaran müessir, hangisi tesirdir, bunu arayacak değiliz; şu kadar var ki her iki vakıa da sanat eserinin kıymetlenmesinde mühim birer unsur olarak gözükür. Bütün milletlerin halk edebiyatı mahsulleri bu unsurları fazlasile haizdirler. İnsan zekâsının ve hassasiyetinin, sanat ve ifade kabiliyetlerinin inkişaf devirlerinde doğmuş başdöndürücü büyük eserlerle bunlar, mukayese yolundan ilerleyerek hükümler vermekten ve halk edebiyatı mahsullerinin dört başı mamur sanat eserleri arasına girip girmeyeceklerini münakaşadan bir an fariğ olalım; münakaşasız kabul edilecek bir hakikat vardır ki, halk sanat eserleri lehine hüküm vermeye bizi götürüyor: Bu eserler şöhretin kusvasına erişmiş ve sosyal fonksiyonlarını mutlak olarak yapmış eserlerdir. Şu halde sanatkâr onlardan hiçbir şey öğrenmese bu muvaffakıyetin sırrını öğrenebilir.

Halk türküleri bu mavaffakıyetlerini 1 – ihtiva ettikleri beşerî temlere, 2 – sosyal muhit ve şartlara tamamen uymalarına medyundurlar. Yani halk türküleri bir yandan bütün insanlarda müşterek olan duygu ve düşünceleri aksettirirler, diğer taraftan mahallî ve millîdirler; kökleri vücut buldukları cemiyetin içindedir, mevzularile, ifade hususiyetlerile, tahassüs ve tefekkür tarzlarile bu cemiyete bağlıdırlar.

İşte bu vasıflardan Eğin türkülerinde en çok göze çarpanlar üzerinde bazı mütalâa ve tahliller bu küçük etüdün mevzunu teşkil ediyor.

***

Eğin türküsü adını taşıyan beşlik kıtalardan mürekkep uzun türkü bize gurbet teminin ana çizgilerini verecek mahiyettedir. Bu türkü üzerine dikkatini ilk çeviren, iç kıymeti hakkında ilk hüküm veren, benim bildiğime göre Rıza Tevfik'tir: O, 1329 senesine ait

Peyam gazetesinin edebî ilâvesinde (Şubat 1329, Sayı 20) neşrettiği "Folklor" serlavhalı makalesinde türkülere temas ediyor, bunları mevzularına göre tasnif ederken Eğin havalarına geçiyor; türkünün iki kıtasını kaydettikten sonra şu mütalâaları yürütüyor: "*... Hasretli gönülerin feryadı, ayrılık acısının enini olan bu sözlerdeki samimiyeti edâ hiç şüphe götürmez. Lâkin bu sözler kimindir? Evet kimindir ki en doğru, en ciddî, en tabii bir aşk ile sevdiği zevcinin fırkatine bu hıçkırıklarla ağlıyor ve gönülden ağlıyor? Kim bilir? Yalnız biz şu kadar bilebiliyoruz ki geçinmek derdi ile, askerlikle ve daha türlü türlü esbabı mucibirenin ihramile karısını, evini, barkını terketmeğe mecbur olmuş ve ihtimal ki bir daha avdet edememiş, adı, sanı batmış, binlerce ve binlerce zavallı vatandaşlarımızın hasretli zevceleridir. Belki henüz pek yeni gelinlerdir ki asıl bu gurbet felâketinin sitemdîde kurbanı oluyorlar ve ruhlarını tutuşturan hasret ateşini bu "ahı serd" ile, kalbi eninlerle biraz teskin etmek istiyorlar. Herhalde bu şiir filân ve falan kadının sözü değil, alelıtlak "Eğinli bir kadının*", bir Türk zevcei metrûkesinin figânı haşretidir. Bu türlü şiirlerin sıfatı kâşifesi "gayri şahsi" olmasıdır. İşte asıl folklor bunlara derler." Rıza Tevfik'ten çok sonra Ahmet Talât, 1928'de çıkardığı "*Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*" adlı kitabında bu türkü hakkında şunları söylüyor: "*... Hicran ifade eden bu şiirin emsaline aruz şiirlerinde bile ender tesadüf olunur, o kadar hissî ve samimî, o kadar sade ve revandır.*" Ahmet Talât bu kısa hükümle hem, Türk edebiyatında lirizmin en yüksek mertebesine varmış olan Divan şiirlerine haklarını veriyor, hem de, bu sefer lirik divan şiirlerini ölçü olarak almak suretile, Eğin türküsünün lirik kıymetini tesbit etmiş oluyor. Rıza Tevfik'le Ahmet Talât'ın bu hükümlerine kadar Eğin havalarını belki birçoklarımız bir gariplik, bir hüzün hissile dinlemişizdir. Lâkin hiçbir zaman, gizli muhtevalarına, onlardaki ifade vüsati bakımından bir hüküm verecek kadar dikkat etmemişizdir. Zira Eğin türküleri de bize, diğer birçok halk türküleri gibi, bizim dışımızda mevcut, egzotik bir âlemin his ifadelerini getirmekle kalıyordu.

Bugün bile bu havaların, ve bu kadar derin, bu kadar hisle yüklü olmamakla beraber, türl, ne olduğunu söylemedikleri dertlerinden bahsederler. Bunlar ya gurbette olan veya "gurbeti" olan "insan"lardır. Ve çekilen dert, bir kelime ile "gurbet"tir. Yerine göre, kimsesizlik, yalnızlık, yoksulluk, açlık, sefrbet ve bekleme temlerile, Norveç tabiat dekoru ve millî his komplekslerinden yoğrulmuş. Grieg'in nağmelerile Solveig'de etleşmiş, cisimleşmiş ayrılık şarkılarının benzerlerini besteleyecek; İbsen'in şair ve dram muharriri dehasının canlandırdığı tiplerin, yani bir tarafta, gurbet illerdeki macera dolu hayat kavgaları içinde bir âsi evlât, diğer tarafta, geri dönmeyen yolcularını bekleme saatlarında insan feragatini, sevgi ve merhametini, sadakatini heykelleştiren ana ve eş tiplerinin benzerlerini yaratacak Türk sanatkârlarını beklemekteyiz: Bugün sanatkârlarımız, beşerî olmaktan henüz çok uzak kısır ilhamlar içinde bocalıyorlar.

Eğin türküsü kaba, iptidaî bir halde, fakat gizlediği kuvvetten buna rağmen bir şey kaybetmeden, Peer Gynt'ün bir faslını, bütün bir bekleyiş dramını, Solveig'in dramını gözlerimizin önünde açıyor.

Türkünün şimdiye kadar görebildiğim parçalarında, bir kıta müstasna, söz hep bekleyen kadınındır. Bir tek kıta, meşhur "Yeşil Kurbağalar" kıtası gurbet diyarındaki erkeğin feryadıdır. Lâkin bu:

Kırıldı kanadım, kaldım çöllerde;
Anasız babasız gurbet illerde
Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın!

çığlığına dikkat edilsin. Burada, ömrü gözyaşı dökerek beklemekle geçen kadının adı anılmıyor. Gurbet ildeki adam, sevgiliyi değil, anayı babayı arıyor.

Sabahtan kalktım ki güneş parlıyor,
Ağam atın terkisini bağlıyor,
Baktım ağam usul usul ağlıyor...

satırlarile canlandırılan erkeğin silueti, bu ilk ayrılış sahnesinden sonra tamamen silinmiş ve artık o, türkülerin kahramanı olmaktan çıkmıştır. Ağlanılan adam, tamamen pasif bir figüran halinde ikinci plâna çekilmiştir.

Tabiatın erkeği teçhiz ettiği bu zaruri nankörlüğe mukabil, tabiatın olduğu kadar cemiyet konvansiyonlarının ve ahlâkının da kuvvetlendirildiği sadakat, sonsuz feragat ve intizar, kadının, eşinin arkasından söylediği sözleri doldurmaktadır. Kadın feryatlarında uzun ayrılık senelerinin matemini, bazan uzaklara ulaşamamanın aczini sayar:

Ağam sen gideli yedi yol oldu,
Diktiğin ağaçlar meyveyle doldu,
Seninle gidenler sılaya döndü...

Bayram gelmiş diye oynuyor kızlar...
Yâri düşününce yüreğim sızlar...
Karalar giyinmiş gökte yıldızlar...

Güneş doğar iken allanır dağlar,
Yeşil ipeklere boyanır bağlar...
Yârin sevgileri ciğerim dağlar.
Eğin dağlarından ben nasıl aşam!

Derya kenarında kayık değilim!

Eğin viran olmuş, baykuşlar öter,
Gül olan yerlerde dikenler biter...
Cevrini ben çektim, il almış yatar.

Eğin viran olmuş güller bitmiyor,
Viran bahçelerde bülbül ötmüyor...
Ağamın sevdası serden gitmiyor.

Ağam ırak yerde, elim yetmiyor
Sayı tutam dedim, sayı gitmiyor.*

Lâkin halini anlatmak, aczini haykırmak bekleyen kadını tatmin etmekten çok uzaktır; gözlerini melül mahzun yollara dikmek, şikâyetlerini sayıp dökmek uzaklardakini geri döndürmek için kâfi gelmeyecektir. Onu çağırmak, yalvararak çağırmak lâzımdır. Türkünün bütün nakaratları bu yalvarışların, kıtalardaki türlü tonlar içinde, variyasyonlarını teşkil ederler. Kadın zaman zaman, ya mukadder akıbetleri haber vererek, veya tehditlerle, serzenişlerle, kıskançlık duygularının ifadesile bunların tesirini artırmaya çalışır:

Tez gel ağam, tez gel, ömrüm geçiyor,
Ecel şerbetini yârin içiyor.

Tez gel ağam, tez gel eğlenmeyesin,
İlde güzel çoktur, evlenmeyesin!
Tez gel ağam, tez gel, olma yalancı,
Benim ahım eder seni dilenci.

Tez gel ağam, tez gel, bayram geliyor,
İller sevdiğine allar alıyor.

Firakın ateşi içinde, kadın müteakip ikinci bir gurbete bile razıdır. Bir nefsçik tesellinin hatırı için:

Tez gel ağam, tez gel, gel de yine git,
Akan gözüm yaşın sil de yine git!

diye gurbete bağlanmış sevgiliyi kandırmaya çalışır.

Garip kadın, bekleyen kadın, yaslı kadın bütün sözle rin tesirsiz kalacağını anladığı için midir ki nihayet yalvaran, sitem eden bir mısranın ardından beddualarının en muazzamını, en küllisini, fakat bu sefer, görmediği anlayamadığı müsebbibe savurur:

*Sayı: Sâ'i, postacı.

Tez gel ağam, tez gel, olma muhanet;
Gurbet icat eden görmesin cennet!

Sponntanê heyecanların iptidaî bir sanat ve estetik metodile ifadesinden başka bir şey olmayan ve en geniş mânasile âlemşumul, beynelminel vasfını taşıyan bütün dünya halk mahsullerinde gördüğümüz sayısız tevârütlerden birine "gurbet icat etmek" tabirinde, meşhur bir Alman halk şarkısının şu mısralarında:

Ay ayrılık, daima ayrılık!
*Seni kim icat etti!**

rastlıyoruz. Hangisi eskidir bilemem ve bunun da ehemmiyeti yok. Fakat muhakkak ki Eğin türküsündeki mısra Alman benzerini sönük bırakıyor.

Diğer parçalarda, yani "elâgözlü"lerde ve hattâ, umumiyetle daha şen, daha kıvrak olması âdet olan mânilerde de bu hazin gurbet ve ayrılık hislerini yine nisbet itibarile daha çok bekleyen kadının acılarını anlatan kıtalarda, dizilmiş görüyoruz. Kadın dertlerini döker durur. Bu bazan:

Odasına baktım, odası ıssız,
Şamdanına baktım, şamdanı mumsuz...
Sen orada yerleş, ben burda yârsiz!..

Veya:

Yataktan kalktım ki şafak söküyor.
Herkes sevdiğini almış yatıyor,
Cümle kuşlar bülbül olmuş ötüyor...
Benim örtüm diken olmuş batıyor.

mısralarında olduğu gibi, yalnızlığı içinde kadının uzak illerde

* Ach Seheiden, immer Scheiden,
Wer hat doch dich erdacht!

yerleşen ağasına hitap eden sitemli sızıldanmasıdır; çok defa affedicidir:

Selâmı gelmeyen ağam sağ olsun!

Bazan bir isyan mertebesine varır:

Olanca dertleri yükledin bana,
Benim götürecek dermanım var mı?

bazan da kıskançlık hisleri, bir şekil almaksızın, feryatların acılığını artırır:

Su değilim, akam gidem yanına,
Kıyamam ki bir of çekem canına.
Madem senin yad illerin var idi
Neden girdin il kızının kanına?

Cevrini ben çektim, il almış yatar...

Kıtalarda en çok, bekleyen kadının, çeşitli variyasyonlar içinde ümitsizliğinin, hüznünün, mâteminin, bir netice beklemeyen ifadesine tesadüf olunur. Bu çok defa bekleyenin halini realist çizgilerle çizmekten ibarettir:

Alam nere gidem dertli başımı?
Tenhalara akıdırım yaşamı...

Bu ne zâlim ayrılıktır arada?
İller kan uykuda, bizler uyanık...

Yanında sevdiğinin bulunmadığı geceler uyku, kadının gözlerini yoklarsa, muhakkak "elâ gözlü ağanın" hayalini da beraber getirecektir: Müthiş hayal inkisarile sona eren rüyalar:

Rüyamda seni kördüm burada,
Uyandım ki ermemişim murada.
Bu ne zalim ayrılıktır arada?

Zalim ayrılık bazan ölümle müsavi:

Sen orada, ben burada olursam,
İster ölüm olsun, ister ayrılık.

Bazen ölümden daha ağırdır:

Yârin hasretliği çekilir değil,
Vâdem yetmiyor ki ölem kurtulam.

Hattâ ölüm bile bu ayrılığın acılarını dindirmeye kadir değildir:

Vadem yeter, seni görmez ölürsem,
Mezarlıkta kemiklerim sızlar.

Hele "Ağa"nın başkalarının olması ihtimali, dertleri dindirebilecek olan ölümden dahi korkutur:

Şeker ile beslediğim Ağamı
Korkam ölem elden ele vereler.

Kadının bütün bu feryatlarına erkeğin verdiği cevap, onu, yukarıda tahlilini yaptığımız türküdekinden daha başka bir şahsiyetle gösteremiyor. Erkek hadisatın realitesi karşısındadır; eşine de o realiteyi göstermek ister. O da dertlidir, fakat bir an için. Ve ayrılan adamın yeni bir alem içinde her şeyi unutacağını bilir. İşkenceyi uzatmakta mâna yoktur: yolladığı haberde yalvarır:

Fırata söyleyin bu yıl akmasın,
Akıp akıp yüreğimi yakmasın!
Benden selâm söylen nazlı geline,
Dönüp dönüp yollarıma bakmasın!

Filhakika döndüğü zaman, kadın onu ne kadar değişmiş bulacaktır. Sevdiklerini bırakıp giderken "usul usul ağlayan Ağa" bu mudur?

Böyle mi olur babaların hepsi?
Yavrusuna sudan soğuk bakıyor.

Kadının bu dönüş hakkında verdiği hüküm:

Ne gelmişe döndün, ne de gitmişe,
Yazık oldu harcadığın paraya.

Eğin türkülerinde, şüphesiz bekleyen kadının hissiyetile işlenmiş olanlar kadar içli ve mebzul olmamakla beraber, hasret duygularını, bu sefer babanın, ananın, kardeşin ağıtlarından söyleyen parçalara da rastlıyoruz. Gurbetteki evlâdın, anasız babasız kalmış yavrunun acı feryadını anlatan meşhur:

Kırıldı kanadım kaldım çöllerde...
Anasız, babasız gurbet illerde,
Ya ben ağlamayım, kimler ağlasın!

satırları bu duygunun en güzel ifadelerinden biridir.

Evlâttan evvel ölmesi mukadder olan ananın akıbeti, gurbetteki evlâdın zaman zaman gözlerini yaşartır:

Yüce dağ başında koyun kurt olur,
Annem hasretliğin bana dert olur.
Dolanıp fırlanıp gelene kadar,
Mezarlık toprağı sana yurt olur.

Aşağıdaki satırlar yuvadan uçmuş gitmiş üç evlâdın arkasından bakakalan ananın hüzününü ifade etse gerek:

Dört kuş idik, uçar idik havada...
.....
Her biriniz bir diyarda, bir çölde,
Garip bülbül gibi kaldım yuvada.

Artık yabancı olmuş kardeş için söylenen şu mıralar, aynı zamanda o müphem gurbet diyarına, "ora"ya da acı bir serzeniştir.

Bahçemizde bir ot bitmiş boyalı,
Benim de kardaşım olmuş oralı,
Bana derler "Niçin gülmez ağlarsın?"
Hasretlikten yürekçiğim yaralı.

Bütün bunlar, gurbet duygularının şahıslar üzerinde teksif edilmesine misallerdir. Lâkin Eğin türküleri, elâgözlüleri, hattâ mânileri öyle bir hava içinde vücut bulmuşlardır ki, umumiyetle bütün satırların altında gurbet kokusunu teneffüs etmek mukaddderdir. Kim olduğu sarih olarak bilinmeyen insanlar, ne olduğunu söylemedikleri dertlerinden bahsederler. Bunlar ya gurbette olan ya da "gurbeti" olan "insan"lardır. Ve çekilen dert, bir kelime ile "gurbet"tir. Yerine göre, kimsesizlik, yalnızlık, açlık, sefalet zenginleşerek bir tek klişe içinde derin, nüanslı ve çok cepheli bir ifade kabiliyeti alan bu "gurbet" kelimesi, mevzuları maişet kaygusile katlanılan zaruri menfa, ilâh... mânalarile ne olursa olsun, Eğin türkü ve sair manzum kıtalarının mihverini teşkil ediyor. Bunlar, söylenen kim olursa olsun, "garip" kimselerin hicran ve matemini ifade ediyorlar.

Annem beni dert için mi doğurmuş?
Taş doğura, doğurmaya analar!..

Bana derler "Niçin gülmez, ağlarsın?"
Felek güldürmemiş, ben nasıl gülem?

Uzaklıklar, mektupların bile şifa tesirini kaybettirir:

Mektubumu yaz ayında yazarım,
Gelip seni bulanacak güz gelir.
Hasretliğin çektiğimi aramam,
Korkarım ki ecel günü tez gelir.

Akşam ki, dert üstüne dert getirir:

Yine akşam oldu gölgeler döndü,
Zâlim dert üstüne yeni dert bindi.

Akşam, gurbet zindanının, garibin üstüne kapadığı ağır, korkunç kapıdır ve yalnız garip için bu mânayı haizdir; hanlar, gurbetin taşlaşmış sembolleri, içinde oturanlara bir şeamet damgası vurur: Evlerin kapıları, daima onların yüzüne kapanacaktır:

Gitme! Akşam oldu garip olana,
Kapılar kapandı handa kalana.

Kendisi de bir garip derviş olan ve garipleri çok iyi anlayan Yunus* yapayalnız, kimsesiz ölenlerin; ve büyük insan ve şair Goethe**de hayatları böyle, kapıların önünden sürünüp geçmeğe mahkûm ve ağlayan insanları bulunmayan insanların acılarını duymuşlardı.

Gurbet, Eğin türkülerinde önünden kaçılmaz bir mukadder akıbettir. O devam eder gider, bekleyene de, bekletene de... Tekerrür eden dertler, mihnetler, günler, geceler, hep bu mukkadder facianın sahneleridir:

Yine akşam oldu, gölgeler döndü,
Zâlim dert üstüne yeni dert bindi.
Yine çöl gurbete düştü yolumuz,
Ya suyumuz çeker, ya toprağımız.

mısralalarındaki "yine"lere dikkat edilsin. Bu ezelî tekrarın ifadesi değil midir! Bu "yine"ler Anadolu türkülerinde pek mezbuldür; çünkü onlar boyuna tekrar eden meş'un âkıbetlerin türküle-

* Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar,
Soğuk su ile yuyalar,
Şöyle garip bencileyin.

** An die Türen will ich schleichen,
Still undsittsam will ich stehn;
Fromme Hand wird Nahrung reichen
Und ich verde witer gehn.
Jeder wird sich glücklich scheinen
Wenn mein Bild vor ihm erscheint;
Eine Trane wird er weinen
Und ich weiss nicht was er weint.
(Goethe, Gedicht - Harfenspieler)

ridir: Dinamik değişimlere hasret kalmış bir diyarda aynı ezici yeknesaklığı tekerrür eden sahnelerin bundan güzel ifadesini bulmak zordur.

Ve bir gün erkek gidecek:

Gurbete gidenleri ben kınar idim,
Demirden yay oldu, geçti boynuma.

diyerek, boynundaki demir yayı bir hayat boyunca taşıyacak. Arkada kalan da:

Yüce dağ başında seni beklerim,
Yüküm yıkılırsa bir de yüklerim.

diyerek sabırla, sonsuz bir tahammülle, yükünü mütemadiyen yenileyerek bekleyecektir.

**
*

Gurbetin muşahhas sembolünü İstanbul verir. Eğinli'ye göre İstanbul, pek vazıh bir tarifi olmayan meş'um bir diyardır: Yavru kuşların; yuvalarını bırakıp uçup gittikleri bir yer.

İstanbul dediğin bir kara dağdır...
Mektubun gelmiyor üç buçuk aydır.

İşte İstanbul'un tarifi ve bıraktığı iz.

Ana yurduna rakip olan bu ikinci vatan, bekleyenin bağrında bir yara gibidir; çünkü oraya giden yabancı olur:

Ağam İstanbullu, Eğinli misin?
Sılaya gelmeye yeminli misin?
İstanbul kurbüne meyilli misin?

Bütün halk hikâyelerine, şiirlerine bakılsın İstanbul'un bu meş'um rolü görülecektir. İmparatorluğun merkezi İstanbul, bü-

yüdükçe, yurdun diğer parçalarının, sadece istihsal terakümünden husula gelen servetlerini değil, istihsal kuvvetlerini, yani çalışıcı kolları da çekip yutuyor, "gurbeti icat eden" şahsiyetin sembolü oluyor.

**
*

Eğin türkülerinde tabiat bizatihî bir kıymet olarak gözükmez. Eskeriya halk şiir ve türkülerinde de bu böyledir, ne var ki, birçoklarında, hissiyata dekor olarak alınmış olmasına rağmen, büyük bir heyecan, sevgi ve rabıta ifadesile halk şairinin, tabiat parçalarına, bir an bizi asıl mevzudan uzaklaştırmaya muvaffak olacak kadar yer verdiğini görürüz. Çünkü bunlarda çok defa genç ve dinç bir yaşama aşkı, bahar neşesi vardır ki, burada tabiatı insandan ayırmak imkânsızdır. Karacaoğlan'ın nice şiirlerinde sevgiliden ve onunla geçen maceralardan, veya hayatın diğer çeşitli sergüzeştlerinden çok dağlar, yaylalar, göller yer tutar. Eğin türkülerinde tabiat ikinci plandadır; burada güzel tablolara rastlamak fırsatını bulamayız. Nihayet insanın ortağı olduğu nisbette ona yer verildiğini müşahade ederiz; ve yahut da vesileler hazırlamak için, klişe mazmunlar halinde tabiat dekorları sıralanır. Burada dağların mânası: aşılması güç olan, bunun için gurbete o büyük manasını veren birtakım mânialardır; onun için onlar ikide bir hasretlinin bedduasına hedeftirler: Dağların ardında sevdiği bulunan her âciz insan, kendinde bir an, Kerem'in dağları kül eden fevkatabii kudretini bulmak ister:

Şu karşıki karlı dağı oysalar.
.....
Şu dünyada sevdiğimi verseler!

Dağlar kalksa aradan,
Kavuşsa iki bacı.

Eğil dağlar, eğil, ağamı görem!

Bu hasretlik kıyamete kalacak,
Aramızda karlı dağlar erisin!

Bazan çok seri, fakat canlı krokilere rastlıyoruz. Evet, gerçi dediğim gibi, bunlarda asıl maksat tabiatın heyecanını duyurmak değildir; ve türküler de asıl merkezi sıkleti hiçbir zaman bu tarafa vermek istemiyorlar. Fakat tabiat bunlarda hissiyatla çok samimi bir şekilde mezcolmuş, çok canlı ve kuvvetli çakıntılar halinde aksediveriyor. Meşhur "Yeşil Kurbağalar" parçası buna en güzel bir misaldir: İlk bakışta hiçbir fevkalâdeliği olmayan bu tek satır:

Yeşil kurbağalar öter göllerde...

ardından gelen:

Kırıldı kanadım, kaldım çöllerde,
Anasız babasız gurbet illerde...

mısralarile birleşince, bir mucize kudretile, bütün bir gurbet akşamı içinde, yoldan geçen garibin, göllerden gelen kurbağa seslerile çevrilmiş yalnızlığı dramına bütün muhtevasile hayat veriyor. Keza bazı yalvarış:

Eğinin altında susuz çaylara
Yalvarırım yıldızlara, aylara...

bekleyiş:

Yüce dağ başında seni beklerim...

veya ayrılış sahneleri:

Sabahtan kalktım ki güneş parlıyor
Ağam atın terkisini bağlıyor...
Baktım ağam usul usul ağlıyor.

sanki o birkaç çizgi ile tesbit edilmiş dekorlar olmasa, ifadelerindeki bu kuvveti bulamayacaklardır.

Hulâsa: Eğin türkülerinde teferruatı ve ânatile tesbit edilmiş renkli ve canlı tabiat tasvirlerine rastlamıyoruz. Fakat türküler, tabiata ait birkaç kelimenin yardımıyla, içindeki insanla beraber eğin ve ummiyetle Orta Anadolu tabiatının tedavisini derhal yaptırıyor: Bu insana hâkim olan topraktır; mağlup insan onun önünde, sevdiklerini bırakıp başka diyarlara kaçmak mecburiyetindedir.

***

Sosyal hâdiselerin bu türkülerde akislerine ait vereceğimiz hüküm de tabiat hakkında verdiğimize benzer. Eğin türkülerinde muayyen sosyal veya tarihi-siyasi hadiselerin izleri zahiren görülmüyor. Fakat bütün geçmiş devirlerin hadisatının terkibini onlar içlerinde toplamışlardır. Ben:

Eğinin etrafı dağdır, meşedir,
İçinde oturan beydir, paşadır.

mısralarının manası üzerinde düşündüm. Bunu iki Eğinli'ye sordum, ayrı ayrı mâna verdiler. Birincisine göre bu, memleketini terk eden adam, gurbet ilde kalıp yerleşmesin diye Eğin için yapılmış masum bir methiyedir. Eğin'de oturmak, beylerin paşaların saadetine erişmekle birdir. İkinci mâna, Eğin'in nankör tabiatını ve bu tabiatla müvazi giden iktisadi hayat inkişafının sosyal hayat üzerindeki tesirini göstermek itibarile daha dikkate değer. Buna göre Eğin'de ancak, ikbale erip, bey, paşa olmuş olanlar oturabilir, başka insanlara gurbet mukadderdir. Bu mısraların altında gizli olan bu mazmunun bütün türküleri doldurduğunu söylemekten artık çekinmeyebiliriz: Yukarıdan beri yaptığımız tahlillerde gördük ki Eğin türküleri "gurbet" teminin mihveri etrafında toplanmışlardır. Gurbet, muhtelif sebeplerle –bilhassa burada tabiatın nankörlüğü hâkim– Eğin'de karınlarını doyurmak iktidarında bulunmayanların akıbetidir. Gözden geçirdiğim türkülerde,

yukarıda söylediğim gibi bu sebeplerin gösterebilecekleri tenevvülere ve müşahhas tiplere tesadüf etmek mümkün olmadı.

Bununla baraber umumî mahiyette bazı sosyal vakıalara işaret eden türkülere rastlıyoruz. Bunlar çok defa, cemiyet kanunlarına karşı fertlerin şikâyetleridir. Meselâ: Bedbaht aşk maceralarını hikâye eden bazı kısa şiir parçalarında, patriyarkal aile ahlâkına karşı yükselen gizli teellüm, şu mânide veciz ifadesini buluyor:

Kardaşım soğ olasın!
Sineme yağ olasın!
Babam cevap eyledi,
Sen ömürlü olasın!

Keza, sevginin önüne dikilen akraba düşmanlığı:

Ben de sana gönül verdim vereli
Düşman oldu akrabanın hepisi.

ve yahut, hürriyetini almak isteyen betbaht âşkın efkârı umumiye karşısındaki acizini:

Valihi nazlı yâr çekmem bu derdi,
İlin ârı sen belimi bükersin

gibi mısralarda anlatılmış görürüz.

Cemiyet konvansiyonlarının ve ahlakının içinde kalmakla beraber kadın ve erkeğin karşılıklı münasebetleri, sevgileri beşeridir: türkülerde "aşk", hazin ve matemli ifadeye rağmen mücerret mânalı değildir. Sevişmenin müşahhas anlayışı derhal gözümüze çarpıyor. Kocasından ayrılmış kadın, onun bütün vücudunu arzular ve bunu vazıhen söyler:

Eğil dağlar, eğil, Ağamı görem,
Sırma bıyıkların yüzüme sürem.

İller sevdiğini almış yatıyor,
Benim örtüm diken olmuş batıyor...

Kıskançlık, bazan sadece için için ağlayan:

Ağamın koynuna girmesin yadlar!
Mezarım üstünde üç karış otlar,
Yine gönlüm nazlı yarden ayrılmaz.

bazan da hırçın ve kin dolu mısralarla:

Dilerim Mevlâdan, sevdiğin öle
Sen de benim gibi yârsiz kalasın!

ifadesini bulur. Bunlardan başka harikulâde bir tatlılık ve şefkatle ürperen sevgi sözlerine de rastlarız:

Yiğit ağlatır mı nazlı yarini?

Viran gözüküyor gezdiğim yerler...

Yağmur yağar, oluk akar, gök gürler
Çayır çimen olsun gezdiğin yerler!

Bazan sevginin bu ifadesi perde perde yükselir, ölüme kadar sürecek bağlılığın verdiği gururla en kudretli mertebesine erişir:

Sular akar gider, göller nidecek?
Ben bir yar sevmişim, iller nidecek?
Ölenecek ben o yarden vazgeçmem,
Ölümden öteye yol mu gidecek?

Kerem ile Aslı gibi halk aşk hikâyelerindeki kadar bile nazarileşmemiş, mücerretleşmemiş, beşeri ve reel kalmış arzuların ve duyguların ifadesi, işte Eğin türkülerindeki aşk mısralarının karakteristiğini bu veriyor.

* * *

Türkülerin, yüzlerce misalle teyit olunabilecek harikulâde bir ifade kudreti var. Fazla veya eksik unsurları ihtiva etmeyen kısa,

veciz kat'i tablolarla, objektif fakat aynı zamanda hislerimizi yerinden oynatacak kadar müessir tahkiye ifadelerile, suniliğe kaçmayan mecazları ve telmihlerile bu türküler ifade ve uslûp bakımından halk sanat eserlerinin varabilecekleri yüksek mertebeyi bize gösteriyorlar.

Sabahtan kalktım ki güneş parlıyor
Ağam atın terkisini bağlıyor.
Baktım Ağam usul usul ağlıyor...
Tez gel Ağam, tez gel; ömrüm geçiyor...

Dört satır bütün bir ayrılış saatindeki sessiz dramı; o saatin tahattürü şiirini ve nihayet geride, elleri böğründe kalmış olanın yalvarış feryadını teksif etmiştir.

Gitme! akşam oldu garip olana,
Kapılar kapandı handa kalana.

İki satır garip insanın bütün ıztırap dolu mukadderatını bir sergi gibi yayıyor.

Bütün diğer halk türküleri gibi Eğin türküleri de melodilerinden ayrılınca ifade kıymetlerinden yarı yarıya kaybetmiş olurlar. Müzik bunlarda, hiç şüphe yok, sözlerle kaynaymış, onlardan ayrılamaz bir haldedir. Ve ancak Eğin havalarını dinlemek, sözlerinde yapılanlara mümasil tahlilleri nağmeler üzerinde de yapmak süretile onlar tam mânasile anlaşılmış olacaklardır: O kadar ki ben, yukarıdan beri uzayıp gelen tahlilleri yaparken Eğin havası adlı meşhur nağmeyi, ve bazı Sivas ve Kızılırmak boyu türkülerini kendi kendime mırıldanmak ihtiyacını duydum. Nakıs olduğunu tamamen bildiğim bu yardımcı tahlil metodu bile çok defa bana türkülerin sözlerindeki mânayı anlamak hususunda büyük faydalar temin etti.

Son söz olarak şunu söylemeliyim ki: Bütün halk türkülerindeki dağınıklık, ölçüsüzlük, vahdetsizlik, hattâ bazan bayağılık Eğin türkülerinde de görülür. Bu kusurlar, bu türlü mahsullerin hiçbir

zaman hakiki bir sanatkârın titizliğinin provasından geçmemiş, hattâ ilk güzelliğini zevklerin, değişen zaman ve mahallerin çeşitli, mütenakız cilvelerine kurban etmiş olmalarile izah olunmalıdır. Unutmamalıyız ki biz bu türlü eserlerde bir milletin yüksek sanat eserlerini değil, işlenmemiş halk sanatkârlarının çok defa, mahdut ve yeknesak kalmağa mahkum kudretlerini halkın sanat kabiliyetini ve nihayet hakiki milli sanata vereceği mevzuları ve istikametleri bulabiliriz: Fakat çok defa nihayet bu hudutların dışına çıkmaması tabii olan bu eserler, cemiyetlerin tekamül safhalarında, bütün kalabalık halk kitlelerini tatmin edecek sanatkârların bulunmadıkları devirlerde –veya harici mühitlere kapalı mühitlerde– umumiyetle sanat eserlerinin çok cepheli fonksiyonunu da icra ediyorlardı. Halk edebiyat ve sanat mahsullerinin tetkikinde daima onların bu çift rollerini göz önünde tutmak icap eder.

EĞİN
TÜRKÜLERİ

EĞİN HAKKINDA

Bugün Erzincan iline bağlı bulunan Kemaliye, köylüleri ile beraber 13.600'e varan nüfusu ile tipik bir Anadolu kasabasıdır. Munzur ve Hotar dağları arasına sıkışmış, sert, haşin coğrafyası, iptidai istihsal aletleri, halkının yaşayışı, inanışları, karşılıklı münasebetleri, bir cümle ile sosyal, ekonomik yapısı ile feodal bir nizam bünyesi içinde durmaktadır. Tabiatın amansız baskısı altında topraksız kalan Eğin ve civarındaki köylüler için muvakkat ve mukadder iltica yeri gurbettir, şehirlerdir. Bugünkü nüfus durumuyla kasabadaki halkın yüzde doksanını küçük esnaf, küçük dükkân sahibi, manifaturacı, kunduracı, fırıncı, kahveci, kavaf, terzi, dülger ve demirciler teşkil eder.

Son yıllarda kasaba halkına 1500 el tezgâhı dağıtılmış, bir kooperatif vasıtasıyla dokuma işi organize edilmişse de, gurbet akımının önüne geçilememiştir.

Fırat nehri Eğin'den geçer.

Fırat, Eğin için faydalı bir nehir değildir. Yalçın, sert kayalıklar arasından akan sular, Eğin kasabası önündeki bazı sebze bahçelerini, bağları sulamakta işe yararsa da, bu, onun gücünden edilecek faydanın en küçüğüdür. Fıratta nakliyat işinde keleklerden faydalanılabilir. Zengin bir Eğinli Fırat'ta motoru denemiş, fakat nehir motor çalıştırmaya elverişli olmadığından bu deneyden vazgeçmiştir.

Toprak ve istihsal:

Eğin'de ekilecek toprak yoktur. Fırat'ın batı kenarında kurulan kasaba ziraat yapabilecek, ekip biçecek tarlalardan muhrumdur. Eğinli, kapısının önündeki bir avuç bahçeciğini, bin bir emekle seki seki işleyerek, ancak sebze ve meyve

ihtiyacını karşılar. Bu topraksızlık Eğinli'yi hububat ihtiyacını civar köy ve kasabalardan temine zorlar. Gurbete çıkıp bir iş tutamayan, daha doğrusu özlü bir geçim yolu bulamayan Eğinli, kurtuluşu tekrar kasabaya dönmekte bulmakta, eline geçirdiği beş on kuruşu da orada ticarete takmaktadır. Münakale vasıtaları mükemmel olmadığı halde, çevre köylülerin istihsal maddelerinin hemen hepsini Eğin, kendisi satın alır. Zaten kasabanın küçük esnaf tabakasından müteşekkil çoğunluğu ile yaşayabilmesini bu pazar oluş temin etmektedir. Eğin'in köylerinden aldıkları sebze, meyve, dut ve üzümden mamul gıda maddeleri, peynir, yağ ve davardır. Buna karşılık onlara gaz, tuz, sigara tütünü, giyecek, elbise, ayakkabı gibi eşya satar.

Kasabada insan münasebetleri normal ölçüler içinde oluşmaktadır. Bunun için döğüş, kavga, adam yaralama, yahut öldürme gibi hadiselere hemen hiç rastlanmamaktadır. Ailede erkek hakem durumundadır. Taaddüdü zevcat vardır. Köyleri halkı mezhep bakımından birlik arzetmez; Alevi köyleriyle Sünni köyleri arasında münaferet vardır. Halk kültürü bakımından Eğin, diğer köylerimizden büyük ayrılıklar göstermez. Masallar, türküler, fıkralar, oyunlar canlılıklarını korumakta, her vesile ile tekrarlanmaktadır. Sünni köylerde saz bulunmaz. Alevi köylerinin çoğunda saz çalanlar vardır. Eğin'in çalgı aletleri, tef, bağlama, davul, zurna ve gırnatadır. On, on beş sene evveline kadar Eğin çevresi Dersim eşkıyalarının bir eşkıya çetesi olan Koş Uşağı, vurgunculuklarını Arapkir, Çemişgezek, Pertek ve Eğin'e kadar uzatıyorlardı. Eğin haltalan bölgelerinden birini teşkil ediyordu. Dört bin nüfuslu halkının gurbete sürüklenmelerinin önemli sebeplerinden birini de, eşkıyaların can ve mal bakımından kendilerine verdiği huzursuzluk teşkil etmekte idi. (Bak. Naşit Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, Ankara, 1932)

ÇİT KÖYÜ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Mevkî ve Kuruluş Tarihi

Çit köyü Eğin kazasına 6 saat çeker. Sine Kayası ve Ağcababa adlı iki ihtiyar kaya arasına sıkışmış, bütün Anadolu köylüleri gibi kuruluş mevkii korunma ihtiyacından doğmuştur. Köyün kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber köy halkınca bilinen tarihi bir vakıa köyün kuruluş yıllarına ait bir fikir verebilmektedir. Murad Rabı*, Bağdat seferini yapmak üzere askerlerile Çit'e sekiz saat uzakta olan Sarıçiçek yaylasından geçmiş, geçtiği yer bugün Bağdat Yolu adıyla anılır. O zaman Çit köyü, Eski Çit denen ovalık bir yerde imiş, fakat eşkıya baskınından kurtulmak için şimdiki yeri korunma bakımından elverişli bulmuşlar. O zaman köy ve halkı mamur ve varlıklı imiş. İsmi geçen Sarıçiçek yaylasına yaylağa çıkarlarmış. Dördüncü Murad ordusu ile bu Sarıçiçek mevkiinden geçer, Çit halkı ve ağaları Murad'ı ve askerlerini dağda çadırlarında konuklamışlar, bu hareket Murad'ın hoşuna giderek, köy ilerigelenlerile hasbihal etmiş ve köylülere "Siz ne işlersiniz" dediğinde, köylüler "Hünkârım biz Çit köyündeniz, atlarımız, davarlarımız, sığırlarımız vardır, yazı yaylada geçiririz, kışı köyde" demişler. Sultan devamla "Dilen benden ne dilerseniz" demiş, köylüler "Hünkârım" demişler, "bu Sarıçiçek yaylasının Çitlilere bağışının fermanını". Sultan da hemen bir fermanla bu yaylayı Çitliler'e bağışlamış. O gün bugündür Çitliler'e bu dağda mülkiyetleri olduğunu ileri sürerek hak iddia ediyorlar. Bunlarla beraber diğer köy ve kasabalılarla, bilhassa Arapkir ve köylüklerile bu yüzden toprak nizaları hâlâ devam ediyor. Murad IV'ün tahta çıkışı 1623, Bağdat Seferi 1638'dir. Buna göre köyün kuruluş tarihi bilinmiyor, fakat 300-350 yıl ötelerine kadar, Çit'in varlığına ait kayıtlara rastlıyoruz.

* Murad Rabı: Dördündü Murad.

Arazi ve İklim

Çit topraksızdır. Geniş cömert ekenek sahaları yoktur. Toprak ölçüsü, 40x60 adım boyunda olan dönümdür. Köyün önünden geçen Çit Çayı değirmenleri dönderir, sebzelikleri ve bağları sulamakta çok işe yarar. Sebze ve meyve bahçeleri çay kenarına sıralanmıştır. Sulu denilen tarlalar, gene bu çay kıyılarındadır. Sulular Çit'in can damarıdır. Hem toprağın verimi, hem sulama bakımından onlara üstün yeri yoktur. Bunlarda her türlü sebze, hububat, pirinç, patates yetişebilir. Köye yakınlığı –en uzak sulu köye bir saat– yüzünden mahsulün nakli de kolaydır. Köyün içinde iki çeşme vardır, ayrıca dağdan çıkan bir kaynağın suları da kullanılır. Çit Çayı'nın da suyu içmek hususunda kullanılır. Halbuki biraz yukarısında köylü çamaşırlarını yıkar, pisliklerini çaya atar, kendilerine sorulursa "akar su pis tutmaz" derler.

Köyün iklimi çok serttir. Nisanın sonlarına kadar kar kalkmaz. Yağmur mevsimleri toprak için kısır denebilecek yağışlarla geçer. Yaz aylarında sıcak bir sam eser. Sebze meyve ve ekinlerin bu yüzden sık sık kuruduğu, sarardığı ve mahv olduğu görülmüştür.

Nüfus ve Sağlık Durumu

Köyün nüfusu 1940 istatistiğine göre 278'dir. Seferberlikten evvel, 150-200 evi ve 600'den fazla nüfusu varmış. Bugün ev sayısı 77'dir. Büyük harbin yıkıntıları bugün köyde hâlâ mevcuttur. Cepheden dönmeyen erkeklerin aileleri tamamen sönmüş, hattâ nesilleri kurumuştur. Köyde verem, firengi gibi mikrobik hastalıklar yoktur. Bununla beraber sıtma büyük bir belâdır. Ratıp, bunaltıcı yaz aylarında, sulak, bataklık köy çevrelerinde üreyen sivrisineklere karşı bilgili, köklü bir mücadele açılmamıştır. Köylünün karın doyuracak istihsal sahaları, sulular, sebze, meyve ve dut bahçeleridir. Sivrisineklerin üreme yerleri de buralardır. 1944 yılında sulularda pirinç ziraati yapılmış, o yıl köy can bakımından büyük kayıplara uğramış ve beş kişi sıtmadan ölmüştür. Sonradan bu yüzden pirinç ziraaatı yasak edilmişse de

bu tedbir sıtmanın kökünü kurutamamıştır. Sıtmaya karşı köylü Devetabanı denilen bir ot keşfetmiştir. Onun şifasına inanılır. Bu otu sıtmalı, kolunun herhangi bir yerine bağlar, ot birkaç dakika içinde orada bir yara açar ve sarı sular akmaya başlar. Sonra yaranın geçmesi birkaç ay sürmekte ve sıtmadan daha belalı bir cilt hastalığı yapmaktadır. Müteaddit teşebbüslere rağmen sıtma mücadele ekiplerinin köye geldiği görülmemiştir. 1944 yılında seyyar sıhhiye kolları köye gelerek, beş liraya bir iğne vurmayı teklif etmişlerse de pahalı olduğu için 200 sıtmalıdan iğne vurduranların sayısı 5'i geçmemiştir. Bütün yaz sıtmanın yıprattığı vücutlar, sert kış mevsiminde üşümekten zatürreye kolayca tutulmaktadır. Trahom, sıtmadan sonra köyde bulunan tehlikeli hastalıklardandır. Tifodan ve doğumdan ölüm vakaları, nadirdir.

Yol ve Nakil Vasıtaları

Çit halkının mahsullerini nakletmek işinde kullandıkları vasıta hayvandır. Arazinin sarp ve yalçın yapısı üzerinde, ince keçiyollarında ve patikalarda nakliye eşek ve katırlarla yapılır. Halk araba ve kağnıyı bilmez. Rauf Çuvak isminde bir köylü, araba işletmek teşebbüsüne girmişse de yolların ve arazinin elverişsizliği yüzünden başaramamıştır. Bağlardan üzüm çekerken, tarladan ekin taşırken, şehire öteberi naklederken köylü en çok eşekten faydalanır. Eşek, ekonomik bakımdan ata ve katıra nisbetle daha elverişlidir. Bugün bir eşek 100-120 lira arasında alınıp satılmaktadır.

Ekonomik Hayat, Alış-Veriş

Çitlilerin ziraat yapmadıklarına baştan işaret etmiştik. Köyün geçim yolu dut, armut, erik gibi meyveler, sebze (patlıcan, domates, vs.) ürünleridir. Her evin en az üç ağaç dutu vardır. Dut Haziran başında olgunlaşarak iki ay devam eder. Bu müddet içinde köylü dutları toplar, balını çıkarır, damlara serer, kurutur. Kurutulmuş dut unluklar bitip ekmeksiz kalınca, ekmek yerine yenir. Arapkir kazası –Çit'in eski kazası– köyün üç saat

batısında ve Kemaliye, Çit'in eski pazar yerleridir. Köylüler şehire sebze, dut pekmezi, üzüm, pirinç, patates götürür satarlar, tuz, şeker, dokuma, iplik, yemeni alırlar. Çitliler, ürünlerini yazın dağlara çadır kuran Kürt aşiretleriyle de değişir, buğday, hayvan, tuz, peynir alırlar. 1941 yılında kıtlık yüzünden halk ekmeksiz kalmış, buğday ölçüsü olan "timin" (24 kilo) 30 liraya fırlamıştır. Köylüler hayvanlar ile Sivas'a kadar buğday almaya gitmişlerse de boş dönmüşler, bu yüzden gilgil denilen darı –tavuk yemi olarak kullanılır– ve süpürge tohumu yemişler. Köyde büyük müstahsil, pazar için mal istihsal eden aile yoktur. İstihsaldeki güçleri ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır.

Hayat Seviyesi ve Kıyafet

Köyde hayat seviyesi çok düşüktür. Bugün köy halkı içinde tabakalaşma yoktur. Ağa tipi teşekkül etmemiştir. Millî mücadele yıllarında köy iki gruba ayrılmış, Y. Ağaya ve onun tagallubüne karşı bir hareket olmuştur. Bütün köy halkı tarafından bilinen bu vakaya göre Y. Ağa taraftarlarıle köyün fakir grupları arasında bir düğünde büyük bir kavga olmuş, ağa şehirden para ile tuttuğu adamlarla kendisine yöneltilen bu hareketi bastırmış, her iki taraftan 15-20 kişi ağır yaralanmıştır. Bugün köylüler mahkemede "ağanın para kuvvetile mahkûm olmadığını" da ilave ediyorlar.

Kadın kıyafetleri çok kapalıdır. Eskiden üç peşli entari giyerlerdi. Kemaliye kaymakamı, kadınların yüzlerinin açılması için bir emir vermişse de halk buna mani olmuştur. Çünkü kaza ve nahiyeden gelen bazı memurlar, kaymakamın emri var, herkes başörtü kullanacak, yüzler açılacak diye gördükleri genç kız ve kadınların başlarından örtülerini çekmişler, halk da buna kızarak açılmaya karşı sert bir vaziyet almıştır.

İlköğretim

İlköğretim Kanunu'na göre, Çit'te okumaya mecbur olan

öğrenci sayısı 83'tür. Bunun 32'si kızdır. Köyde üç sınıflı bir ilkokul vardır. Fakat okula devam eden öğrenci sayısı 15'i geçmez. İlgili makamların ısrarla üzerinde durduğu bu devamsızlığın sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. İlköğretim davasının gerçekleşebilmesi için lüzumlu şartların –ki bu halkın ekonomik ihtiyaçlarının tatmini, düzgünlüğü meselesidir– köylü için pek elverişsiz olması.

2. Okuma çağındaki (8-16 [yaş]) çocukların köy çevresinde önemleri küçümsenmeyecek birer istihsal kolları bulunması. Bu uzuvların, tarladan, bahçeden, sulama ve nakil işlerinden alınmasıyla meydana gelen, ön planda geçinmeyi gözeten köylünün zor durumu.

3. Hayat seviyesi düşük, bununla beraber cahil, okumanın önemini kavrayamamış aile reislerinin adamsendeciliği.

4. Baharda köyü, bilhassa çocukları kasıp kavuran sıtmanın amansızlığı.

5. Kitap kalem ve deftersizliğin çocuk üzerindeki tesiri. Birçok devamsız öğrenciler bu yüzden öğretmen darılır diye okula gitmiyorlar.

6. 16 yaşına kadar okumaya mecbur tutulan kız öğrencilerin erken evlenmeleri, çoluk çocuk sahibi bulunmaları. Bu durum, kız talebenin tahsilini yarım koymaktadır.

7. Benlikleri teşekkül eden bilhassa kız öğrencilerin, fakirlik yüzünden yalınayak veya bir gömlekle okula gitmekten utanmaları. Kışın bir tek çorapla karı söke söke okula devam etmeye mecbur kalan öğrenciler de hastalanmaktadırlar.

Devamsızlığa sebep olması bakımından öğretmenle halkın münasebetlerini de şöylece belirtmek ve ilköğretim davasının yürümediğine işaret etmek lazımdır. Köyün muhafazakâr zümresi öğretmenin yeni bilimlerle öğrenci yetiştirmesini fena karşılamaktadır. Hadiselerin müsbet ilmin verdiği kanunlarla izahı, bu zümrenin bildiklerine uymuyor, onun için çocuklarımızı kâfir edecek, dinden imandan çıkaracak diye okula göndermiyorlar.

DERLEME ÜZERİNE BAZI AÇIKLAMALAR

Konumuz türkü materyalleri ve bunlara bağlı bilgiler, Eğin ve köylülerinden derlendi, öğrenildi. Derleme işi, 1944 yılı Temmuz-Ağustos ayları içinde yapıldı. Eğin köylülerini, insanlarını, kısacası bölgeyi iyi bilmeme rağmen tam muvaffak olmuş bir derleme yaptığımı iddia edemem. Yaz ayları öğrenci derleyiciler için elverişlidir. Bunun haricinde köy ve kasaba çevresi insanları için oldukça elverişsizdir. Çevrenin tabii hayatını, âdetlerini, göreneklerini iyi bilmekle beraber şu aşağıdaki noktaları işi köstekleyecek engeller olarak kaydetmek yerinde olur:

1. Eğin ve çevresi köylerinde kadın muhitlerinin son derece kapalı bulunması, hısım-akrabalar arasında bile kadının erkekten kaçması, netice itibariyle kadın muhitinde yaşayan, doğan, gelişen folklor ürünlerinin derlemeyi aksatması, geciktirmesi, bazı hallerde hiç ele geçmemesinin gerçekliği.

2. Yaz ayları köylülerin iş güç zamanı olması, kendi deyişleriyle "başlarını kaşıyacak vakıtlarının" bulunmaması.

3. Orta [yaşlı] ve yaşlı erkeklerin türkü söylemeyi ayıp, "kadının işi" saymaları.

4. En fazla faydalanması gereken gençlik muhitindeki arkadaşların radyo ve plaktan kapma piyasa şarkılarını kendi yerli türkülerine tercih etme gayretkeşliği.

5. Yaşlı kadınların eski türküleri bazan tam, bazan hiç hatırlayamamaları.

6. Vasıtasız usulle, yani doğrudan doğruya çevrenin tabii hayatı içine girerek yapılması gereken en iyi derleme yukardaki şekillerde engellenirken:

7. Doğrudan doğruya derlemeye, yazmaya girişmek türkü vericiyi işkillendiriyor, bir merakmış gibi aşağıdan almak da –piskolojik bir reaksiyonla– bir lakaydi, adamsendecilik gibi vaziyetler yaratıyor.

8. Türkü metinleri derlenirken bir yazılı kaynağa, cönge, yazmaya rastlanmadı.

9. Bu çevrede profesyonel tipte sanatçıların halk hikâyecilerinin, âşıkların, şairlerin bulunmaması.

İstisnai Bir Olay

Çit köyünde derleme yaparken olay'ı hâtırası bilinen, zamanı yakın bir türküyü, Ahmed'in türküsünü (Metin No. 103) tespite çalışıyordum. Köyde bana "Eğin'e git, Salim Ağa'yı bul, gayrısı bu türküyü bilmez" dediler. (Salim Ağa dedikleri, türküde adı geçen Ahmed'in kardeşiydi.) Ertesi gün Eğin'e giderek Salim Ağa'yı buldum. Evinde misafir kaldım, hoş beşten sonra sözü hep bu türküye getirdim, rica ve istirhamlar bir netice vermedi.

Ertesi gün Salim Ağa ile bir kahvede oturuyorduk, Mustafa Adıgüzel isimli bir tanıdık da yanımıza geldi. Ankara'ya dönmek üzereydim. Son bir defa olmak üzere Salim Ağa'ya türküyü söylemesi için imada bulundum (bundan evvel birkaç kişiden bu türküyü sordumsa da "bilmeyiz" demişlerdi.) Bu ara Salim Ağa ile aramızda oturan Mustafa Adıgüzel ağaya göstermeden bana dönerek birkaç göz işareti yaptı ve hafifçe:

"Efendi bu türkü söylenmez, Salim Ağa bu türküyü memlekette yasak etti," dedi.

***

Ankara'ya geldikten sonra bu türküyü bir tesadüf eseri olarak Ahmet Kutsi Tecer'in defterinde buldum. Türkü, M.

Şakir tarafından Divrik köylerinden birinde derlenmişti. Türkü yine tam değildi ama bir fikir elde etmek mümkündü. Türküyü iyice okuduktan sonra Salim Ağa'nın bu türküyü neden yasak ettiğini anladım. Türküde şöyle bir kıt'a vardı:

"Aparkirden çıktım ağrıdı başım
Kara çakılıkta serildi leşim
Yanıma gelmiyor Salim gardaşım"

Bir türkünün doğuş bölgesinde unutulması, bir ağanın bir sosyal topluluğa hakim olmasını ve ağalık psikolojisini göstermesi itibariyle bilgi verici bir olaydır.

TÜRKÜ VERENLER ÜZERİNE

Lisans ödevimizin sonuna eklediğimiz ad listesinden de anlaşıldığı gibi, 17 kişiden doğrudan doğruya veya dolayısıyla 62 türkü derlenmiş, metin için bilgiler edinilmiştir. Ahmet Kutsi Tecer ve onun vasıtası ile bir türkü (Metin No. 103) tesbit edilen M. Şakir bir yana 15 kişinin 6'sı kadın, ikisi 11-12 yaşlarında iki kız çocuktur. Hanife Gökçe, Ayşe Aydın, Hatice Şinik ve Münevver Tatar'la doğrudan doğruya türkü yazılmıştır. (Bu isimlerden derlediğimiz türküler metinlerimizin çoğunluğunu teşkil etmektedir.)

Diğer kadınlardan Ayşe Kopan, Sıdıka Güllü, Şahize Tatar'dan yukardaki kadınlar vasıtasıyla derleme yapılabilmiştir.

162 türküden yalnız bir tanesinin (Metin No. 91) yakıcısı tesbit edildi. Hayatında bir tek ağıt söyleyen Ayşe Koparan'dan başka kadın veya erkek yakıcı, yaşayan halk şairi bulunmadığını –bölge içinde– belirtmek gerekir.

EĞİN TÜRKÜLERİ HAKKINDA YAZILANLAR

Eğin türkülerinden ilk bahsedenin Rıza Tevfik olduğunu, Pertev Boratav'dan öğreniyoruz. (*Folklor ve Edebiyat*, s. 142). Rıza Tevfik'in yazısını görmek mümkün olmadı. Yalnız Boratav'ın yazısına aldığı kısımlar bize gösteriyor ki, Rıza Tevfik türkülerimizi ilgilendiren bu önemli meselelere dokunmuştur. Ona göre:

1. Eğin türküleri yazıcısı meçhul eserlerdir. Asıl folklor mahsulleri bunlara denir.

2. Türkülerin en önemli özellikleri, edalarındaki samimiliktir.

3. Türküler, iktisadi zorunluluk yüzünden, askerlik yüzünden, "daha türlü esbabı-ı mücbire yüzünden" gurbete çıkmış ve bir daha sılasına avdet edememiş Eğinli erkek için yakılmıştır.

Görülüyor ki, Rıza Tevfik'in ilk olmak bakımından kıymetli olan bu yazısı, bazı doğru hükümleri de içine alıyor. O gerçi, bir bütün olarak, türküleri ele alıp, onları sosyal çevresi içinde çeşitli yönlerden tetkik etmemiştir. Zaten folklor ve saz şairleri eserlerinin birbirinden kesin olarak ayrılmadığı bir devirde böyle bir iş beklenemezdi. Bununla beraber, türkülerin doğmalarına sebep olan sosyal ve iktisadi olayları Rıza Tevfik doğru tesbit etmiştir. Türkülerin folklor mahsulleri olduğuna işaret etmek, bugün için önemli bir şey değildir. Fakat o devirde folklor ürünlerini, ferdin malı olan eserlerden ayırmak, Rıza Tevfik'in yaptığı ilk ve doğru bir ayrım olmuştur.

Çankırılı Ahmet Talat (*Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İs-

tanbul, 1928) eserinin 73'üncü sayfasında, kısa bir şekilde Eğin türkülerinin bazı özelliklerinden söz eder. Ona göre:

1. Eğin türküleri 5'li türkülerdir.
2. Eğin ağzı denen bir makamla okunur.
3. Hicran ifade ederler.
4. Bunların benzerlerine aruz şairlerinin eserlerinde bile ender rastlanır.
5. Hisli, samimi ve revan (akıcı) türkülerdir.

Ahmet Talat'ın bazı yeni meselelere dokunduğu görülüyor. Bunların ilkini şekil meselesi teşkil ediyor. A. Talat, mısra sayılarının 5'li olduğunu işaret etmiş ve doğrudan doğruya Eğin türküleri için olmamakla beraber, beşli türkülerin kafiye şeklini de belirttiği için bizim türkülerimizin de kafiye yapısı üzerinde durmuştur. Ona göre 5'li türkülerin kafiye yapısı (a, a, a, b, b) biçimindedir. Hüküm doğru, fakat noksandır. Eğin türküleri sadece 5'li değildir. 4'lü olan türküler de vardır. 5'lilerin kafiye yapısı Ahmet Talat'ın gözlemine uyar. 4'lülerin kafiye yapısı ise farklıdır. Eğin türkülerinin şekil bakımından tasnifi bölümünde bu konu üzerinde yeniden durulacaktır.

Ahmet Talat, türkülerin müzikle münasebetini ilgilendiren bir hüküm de vermiştir. Eğin ağzı denen bu makam hakkında yazılanlar ve benim bildiklerim, ne yazık ki bu neticeyi genişletecek yahut izah edecek durumdan uzaktır. Ahmet Talat'ın, türkülerin hicran ifade ettiğine dair olan görüşü daha sonra P.N. Boratav tarafından genişletilecek ve Eğin türkülerindeki "Gurbet teması", etraflı bir şekilde tetkik edilecektir. A. Talat'ın yazısının, Eğin türkülerini klasik edebiyat mahsullerile karşılaştırmayı deneyen bir tarafı da var. Fakat, zaten türküler hakkında bir tetkik ve inceleme neticesi olmayan ve birkaç satırla ifade edilen bir yazı olması, hükmün sağlam esaslara dayanamadığını göster-

mektedir. Eğin türküleri çeşitli bakımlardan klasik edebiyat mahsullerile mukayese edilebilir. Ahmet Talat bunu yapmamış, yalnız türkülerin samimiliği bahsinde mukayeseli bir şekilde kanaatını söylememiştir. Eğin türkülerinin samimi oluşları noktasında yazar Rıza Tefvik'le birleşir.

Rıza Nur* türkü şekillerini gruplandırırken Eğin türkülerinden de bahseder: "Eğin Türktür, Türk dörtlüğün bu şeklini ilk defa Eğin türkülerinde bulduğumdan bu şekle Eğin adını verdim. Bu şekil saz tekke şiirleriyle, şarkılarda ve klasiklerde yoktur. Formül b, b, b, d, d, d, r, r, r, iki üç kıtadan terekküp eder, daima hece vezniyle ve liriktir. Bu şekil bundan evvelki şekillere nisbetle azdır."

Makale Eğin türkülerini üç mısralı olarak kabul etmekle yanlış bir hareket noktası tutuyor. Bahsedilen üçlü kıtalar, beşlilerin iki nakarat mısralarını nazarı itibare almamak suretile ortaya çıkmaktadır. Yani, hakikatte beşli olan türkü suni bir ayrım ile Rıza Nur'un orijinal saydığı üçlükler haline konmakta, sonra bu üçlükler üzerinde hükümler verilmektedir. Yalnız Eğin türkülerinin değil, bütün beşli türkülerin nakarat mısraları çıkarılırsa bunlar gibi üçlü türküler elde edilebilir. Rıza Nur, Eğin türkülerinin yalnız beşlilerini göz önüne alıp onlar üzerine kırpmalar yapmak suretile bazı şekiller meydana getirmiştir. Eğin türkülerinin dörtlükleri onun da nazarından uzak kalmıştır. Makaledeki hareket noktasının doğru olmadığı anlaşılınca, onun bu üçlü şekilleri, saz şairleri, tekke şairleri, klasik şairlerle mukayese gayreti de ister istemez havada hükümler olarak kalmaktadırlar. Rıza Nur, kendisinin vücuda getirdiği bu yeni şekle bir ad bulma lüzumunu da duymuş, sanki başka yerlerde beşli türküler yokmuş gibi bunlara "Eğin" adını takmıştır.

* Rıza Nur, Türk Şiiri Hakkında Mütalâalar, "Tanrıdağ Dergisi", No. 7, s. 5, 1942.

Behçet Kemal Çağlar'ın* yazısı, türküler ve Eğin hakkında bazı malûmat vermesi ve birkaç türkü neşretmiş olması bakımından bizi ilgilendirir. Yazara göre "Eğin dünyanın cennetidir, Eğin bir sayfiye yeridir". Eğinli kadın "tezgâhının başında, bağında, bahçesinde mesuttur, beklemekten gayrı hiçbir tasası yoktur". Yazı hiçbir ilmî kıymet taşımadığı gibi, gerçekten de hiçbir iz taşımaz. Eğin'in gurbet türkülerini doğuran sert realitesi ile, anlatılanlar arasında hiçbir münasebet yoktur. Tezgâhının, bağının, baçesinin içinde mes'ut Eğinli kadın yoktur. Öyle olsa Eğinli koca da gurbete çıkmak zaruretini duymazdı. Yazıda realiteyi örtmeye, sert ve kuru hakkikatleri yumuşatmaya çalışan boş bir hayal unsurunun ağırlığından başka, üzerinde durulacak ciddi bir taraf yoktur.

Pertev Naili Boratav'ın makalesi doğrudan doğruya Eğin türkülerinin incelenmesine ayrılmış olmakla diğerlerinden ayrılır. Evvelki yazılar şu ve bu münasebetle Eğin türkülerine temas etmiş, fakat onları doğrudan doğruya tetkik çevreleri içine almamışlardır. P.N. Boratav'ın yazısı "Eğin Türkülerinin Başlıca Temleri" başlığını taşıdığı halde tetkikler yalnız bu çerçevenin içinde kalmaz: 1 – Eğin türkülerindeki beşeri temeller, 2 – Bunların sosyal çevre ve sosyal şartlara uygunluğu, 3 – Eğin türkülerinin intişarı, 4 – Eğin türküleri hakkında yazılanların hülasası, 5 – Muayyen tarihî, siyasî ve sosyal hadiselerle, türkülerle münasebeti.

Pertev Naili Boratav, Eğin türkülerinin belli başlı temi olarak "gurbet" hadisesini ele alır. Gurbeti doğuran sebepler (iktisadi ve sosyal) üzerinde durarak gurbet teminin türkülerde karşımıza çıkan çeşitli görüşlerinin tahlilini yapar. Yazı Eğin türküleri, hattâ türkülerimiz üzerinde duracaklar için uzun zaman bir kaynak vazifesini görecektir. Bizim tetkiklerimize de anahtar vazifesi gören, adı geçen yazıdır.

* B.K. Çağlar, Kemaliye, "Ülkü", s. 56, S. 6, 1944.
P.N. Boratav, Folklor ve Edebiyat I, İst. 1939.

EĞİN TÜRKÜLERİNİN DOĞUŞU

Bu bölümde Eğin türkülerinin doğuşunu izah eden bir rivayet üzerinde durmak istiyorum. Rivayeti Çit köyünden Münevver Tatar'dan dinledim. Ona göre bütün Eğin türküleri şu sebepten doğmuştur:

"Eğin'de güzel bir karı koca varmış. Çocukları olmazmış. Birgün adam gurbete, İstanbul'a gitmek ister. Atının terkisini sarı altınlarla doldurup karısına bırakır. Der ki: 'İşte ben gidiyorum, terkideki sarı altınlar bitene kadar dışarı çıkmayacaksın'. Yıllar uzar, kocadan haber çıkmaz. Kadın kimseye muhtaç olmayacak derecede iyi geçinirmiş. Herkes kadının bu halinden işkillenir, kötü yollarla dedikodusu yayılır. Kadınsa, erkeğinin dönmemesine yanar, türküler söylermiş. Gelelim gurbete; kocası orda bir kadına tutulmuş ve kendisine memleketteki karısına ne diye bakmazsın diyen hemşerilerine 'o orospuya ne diye bakayım' dermiş. Bu kem söz Eğin'deki kadının kulağına gitmiş. Kadın durabilir mi? Hemen atı çekmiş. Dosdoğru İstanbul'a gitmiş. Kocasını sormuş, bulmuş, konuşmuşlar. (Kadın İstanbul'a tebdili kıyafetle gitmiş). Erkek karısını tanıyamamış. Konuşurken kadın 'sen ne diye karına bakmıyorsun' demiş. Kocası da "siktir et fahişeyi" diye cevap vermiş. Kadın aniden ordan ayrılmış. Vapura binmeden bir mektup yazarak kendini tanıtmış. Koca, mektubu almış ama iş işten geçmiş. Memleketine dönmüş ama bu sefer de karısı onu içeri almamış. Kadın gene hep gurbet üstüne demeler getirirmiş. İstanbul'dan vapura binerken kocasına şu türküyü bırakmışmış:

Evlerinin önü kayısı mışmış
Yar beni koymuş da yollara düşmüş
Düşerse düşsün başım sağ olsun
Sanki pabucumdan nalçası düşmüş

Kocasını eve almadığı vakit şu türküyü söylemiş:

Bir yandım ateşe bir dahi yanmam
Yüzbin yemin etsen billah inanmam
Kırmızı gül olsan elimi sunmam
Eğer Hünkâr olsan ilazım değil

Bütün Eğin türkülerinin doğuşunu izah etmek isteyen vakanın, türkülerin doğuşunda tesiri olan hadiselere işaret eden tarafları olduğu kadar, Eğin türkülerinde rastladığımız belli başlı temlerle tezat teşkil eden taraflar da var:

1. Vaka'da gurbete giden erkek ve kocadır. Halbuki Eğin türkülerinin erkek kahramanı olan "ağa" her zaman koca değildir. Az da olsa elimizde bu hususu gösteren örnekler var. Aşağıdaki dörtlükte kahraman, babadır.

Bir taneyim ben babama yeterim
Babam için yanar yanar tüterim
Bayram geldi sen burada yok iken
Mektup ile ellerinden öperim
Metin No. 61

Bir başka örnek:

Babadan ayrılan nasıl bellidir
Oğullar içinde boynu eğridir
Metin No. 74

Türkülerimizde erkek kahraman bazan da kardeştir:

Düşman kardeş geldi geçti buradan
Gâvur olsa döner bakar bir adam
Metin No. 91

Bahçemizde bir ot bitmiş boyalı
Benim de kardeşim olmuş oralı
Folklor ve Edebiyat, s. 153

Oğuldur:

Şu dünyada hiçbir derdim olmasa
Gül oğlumun derdi dert bana yeter
Metin No. 70*

2. Gurbete, İstanbul'a giden kocayı zaruretler sılasından ayırmaz. Ve koca sılada bıraktığı karısına gül gibi geçinip gidecek kadar para bırakır. Sılayı böyle terkediş, sılada kalanın bu şartlar içinde kalışı Eğin türkülerinin doğmasına sebep olan iktisadi zaruretleri inkâr etmek olur. Biz, Eğinli'nin sılasını hiç de keyif için terketmediğini biliyoruz. Onu gurbete atan zaruretler vardır. Hele sılada bekleyen kadının para sıkıntısı, daha geniş anlamıyla geçim sıkıntısı, çekmediğine dair türkülerimizde bir tek satıra rastgelmek mümkün değildir. Tersine, mektup parası olan iki kuruşun bile kadına ağır geldiğini gösteren örnekler var:

Mektup gider gelir iki kuruşa
Nasıl edek bu hasretlik savuşa
Gece gündüz yalvarırım mevlaya
Ağam gele sılasına kavuşa
Metin No. 80

3. Kadına da, erkeğe de türküler söyleten, bekleyişleri bitmeyen, gurbettir. Türküyü doğuran sosyal hadise olarak gurbetin gösterilmesi Eğin türkülerile bir uygunluk gösterir.

4. Koca vefasız çıkmış, sılada kendini bekleyen kadına ihanet etmiştir. Kocanın, ağanın vefasızlığı temi de türkülerle uygunluk göstermektedir. Metinlerin çoğunda kocanın vefasızlığından, unutkanlığından, soğukluğundan şikâyet edilir.

5. Erkeğin vefasızlığını öğrenen kadın, onu bir çırpıda

* Karagözlü

silkip atmış ve unutmuştur. Bu hadise kadına "pabucunun nalçası düşmüş" kadar ehemmiyetsiz gelir, artık koca "hünkâr olsa" kadına lâzım değildir.

Eğin türkülerinde kadın daima sabırlı, daima mütehammül ve affedici olarak karşımıza çıkar. Kocayı reddeden, ona kızıp küsen kadına türkülerde rastgelmek pek mümkün olmuyor. Vefasızlık karşısında kadının duyduklarının en ağırı, bir serzenişten, bir şikâyetten ileri geçmiyor. Bu içlenmeye sebep de kadının bütün ömrünün, gün görüp murat alacağı çağı beklemekle geçmiş olmasından doğmaktadır:

Baharda açılan kırmızı güller
Çağımda gelmedin istemem seni

Metin No. 15

Demek ki rivayetin kadına verdiği bu cüret ve kin türkülerde pek rastlanan temalardan değildir. Görülüyor ki, rivayetin tahlili bize yalnız türkülerin doğmasına sebep olan sosyal amili, "gurbet"i verdiğini göstermektedir. Bütün türkülerin teşekkülü böyle bir hadiseye bağlanmaz. Rivayet belki bir veya metinde verilen birkaç türkünün doğmasına sebep olabilir. Fakat biz burada rivayetin türkülerden doğmuş olmasını daha kuvvetli bir ihtimal ileri süreceğiz:

Yar beni koymuş da yollara düşmüş
Düşerse düşsün başım sağ olsun
Sanki pabucumun nalçası düşmüş

ve;

Kırmızı gül olsan elimi sürmem
Eğer hünkâr olsan ilazım değil

mısralarına dikkat edilsin. Bütün Eğin türkülerinde bir vakaya telmih eden, bir hadisenin izlerini taşıyan nadir dört-

lüklerdendir. Dinleyicide, gayet kolayca cevaplandırılması mümkün olan bazı şüpheler, istifhamlar uyandırmaktadır. Türkü söyleyenin, söylediği türküyü izah etmek için, bu mısralara uyan vakaları türküye bağlamış olması akla çok yakın gelmektedir. Elimizdeki rivayetin, derlenen kadından kuvvetli izler taşıması, vakıanın cereyan etmesinden çok kadın tarafından türküye bağlandığını göstermektedir. Kadının, tebdili kıyafetle İstanbul'a gitmesi kocasının vefasızlığı karşısında onu silkip atması, realitede yapmak isteyip de yapamadığı şeylerdir. Kadın bunu yapamamaktan doğan baskıyı başka yollarla, anlatmakla gidermeye çalışmaktadır.

Metinlerimizden 46 numaralı;

İstersen oğlaydın Hünkâr paşası
Çağımda gelmedin ilazım değil

mısralarında, bir kelimenin değişmesi, türkünün gene böyle bir hadiseye bağlanmasına sebep olmuştur.

Ve dahi olsaydın Mısır paşası
Çağımda gelmedin istemem seni

Türkü, Mısır kelimesini almak suretile bu yeni şekle girince, bir vaka, bir hadiseye bağlamaya çok müsait bir şekil almıştır. Yabancı bir ülke hayut uzak bir diyar dinleyenin tecessüsünü kamçılamaktadır. Bunun için ileride sahife 32'de anlattığımız rivayet derhal türküye bağlanmıştır.

TÜRKÜLERİMİZİN NEŞREDİLMİŞ OLAN BAZI TÜRKÜ VE MANİLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türkünün bizdeki numarası: Metin No. 4

Eğin köprüsünü geçtim o yana
O yar dama çıkmış bakıyor bana
Ela gözlerini sevdiğim ağam
Can gerek ki bu dertlere dayana

Varyantın yeri: Nurettin Eraslan; Eğin Türkü ve Manileri, Kopuz Der., s. 8-9, S. 198, 1940.

Vank'ın köprüsünü geçtim o yana
O yar dama çıkmış bakıyor bana
Taramış zülfünü dökmüş gerdana
Can gerek ki bu dertlere dayana

Metinin ikisi de Eğin'den –bölge olarak– derlendiği halde birinci ve üçüncü mısralar bazı değişmelere uğramıştır. Birinci mısradaki Eğin-Vank değişmesi türkülerin söylendiği yerin hususiyetlerine göre değişebildiklerini göstermektedir (Localisation).

Üçüncü mısraların tamamen değişmesi bize iki önemli hadisenin izlerini veriyor. Bunlardan birincisi Elâgözlü denen türkü çeşitlerile, mani şeklindeki dörtlükler arasındaki münasebeti gösteriyor. "Elâ gözlerini sevdiğim ağam" mısrasının türküye girmesi, hayut türküden çıkması kafiye yapısında bir değişikliğe sebep oluyor: Kafiye şekli a-a-a-a iken a-a-b-a oluyor. Demek oluyor ki, Eğin türkülerinde Elâgöz ve mani, donmuş türkü şekli değillerdir. Bunların birinden diğerine geçilebiliyor.

Yukardaki dörtlüklerde ikinci hususilik, türküyü söyleyenin kolayca değişebilmesini göstermesidir. Dörtlüklerden

açıkça anlaşıldığına göre türküyü söyleyenlerden biri kadın öteki erkektir. Konuşan türkünün "elâ gözlerini sevdiğim ağam" yahut "taramış zülfünü dökmüş gerdana" mısralarını değiştirmekle manayı kendi arzusuna göre değiştirmektedir. Türküyü söyleyen böylece, kadın veya erkek olduğuna göre, metnin manası ile kendi durumu arasında bir uygunluk kurabilmek için türküde bazı değişiklikler yapmış oluyor. Bu hadise bize türkülerde ferdin yaptığı değişikliklerden birinin sebebini göstermiş oluyor. Metinlerimizden "elâ gözlerini sevdiğim ağam" mısrasını içine alan dörtlük Eğin türkülerinin sosyal yapısına daha uygun düşmektedir.

Metin No. 39

Munzur dağı inileyi karınan
Baş yastığa koymamışım yarınan
Yarın maşher günü ben de seninen
Cevabını verir misin sevdiğim

Metin: Merasim Türküleri, No. 98

Munzur dağı inileyi karınan
Baş yastığa koyamamışım yarınan
Gelin ömrüm geçti ahu zarınan
Tez gel ağam tez gel, gel de gene git
Altın tas içinde kınam ezilir

Yukarıki metinlerde dörtlü bir türkü, nakarat mısraları almak suretile değişmiştir. Nakarat mısrasını bir tarafa bırakırsak metinde görülen tek değişme son iki mısra yerine "Gelin ömrüm geçti ahu zarınan" mısrası gelmek suretile mısra sayısının dörtten üçe inmiş olmasıdır. Bize göre "gelin ömrüm geçti ahu zarınan" mısrası türküye bağlı olduğu düğün merasimi tarafından kabul ettirilmiştir. Gerçekten de biz türkünün bir merasim le alâkalı olduğunu, ancak "gelin" kelimesinden anlıyoruz. İkinci metne eklenen nakarat mısralarının da düğünde söylendiği makamla ilgili olup ol-

madığı tetkik edilmesi gereken bir meseledir. Eğer bu nakarat beytle düğünde söylenen müzik arasında bir münasebet bulunabilirse o vakit merasimlerin türküler üzerinde yap tıkları değişikliğin mükemmel bir örneğini elde etmiş olacağız.

Yukarıdaki metnin üç ve dört mısralı türküler arasındaki münasebeti aydınlatan bir tarafı da var. Dört mısralı bir türkünün beş mısralı olabilmesi yahut beş mısralı bir türkünün dört mısralı bir türkü haline gelebilmesi için, görünüşe göre bir mısranın eklenip yahut düşmesi kâfî gelmektedir. Halbuki yukarıdaki metin gösteriyor ki değişme böyle olmuyor. Dörtlüğün son iki mısrası birden değişmeye uğruyor. Bu hadise bizce dörtlüklerde, mananın her zaman son iki mısrada toplanmasından ve bu iki mısranın mana bakımından bir bütünlük göstermesinden doğmaktadır. Bunun için son mısralardan birine yapılan bir müdahale onun manâ bakımından bağlı bulunduğu mısrada da bir değişmeyi lüzumlu kılıyor. Aynı hadisenin bir başka örneğini aşağıdaki türküde de buluyoruz. Bunda da tıpkı bir evvelki metinlerde olduğu gibi değişme çift mısraları içine almış ve değişme iki mısrada birden tesirini göstermiştir.

Metin No. 68

Eğin viran olmuş bülbül ötmüyor
Viran bahçelerde güller bitmiyor
Ağam bu ayrılık serden gitmiyor
Tez gel ağam tez gel olma muhanet
Gurbet icat eden görmesin cennet

Metin No. 69

Eğin viran olmuş güller bitmiyor
Güllerin dalında bülbül ötmüyor
Gittim has bahçeye gönül eğleyem
Yarimin yerini kimse tutmuyor

Pis Sultan Abdal'ın bir şiiri ile Eğin türküleri arasında bazı benzerlikler bulmak mümkün oluyor. Saz şairlerinin eserlerinin türkü haline geçişine dair elimizde bazı misaller bulunmaktadır.

Pir Sultan'ın şu şiiri*:

Ben de şu dünyaya geldim geleli
Emanetten bir don giymişe döndüm
Sahibi çıktı da elimden aldı
Koru yerde koyun yaymışa döndüm

O yar geldi geçti geri bakmadı
Hendekler kazdırdım sular akmadı
Çok yuva bekledim çocuk çıkmadı
Boş yuva beklemiş yoz kuşa döndüm

Pir Sultan Abdal'ım bu dünya fani
Baştan başa kini sürdü bu devranı
Yarin bir çift sözü üşüttü beni
Yüce dağ başında buymuşa döndüm.

ve 26 numaralı metin:

Dağların başında buymuşa döndüm
Emanetten bir don giymişe döndüm
Sahibi geldi de elimden aldı
Civcivi başımdan yaymışa döndüm

Saz şairleri eserleriyle türküler arasındaki münasebetin daha hususi bir şeklini vermektedir. Şiirin yalnız mısraları alınmak suretile bir türkü dörtlüğü haline gelmiştir. Bu değişmede Eğin ve Çit arasında dağınık bir halde bulunan Alevî köyleri mutavassıt bir rol oynamış olabilirler.

* Bak, P.N. Boratav: Halk Ed. Der. Summani'nin bir şiiri ve bir türkü. "DTCF Dergisi", C. 4, s. 4, Mehmet Tuğrul, Halk Türkülerinin Doğuşu Üzerine Bazı Notlar.

Metin No. 48

Yüce dağ başında tütüyor tütün
Gül ağam sıtkını eylemiş bütün
Bir yiğide iki civan çok mudur
Biri kayfe versin birisi tütün

Körüğlu Destanı; P.N. Boratav; s. 195.

Hoylu iki avrat aldı diye Köroğlu'nu kızdırınca, Köroğlu söyler:

Bir çift güzel gördüm ben aldım satın
Birini eyledim kendime hatun
Biri kahve versin birisi tütün
Ben yiğide iki güzel çok mudur

Metinlerin benzeyen tarafları yalnız son iki mısradır. Türkü bu haliyle şüphesiz nerede güzel görse gidip getiren Köroğlu'na daha çok yakışmaktadır. Birinci dörtlükteki "gül ağam" tabiri türküye Eğin'in damgasını vurmaktadır.

Metin No. 100

Altın tas içinde kınam ezildi
Gümiş tarağınan kınam çözüldü
Benim yazım yadellere yazıldı
Doldur pınar doldur ben gider oldum
Anayı babayı terkeder oldum

M. Tuğrul; Öğrencik Türküleri, s. 84.

Altın tas içinde kınam ezilir
Gümüş tarağınan örgüm çözülür
Aş gel garip anam aş gel ben varamam
Eller ana dedikçe ben duramam

Dörtlüklerin benzeyen taraflarını bir âdete, bir merasime, kına yakmaya, ait olan ilk iki mısrası teşkil etmektedir.

Halk türkülerinin, muayyen hadisleri, muayyen vakaları, muayyen duyuşları, kalıplaşmış donmuş klişe tabirlerle anlattıklarını kabul etmek mecburiyetindeyiz. Saz şairlerinin, hattâ klasik şairlerin eserlerile bu bakımdan türküler arasında benzerlikler bulmak mümkündür. Saz şairinin dilinde de hemen her zaman, göz "ela" dır, "kömür"dür. Onlarda da çeşitli hadise ve duyuşların anlatılmasında adeta kalıp haline gelmiş ifade takımları kullanılmıştır. Bizim metindeki hadise türkülerde bunlardan birinin çeşitli metinlerde aynen rastlanmasının izahını yapabilmemizi de mümkün kılıyor. Türkünün ikisi de kına türküsüdür. İkisinde de "tas içinde kına yakmak" âdeti vardır. Bunu anlatmak isteyen fert, aynı hadiseye işaret eden bir türkünün daha evvel işitmiş olduğu ifadesini ordan söküp kendi eserine almakta hiçbir mahzur görmüyor. Bu, onun için bir kolaylık temin ediyor. Aşağıdaki metinler bunun bir örneğini daha vermektedirler:

Metin No. 103

Arapkir'den çıktım seldir selamet
Kara çalılıkta koptu kıyamet

Örencik Türküleri, s. 62.

Ahur'dan çıktım seldir selamet
Kamığlı'ya vardım koptu kıyamet

Amberseki Türküleri; F. Eroğlu, Metin No 22

Ovacıktan çıktım başım selamet
Ertesi gün öğleyin koptu kıyamet

Metin No. 104

Evlerinin önü kavak
Yağmur yağar uvak uvak
Elim kına başım duvak

Uyan Alim sabah oldu
Sağdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler doğdu

Evlerinin önü bodur
Çifte güğüm dolu sudur
Yar sevenin hali budur

Nakarat

Evlerinin önü çiçek
Gelin kızlar kefin biçek
Ali'nin öldüğü gerçek

Nakarat

Evlerinin önü nane
Ben kül oldum yane yane
Alim sarhoş ben divane

Nakarat

Evlerinin önü fındık
Fındığın dalına konduk
Sanki bizde gelin olduk

Nakarat

İhlan Başgöz'ün Gemerek'ten derlediği bir türkü:

Alimin bindiği taylar
Atlayıp geçtiği çaylar
Ali ölmüş kimler ağlar

Uyan Alim sabah oldu
Sabah oldu neler oldu
Gün doğmadan suyun kondu

Evlerinin önü iğde
İğdenin dalleri yerde
Biz de sanki gelin olduk
Şu karşıki büyük evde

Nakarat

Evlerinin önü kavak
Dökülüyor ufak ufak
Elim kına yüzüm duvak

Nakarat

Evlerinin önü mezer
Mezerde kumrular gezer
Anan duyar baban sezer

Nakarat

İki türküyü aynı hadise için yakılmış olarak kabul etmek lazımdır. Bizim metindeki türkünün Eğin taraflarında çıkmadığına, Elaziz'den çıktığına dair malumat vardır. İlhan Başgöz'ün metninde bu malumat noksandır. Fakat metnin kahramanının benzerliği, türkülerdeki aynılık bize iki ayrı yerde derlenen türkünün bir türkü olduğunu ve türkünün geniş bir yayılma sahasına malik bulunduğunu göstermektedir. İki metin arasındaki farklardan bazıları dikkate değer. Bizim metindeki "evlerinin önü fındık" mısrası "evlerinin önü nane", "evlerinin önü çiçek" mısraları diğer varyantta yoktur, yerine "evlerinin önü iğde", "evlerinin önü mezer", "evlerinin önü bodur" mısraları gelmiştir. İğde ve kavağın Orta Anadolu, bilhassa metnin derlendiği yerin tabii muhiti ile uygunlukları üzerine dikkati çekmek isteriz.

Metin No. 113

Eğin dört dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Hak Eğin'i saklasın
Bir yarim var içinde

Elaziz Türküleri ve Oyunları; Güzel Sanatlar Komitesi, Yayını, İstanbul 1936, s. 116.

Evim dört dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Hak evimi saklasın
Bir yarim var içinde

İki metin arasındaki değişiklik yalnız "Eğin" ve "Evim" kelimelerine inhisar etmektedir. Metin, bize türkülerin yeni yerlere ve hadiselere adapte edilmesinin çok güzel bir örneğini vermektedir. Dikkat edilecek nokta bu adaptasyona bir kelime benzerliğinin sebep olmasıdır. "Eğin" kelimesinin yerine "Evim" kelimesinin konmasile türkü manâca hiçbir şey kaybetmiyor, muhakkak ki evinde kendisini bekleyen bir sevgilisi olan adama "evim" kelimesini daha evvelki türküdeki "Eğin" kelimesi tedai ettirmiştir. Yahut "Evim" diye başlayan metin daha eskidir, o vakit aksi olmuştur.

Karşılaştırmalarımızda Esas Tutulan Kitap ve Dergiler:

1. Ahmet Talat, Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i, Ist., 1928.
2. Elaziz Halk Türküleri ve Oyunları, Güzel Sanatlar Komitesi Yayını, s. 1, 1936.
3. Nurettin Eraslan, Eğin (Kemaliye) Türkü ve Manileri, "Kopuz Dergisi", s. 8-9, 1944.
4. Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler, s. 190, Ankara 1944.
5. Mehmet Tuğrul, Ankara Örencik ve Ahi Köylülerinin Türküleri, s. 128, Ankara, 1945.
6. Naki Tezel, Dinar Türküleri, "Halk Bilgisi Haberleri", s. 111, Istanbul 1940.
7. P.N. Boratav, A. Gölpınarlı, Pir Sultan Abdal, s. 196, Ankara 1943.
8. P.N. Boratav, Folklor ve Edebiyat, s. 317, Istanbul 1939.

EĞİN TÜRKÜLERİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

İnsan

Hemen her türkü parçasında tesadüf ettiğimiz, "ela gözlerini sevdiğim", "ağam gitti ben de kaldım burada", "sevdiğim arkanda ne kadar saçtır, tarayıp da muradıma ermedim" mısralarında konuşan insanlar, sevgililer, ayrılık çekenler, erkekler, kadınlar, beşiği sallanan, anasına babasına sağlık esenlik dilenen, büyütülüp "bey sürüsüne katılması" istenen çocuklar...

Avaz dağlarında donan Kâni, Dersimli eşkıyaların kurşunladığı Ahmet, bulgur çeke çeke kolları ağırlaşan, elleri yara olan insanlar, halay çekenler, çekirge baskınına uğrayanlar, velhasıl çalışan, kahır çeken, geri kalmış bir toplumun kişileri. İşte Eğin türkülerinin insanları.

Ağa

Bir motif olarak kullanılan ağa tabiri, Eğinli erkeğe çocuğunun ve kadınının hitap kelimesi, aile kadrosu içinde baba veya koca karşılığıdır. Nankör tabiatın insana hakim olmasının neticesi olarak istihsalin kolu kanadı olan erkeklerin grubet macerasındaki kahramanı ağadır.

Tabiat

Eğin türkülerinde de müşahhas tabiat tasvirleri, tabiat insan mücadelesi ve bunlarla ilgili diğer meselelerin izleri pek yoksuldur. Toprak meseleleri olsun, Eğinli'yi sılasını terketmeye mecbur eden hadiseler olsun bizatihi olarak de-

ğil tasviri –descriptif– dekorlar halindedir. İnsanı çevresinden dışarıya, şehirlere atan ekonomik tesirleri bir netice olarak gurbet teminde buluyoruz. Tıpkı manilerde olduğu gibi tabiat, söylenmesi gereken his ve duygulara geçişten bir çıkış noktası vazifesi görmektedir.

Başı bölük bölük dumanlı dağlar
Duman eksilir mi kar olmayınca
Bana derler niçin gülmez ağlarsın
Gönül eğlenir mi yar olmayınca

Dumanlı dağlardan kar tedaisine kadar olan mısralardan tabiatın ikinci planda kaldığı besbelli. Aynı tabiat bazı türkülerde basit fakat estetik yapısı kuvvetli örnekler de verebiliyoruz:

Sabahınan indim çay kenarına
Yıldızlar toplanmış ay kenarına

veya;

Dağlar seni böler böler geçerim
Kervan olur konar konar geçerim

Ay onbeşleyince döner harmana

Bir ay bedirlendi düştü taşlara

Yüce dağ başında kar katar katar
Eşinden ayrılmış bir keklik öter

Bunlarda birkaç satırı ve birkaç renkli peyzajı geçmeyen şeyler. Türkülerde toprak, orak, kazma, saban, öküz, değirmen gibi doğrudan doğruya istihsalle ilgili vasıtaların adlarını hakiki hüviyetlerinden kopmuş silik izler halinde bula-

biliyoruz. Halk şairlerinin eserlerinde, yahut diğer bazı türkülerde bulduğumuz bu canlı cansız istihsal vasıtaları karşısında insanın duyduklarını ifade eden metinlere türkülerimiz arasında rastlamak mümkün olmuyor. Onlarda rastladığımız bu cins isimler, istihsal sahalarından kopmuş, insanla olan bağlarından kesilmiş, bir ihtiyaç veya tatminsizliği anlatmaktan uzak, mücerret dekorlar içinde mücerret kelimelerden ibarettir. Yalnız, Taş türküsünde (Metin No. 93) taşın ağırlaştığından bahseden, kolların ağırlaştığını anlatan satırlarda insanla aletin münasebetini, "hanım gelir mavala" diyen ırgat kadınlara hanımın içi boş "çerik çürük cevizlerle" karşı çıkmasından iş verenle çalışan arasında az çok bir farklılaşmayı müşahade ediyoruz. Metin No. 94'teki "yayık yaydım kolum şişti", "kolumdan kolçağım düştü" türküsünde yine iş hayatının tesirlerini görüyoruz. Metinlerini ele geçiremediğimiz, mizahi türküler, hiciv türküleri, iş türküleri bu cins tesirleri daha iyi açığa çıkaracak örnekler verebilirdi. Türkülerin sosyal ve ekonomik hayattan akisler taşıdığını göz önünde tutunca, Eğin insanı üzerinde tezatlar yaratmayan bu cins hadiselerin, türkülerde de akisler bulamamış olmasını biraz da tabii görmek icab edecektir.

Gurbet, İstanbul, Kadın

Eğin türkülerinde ağa tabiri gurbete gidenler kadar gurbetlik delikanlıları da içine alan bir tabirdir. Maişet derdi yüzünden erkekler zaruri olarak memleketlerinden ayırılırlar. Bu sefer-i gurbete buluğ çağına henüz giren delikanlılar bile katılırlar. Onlar için artık baba evinde oturup hazır yemek, aynı amanda bir onursuzluk olmuştur. Özene bezene gurbete çıkılır, tabii İstanbul'a. İstanbul "yedi dağ üstüne kurulmuştur", "Denizi çoğumuş, çarşıları nar ile dolu"dur, serde gençlik de

var, artık gurbet fena olmaktan çıkar. Fakat çok geçmez gurbete çıkan toy delikanlı sert realite ile burun buruna gelir:

İstanbul İstanbul diye özendim
Kuru mermerlere yattım uzandım
Yedi yılda yarım akçe kazandım
Onu da elimden aldın İstanbul

Peki "ağa" gurbete niye gitti? Belki el kadar tarlasına tohumluk kazanmak için, belki kasap, belki kömürcü, belki odacı olmak, bir kârın ucundan tutmak için. Sonra dönüş, bu neden? Evi, karısı, yolunu bekleyenler için mi; belki evet, evet ama asıl sebep o değil, şehirdeki ekonomik düzensizlik içinde değerini kazanamayan emek, bu yüzden para kazanamamak, yuva kuramamak, bir yerde bağlanıp kalamamak. Nasıl olsa köydekinin pek iyisi bulunmuyor. Köydeki zaruretler şehirde yerini başkalarına bırakıyor, o halde o dağ olmaz bu dağ olsun. Gidip gelmeler, karasızlıklar, bir yere bağlanamamalar hep bundan doğuyor.

Sosyal facıaları realiteden söküp koparan, onları aşk, gurbet, ayrılık temleriyle romantik bir sanat görüşüne bürüyerek aksettiren Eğin türkülerinde kadın'ın yeri başta gelir. O;

Deniz coşmuş kan ağlıyor adalar
Ağam gitmiş kitli kalmış odalar

diye bekleyen,

İstanbul dedikleri
Şekerdir yedikleri

yahut

İstanbul çarşısı dolu narınan (ilhim)

diye kendi kendini avutan, nihayet;

İstanbul İstanbul deyip durmuşlar
Yedi dağ üstüne bina kurmuşlar
Giden yiğitleri orda koymuşlar

diyerek gurbetin sert realitesini tıpkı ağası gibi anlamaya başlayan vefalı kahramandır. Zaten erkeğin hakim olduğu bir aile sisteminde, kadın için sonsuz bir feragattan, itaattan, namus belası, namus korkusu beklemekten başka çare yoktur. Kapalı, batıl namus telakkileri, iftiraları, haksız isnatları bol olan bir kasaba veya köy topluluğunda kadının bu bekleyişleri ömrünü çürütecek kadar olsa bile katlanılacaktır. Gerçi bu bölgelerde kadın ve erkeğin ahlâki idealizmi olur olmaz şeylerden sarsılmayacak derecede kuvvetlidir. Bununla beraber tezatlar içinde bulunan bir cemiyette eski kıymetlerin, hukuki, ahlâki, dini telakkilerin de çözülmelere uğramasını tabii görmek lazımdır. Hoca nikâhının yanında medeni evlenme kanunları, köy ve kasabalardaki mahalli görenek ve eski ahlâk kaidelerinin dışında kalan gurbet hayatı ve şehirlerdeki kötü muhitler. Bunun zaruri neticesi olarak gurbete gidenle kalan arasında bazı farkların doğması ve bunlara bağlı olarak çıkan, geçimsizlik, miras, boşanma vakaları ve bunların erkek ve kadın duygularında uyandırdığı akisler ve bunların türkülere dökülmesi, türküleri kavrayan realitenin çeşitli taraflarile önümüze serilen halini bize vermektedir. Ve biz ancak bu sosyal ve iktisadi hadiselerin ortasına oturmak şartıle türküleri gereği gibi ve doğru olarak kavrayabilmekteyiz. Aşağıdaki dörtlüğe bağlanan hikâye, bu cins hadiselerin kadın üzerinde bıraktığı tesirleri ölçmemize yaraması bakımından dikkate değer:

"Eğin'in Abcuğa köyünden bir kadının kocası para kazanmak hırsıle gurbete gider. Ta Mısır'a kadar varır. Mısır beylerbeyi, Mısır kethüdası olur. Karısı memnun olacak sa-

narak mektuplarında boyuna makamın yüksekliğinden bahseder, başka bir şey yazmaz. Son mektubunda vezir olduğunu yazar. Bunun üzerine karısı kendisine şu türkü ile cevap verir:

Yüksek ayvanların serin köşesi
Kırıldı gönlümün zaif şişesi
Ve dahi olsaydın Mısır paşası
Çağımda gelmedin istemem seni"

EĞİN TÜRKÜLERİNİN TASNİFİ

1. Şekil bakımından;
   a) Türkü
   b) Mani
1) Türkü (kıta, nakarat, vezin, kafiye)
2) Mani (cinaslı mani, cinassız düz maniler)

Eğin Türkülerinde Kıta Şekilleri

Eğin türkülerinde çoğunlukta olan şekil dört mısradan mürekkep kıtalardır. Millî nazım şekillerimizin özünü teşkil eden bu dörtlükleri en eski bir şekil olarak kabul etmek lazımdır.

Munzurun dağına bostan ekilmez
Güneşi doğup da buzu çözülmez
Ela gözlerini sevdiğim ağam
Hem ayrılık hen esgerlik çekilmez

Kafiye şekli a-a-b-a.
Başka bir dörtlük:

Dil uzanmaz gerdanına öpeyim
El uzanmaz perçeminden tutayım
Gezdiği yerlere güller dikeyim
Bir canım var sana kurban sevdiğim

Kafiye şekli; b-b-b-c vezin 11 hece (6+5 veya 4+4+3) Bu kıtaların kafiye bakımından gösterdiği farkları işaret ediyoruz:

Bahçede kırılmış şeftali dalı
Yaşmağına vurmuş şeftali dalı
Ağzı şekerlenmiş akıyor balı
Seni seven yiğit neylesin malı

Vezin 6+5=11 ve dört mısra birbirile kafiyeli. Beşli bir türkü:

İstanbul yolları cızıdır cızı
İçerime doğru bir büyük sızı
Ağamı eylemiş bir gavur kızı
Yolla gavur kızı ağamı bana
Vallahi intizar ederim sana

Yine 6+5'li olan bu türkü kafiye şekli bakımından a-a-a-b-b göstermek suretile ikili bir bağlama nakarat beyti alıyor.

Manilerde

a) Cinaslı olanlarında:

Gül düğümü
Karşıda gül düğümü
Yarim burdan gideli
Kim görmüş güldüğümü

Birinci mısranın eksikliğine rağmen kafiyeleri tam, vezin 7'lidir. Eğin türkülerindeki cinaslı maniler, vezin ve kafiye yapısı bakımından fark göstermiyorlar.

b) Cinassız düz manilerde:

Kaşların yaydır bana
Gözlerin aydır bana
Ben ölsem canım kurban
Sen ölsen vaydır bana

Bu cins manilerin hepsi vezin ve kafiye bakımından verdiğimiz örneğe uymaktadırlar.

Melodi

Türkü melodilerinin tam, müzikal değerlerini bilerek gruplandırmak bilgim haricindedir. Müzikten anlamayan bir derleyici yalnız metinleri tesbit etmekle tam bir derleme yapmış olamaz. Bununla beraber Eğin türkülerindeki uzun ağır havaları diğer melodilerden ayırmak işi kulak yordamı ile o kadar basit ve bariz belirtiler verebiliyor. Keza iş ve oyun türkülerindeki melodilerle figürler arasında büyük bağlar vardır. Bestesini taş çevirirken dinlediğim taş türküsünde (Metin No. 93) ağır ıttıratlı taşın hareketlerile ilgili melodiyi sezmek kolaydır.

Eğin Türkülerinin Konularına Göre Tansifi

Derlediğimiz türkülerin tasnifini şu kadroya uyarak yaptık*:

A. Lirik türküler; a) Aşk türküleri, b) Gurbet türküleri, c) Ağıtlar, d) Ninniler.

B. Satirik türküler; a) Mizahi türküler, b) Hiciv türküleri.

C. İş ve meslek türküleri.

D. Merasim türküleri.

E. Vaka anlatan türküler; a) Tarihi türküler, b) Eşkıya türküleri, c) Aşk ve aile facialarını anlatan türküler.

F. Maniler.

G. Oyun türküleri.

1. Satirik türküler bölümüne ait materyal bulunamadı. Metinler bölümündeki türküler ilk mısralarına göre tasnif edildi. Metin dışı türkü varyantlarına karşılaştırmalar bölü-

* Bu tasnif sistemi Pertev Naili Boratav'ın ders notlarından alınmıştır.

münde dokunuldu. Merasim türkülerinden yalnız düğün türküleri derlenebildi. Oyun türküleri erkek oyunları, kız oyunları, çocuk oyunları diye üçe ayrıldı. Çocuk oyunlarının türküleri de ritmik rontların türküleri, temsili oyunların türküleri ve tekerlemeler şeklinde bölündü.

2. Manilerin hangi iş ve eğlencede söylendiği tesbit edilemedi. Mısralarının ilk harflerine göre sıralandı.

3. Türkülerin adları, derlendikleri yer, tarihlerin, tasnifte konuldukları yerler, türkü verenlerin hüviyeti, türküyü nereden ve ne zaman öğrendikleri bir tablo ile gösterildi.

4. İki bölüme girecek çift karakter gösteren türküler hakim vasıflarına göre tasnif tablosuna yerleştirildi ve böyleleri işaretlendi.

EĞİN TÜRKÜLERİ

METİNLER

Lirik Türküler

a. AŞK TÜRKÜLERİ

ELÂGÖZLÜLER

1. *Bülbülü tuttum da güle bagladım*
Bülbül fizah etti ben de agladım
Ela gözlerini sevdiğim agam
Olanca sevgimi sana bagladım

2. *Bizim bahçelerin gülü mor olsun*
Hasretliğin iki gözü kör olsun
Ela gözlerini sevdiğim yarim
Yürekten özledim haberin olsun

3. *... bahçesinde güller bol olsun*
Ah ayrılık iki gözün kör olsun
Ela gözlerini sevdiğim agam
Bayramı şerifin mübarek olsun

4. *Eğin köprüsünü geçtim o yana*
O yar bana küsmüş bakmıyor bana
Ela gözlerini sevdiğim yarim
Can gerektir bu hastere dayana

5. *Fırat kenarında kum ile toprak*
Nazlı yar yolmamış bir yeşil yaprak
Ela gözlerini sevdiğim yarim
Şanına düşer mi yalınız yatmak

6. *Havuz başı ördek olur kaz olur*
Güzellerde eda olur naz olur
Ela gözlerini sevdiğim dilber
Güzelin koynunda sabah tez olur

7. *Mektup gönder mektubuna dolanam*
Akşam yatam seherlerde uyanam
Ala gözlerini sevdiğim agam
Ben bu hasirete nasıl dayanam

8. *Postayı bekledim ayağım dondu*
Çıkmadı haberin gözlerim doldu
Ela gözlerini sevdiğim agam
Bizim kavuşmamız ne güne kaldı?

9. *Turnamın kanadı bir karış telden*
Çekerim ayrılık ne gelir elden
Ela gözlerini sevdiğim yarim
Ben seni ömrümde düşürmem dilden

10. *Yüksek ayvanlarda mum yanar gördüm*
Elimi uzattım gonca gül derdim
Ela gözlerini sevdiğim agam
Gurbete yolladım gelme mi dedim?

11. *Aşkına dayanmaz bu zülfün (....)*
Bize gülmek yoktur aglayak bari
O yarin elinden bir belgüzarı
Ne biz alabildik ne kendi verdi

12. *Bahçede kırmızı gül açana kadar*
Gazeli dibine dökene kadar
Benim o güzelde hevesim çoktur
Azrail göğsüme konana kadar

13. *Bahçede kırılmış şeftali dalı*
Yaşmağına vurmuş yüzünün alı
Ağzı şekerlenmiş akıyor balı
Seni saran yiğit neylesin malı

14. *Bahçeye girdim de kız iras geldi*
Sinesi sineme düz iras geldi
Altmış şeftaliyi bazar eyledim
Tecellim iyiymiş yüz iras geldi

15. *Bahçeye indim de ırganır dallar*
Kesilmiş sayalar işlemez yollar
Baharda açılan kırmızı güller
Çağımda gelmedin istemem seni

16. *Başına bağlamış evran bürümcek*
N'olur güzel size dogru gelincek
Senin gibi yüzbin dala konmadan
Eglenirim ben bir dala konuncak

17. *Başı bölük bölük dumanlı dağlar*
Duman eksilir mi kar olmayınca
Bana derler niçin gülmez aglarsın
Gönül eglenir mi yar olmayınca

18. *Başına bağlamış yazma çividi*
Beline sokunmuş gümüş dividi
Benim yarım bu cihanda bir idi
Esti bir ölüzger ayrı bıraktı

19. *Bir gizli mektubun gelmişti bana*
Yazdığın maniler dokundu cana
Hiçbir şeyi merak edip ağlama
Daha çok cahilsin yazıktır sana

20. *Bir kuş idim atar beni vurursan*
Cennetliğim ben ağamı görürsem
Yarim belguzarı nedendir çevre
Kıyamet gömleği edin ölürsem

21. *Bir ülüzger esti bizim sokaktan*
Doyup usanmadım allı duvaktan
Ben seni sevmiştim bıldır bu vakttan
Dolana çevrene benim olasın

22. *Bizim dağ büyüktür karı erimez*
Erir karı amma suyu yürümez
Anamınan babam vezire verse
Küçükken sevmişim gönül farımaz

23. *Bülbül idim felek dilim lal etti*
Aklım alıp bu zalime kul etti
Benim ahım niceleri kül etti
Yakın gelme ateşime yanarsın

24. *Bülbül yuva yapar selvi başına*
Derler ağan gelmiş gemi başına
Eller ağasına saya yollamış
Ela gözlüm gelir kendi başına

25. *Camlı penceremiz yele karşıdır*
Möhübbet dediğin iki başlıdır
Sevdiceğim aşkın beni yakıyor
Söyleyip güldüğüm ele karşıdır

26. *Dağların başında buymuşa döndüm*
Emanetten bir don giymişe döndüm
Sahabı geldi de elimden aldı
Civcivi başımda yaymışa döndüm

27. *Engin derelerin meşesi yerde*
Siyah kaküllerin gerdana perde
Elime geçersen bir tenha yerde
Koyvermem gidesin baç vermeyince

28. *Fırat kenarının ince dumanı*
Ağam ısmarlamış kessin gümanı
Kesemem gümanım yar gelenecek
Aglarım gözümden kan gelenecek

29. *Güllerin içinde yasemin baştır*
Güzeli gösteren göz ile kaştır
Sevdiğim arkanda ne kadar saçtır
Tarayıpta muradıma ermedim

30. *Kara gözlüm çok özkedim ben seni*
Halım nedir bilemedim en sonu
Aramızda yıkılası dağlar var
Gelen yoktur gidem soram ben seni

31. *Karşı dagı bölük bölük bölsünler*
Her bölüğün sevdiğime versinler
Ben ölürsem vasiyetim şu olsun
Nişanlımı sağ yanıma versinler

32. *Karşıdan geliyor cevahir çakmak*
Güzelim kıymetin ne bilir ahmak
Okşayı okşayı ..... bırakmak
O da her yiğidin harcı değildir

33. *Karşıdan geliyor eli boş değil*
Söylerim söylemez gönlü hoş değil
Yazık şu geline yanmış ateşte
Nazlı yari kendisine eş değil

34. *Karşıdan karşıya olur mu böyle*
Ne derdin var ise gel bana söyle
Şanına düşerse yık viran eyle
O da her yiğidin harcı değildir

35. *Kırmızı gülünen açtım ben seni*
Güzeller içinden seçtim ben seni
Kagıt arasından mücevher gibi
Boyunu boyuma ölçtüm ben seni.

36. *Kırmızı gül olsan elimi sunmam*
Bir yandım ateşe bir dahi yanmam
Yüzbin yemin etsen billah inanmam
Eger hünkâr isen ilazım değil

37. *Kirpiklerin tel tel olmuş sayılmaz*
Uzaktan bakmaynan yardan doyulmaz
Güzelin koynuna çirkin koyulmaz
Herkesi de sevdiğine vermeli.

38. *Kuru çay altında pamuk kazarken*
Görenler şaşırmış yazı yazarken
El ele verip de çifte gezenler
Esdi bir ürüzger ayırdı bizi.

39. *Munzur dagı inileyi karınan*
Baş yastığa koymamışam yarınan
Yarin mahşer günü ben de seninen
Cevabımı verir misin sevdiğim

40. *Munzurun önünde kar da kalmamış*
Erimiş yürekten fer de kalmamış
O yarin yerine engel oturmuş
Bana oturmaya yer de kalmamış.

41. *Otomofil geldi aglattı bizi*
Gönül arzuladı görmeyi sizi
Seherlerde yalvarırım Mevlaya
Mevlam kavuştursun siz ile bizi

42. *Bak can-ü gönülden severim seni*
Ugruna koymuşum bu tatlı canı
Melik sancagını verseler bana
Gönül arzulamış istiyor seni

43. *Sabahtan ugradım ben bir güzele*
Dedim güzel uykuların tezele
Bir yiğit de sevdiğini almazsa
Ağlayı ağlayı koyun mezere.

44. *Şu karşıki karlı dağı yarsalar*
İçindeki gonca gülü derseler
Herkesi de sevdiğine verseler
Mevlanın gözüne bile hoş gelir.

45. *Üç güzel oturmuş yolun üstüne*
Sanki kan damlıyor karın üstüne
Bana da deseler yarin el almış
Karalar giyerim alın üstüne.

46. *Yeşil bahçelerin şirin köşesi*
Kırıldı gönlümün zarif şişesi
İstersen olaydın hünkâr paşası
Çağında gelmedin ilazım değil

47. *Yüce dağ başında bir top menevşe*
Ne aya benzersin ne de güneşe
Bir takım oturmuş bey ile paşa
Hiçbirisi sevdiğime benzemez

48. *Yüce dağ başında çıkıyor tütün*
Gül ağam sıtkını eylemiş bütün
Bir yiğide iki güzel çok mudur
Biri kahve versin birisi tütün

49. *Yüce dağ başında Kamer tay olur*
Her yari görmede aklım zay olur
Sevda dedikleri üç beş ay olur
Vardı bizimkisi yıla dayandı.

50. *Yüce dağlar gibi özledim seni*
Bir mektubun aldım ağlattın beni
Dünyanın malını verseler bana
Vefasız değilim unutmam seni

b. GURBET TÜRKÜLERİ

51. *Ağam İstanbul mu Eginli misin*
Sılaya gelmeye yeminli misin
Yoksa bana da mı emin değilsin
İlde güzel çoktur evlenmeyesin

52. *Ağlayı ağlayı aştım gediği*
Şeker olsun nazlı yarin yediği
Kısmet ola yar sılaya gele ki
Kabul ola düşmanların dileği

53. *Ağam sen gideli yedi yıl oldu*
Diktiğin ağaçlar meyveye durdu
Seninle gidenler sılaya döndü
Senin bana bir selamın gelmedi

54. *Akan sular kara mıdır ak mıdır*
Benim yarim hasta mıdır sag mıdır
Yılı dolup yar gelecek çag mıdır

Gelir m'ola gelmez m'ola ne dersin?

55. *Ay on beş deyince döner harmana*
Derdi derin olan düşer dermana
Ben ağamı kattım ulu kervana
Ulu kervan yolcu götür ağamı.

56. *Bagımızda lale çoktur gül çoktur*
Yavrum seni söylemedik gün yoktur
Vadem yeter seni görmez ölürsem
Beni de kabrime koyanım yoktur.

57. *Bagımızda su bağladım vişneye*
Seven sevdiğinden ayrı düşmeye
Düşmanlarım baka baka yerine
Ciğerine yağlı kurşun işleye.

58. *Ben garibim garip yerde ağlarım*
Aradan erimez karlı daglarım
Ben yarimden ayrı düştüm düşeli
Ellerim koynumda hergün aglarım.

59. *Bir gemi yaptırdım susuz yürür mü*
Kadir Mevlam muradımı verir mi?
Hakikatlı ben yavrumdan ayrıldım
Acep şu gözlerim bir de görür mü?

60. *Bir kara kaş bir kara göz sende var*
Bir farımaz deli gönül bende var
Yedi yıldır derde derman ararım
Hiç demezsin derde derman bende var

61. *Bir taneyim ben babama yeterim*
Babam için yanar yanar tüterim
Bayram geldi sen burada yok idin
Mektup ile ellerinden öperim.

62. *Bir taş attım engin dere seslendi*
Annem beni bu derd ile besledi
Devlet yari asker diye istedi
Vallahi verememasker eline
Yazıla gideyim bedel yerine.

63. *Bu yıl bagımızın meyvesi güzel*
Dibinde gezdikçe bagrımı ezer
Bana derler niçin gülmez aglarsın
Neyleyim gül agam gurbette gezer

64. *Bülbül ne yatarsın bahar ulaştı*
Kırmızı gül ay yanağa ilişti
Olur olmaz sevdiğine kavuştu
Benim sevdiğime yol vermez daglar

65. *Dagdan arabalar odun indirir*
Gözüm yaşı çift degirmen döndürür
Eller sevdiğine mektup gönderir
Senin bana bir selamın gelmedi

66. *Eginin yolları katerdir kater*
Sürüden ayrılmış bir keklik öter
Ben de nazlı yardan ayrı düşeli
Bu bana geliyor ölümden beter.

67. *Eğinin üstünde gölgeli kaya*
Şahinler oturmuş yapıyor yuva
Altı cennet misal üstü düz ova
Cennet misalidir sılanın yolu
Sılaya gel de görem boyunu

68. *Egin viran olmuş bülbül ötmüyor*
Güllerin dalında bülbül ötmüyor
Gitim has bahçeye gönül egleyem
Yarimin yerini kimse tutmuyor.

69. *Eğin viran olmuş bülbül ötmüyor*
Viran bahçelerde güller bitmiyor
Agam bu ayrılık senden gitmiyor
Tez gel agam tez gel olma muhanet
Gurbet icad eden görmesin cennet

70. *Ergü baglarında bülbüller öter*
Oğulsuz ocakta tütün mü tüter
Şu dünyada hiçbir derdim olmasa
Gül oğlumun derdi dert bana yeter.

71. *Fırat kenarında iki gül bitmiş*
Biri kanadını dışarı atmış
Var mı şu dünyada murada yetmiş
Ben murat almadım alsın ülüzgar

72. *Gökteki yıldızlar aktığı zaman*
Gül ağam yollara baktığı zaman
Yaprağı dökülmüş ağaca döndüm
Nazlı yar sıladan çıktığı zaman

73. *Gökteki yıldızı saydım kaç kere*
Bey agamı istemişler askere
Dua edin su bendinden durula
Kura çeken yüreğinden vurula

74. *İki turna gelir hangi yerlidir*
Başı cıgal kanatları tellidir
Babadan ayrılan nasıl bellidir
Oğullar içinde boynu eğridir

75. İki keklik gelmiş yolda yorulmuş
Şahan vurmuş kanatları kırılmış
Ana oğul birbirine darılmış
Akan sular figanından durulmuş

76. İnerim köprüye beklerim yolu
Katırcı katırın çekilsin nalı
Hepsi mi gitti gül ağam hani
Tez gel agam tez gel gel de gine git
Akan gözüm yaşın sil de gine git

77. İstanbul çarşısı dolu narınan
Bir kuş olam söyleşeyim yarınan
Ömrümü geçirdim ah u zarınan
Tez gel agam tez gel olma yalancı
Benim ahım seni eder dilenci.

78. İstanbul İstanbul diye özendim
Beyaz mermerlere yattım uzandım
Altı ayda dokuz akça kazandım
Onu da elimden aldın İstanbul

79. İki bülbül daldan dala ok atar
Benim derdim içerimde bin katar
Ne Türk bilir ne Osmanlı ne Tatar
Ben derdimi gül ağama açarım.

80. Mektup gider gelir iki kuruşa
Nasıl edek bu hasretlik savuşa
Gece gündüz yalvarırım Mevlaya
Agam gele sılasına kavuşa.

81. *Munzurun dagına bostan ekilmez*
Güneşi doğup da buzu çözülmez
Kiraz dudagından sevdiğim oğlan
Hem ayrılık hem askerlik çekilmez

82. *Munzur dagı senin karın erimez*
Karın erir amma suyun yürümez
Bana derler babasızlar büyümez
Büyüdüm de gurbet eller dolaştım

83. *Ne yaman esiyor Şad'ın sazağı*
Kahpe felek bize kurdu tuzağı
Çetin imiş memleketin uzağı
Ne garip yerlere düşürdün felek

84. *Sabahtan kalktım ki dumanlı dağlar*
O bizim sılanın yoluna benzer
Ufacık ufacık yagan yagmurlar
O benim gönlümün seline benzer

85. *Sabahınan turna uçar havada*
Ben sizleri yalnız koydum yuvada
Ellerim koynumda ağzım duada
Ben gurbette fakat gönlüm sılada

86. *Serasker kapısı derin diyorlar*
Sordum havasına serin diyorlar
Gelen yolculara sordum agamı
Bu posta şu posta gelir diyorlar.

87. *Sılacılar katırlarız geliyor*
Dertli sinem delik delik deliyor
Şen olası İstanbul'un çarşısı
Yolladım ağamı sana geliyor

89. *Yavrum ne dedim ki bana küsmüşsün*
Bir tel ipek gibi beni asmışsın
Tatlı kelâmını benden kesmişsin
Salma taştan taşa ben yaralıyım
Eller al giyinmiş ben karalıyım.

90. *Zalim felek seninle böyle miydi pazarım*
O güzel gözlerde kaldı nazarım
Yedi yol çatına kazın merazım
Gelen geçen desin garip mezarı

91. AĞIT

Eğin'in Çit köyünden Kâni, 1940 yılında askerden köyüne izinli dönmektedir. Köye yaklaşırken, Kâni kışın ayazından donarak ölür. Ağıt bu olay için yakılmıştır.

1. *N'olur doğmasaydım ben de anadan*
Beni tipilere boğdu Yaradan
Düşman, kardeş, geldi geçti buradan
Gâvur olsa döner bakar bir adam,

2. *Gece gündüz yalvarırım Allaha*
Benim gibi varm'ermemiş murada
Kırıldı kanadım karı aşmadım
Zalım baba hiç mi izne geçmedim

3. *Mezarımı yol üstüne eştiler*
Asker kaputumu kefen biçtiler
Ahdın böyle miydi Hames'in kızı
Kardaşımın çok mu sende havası
Bir senedir çalar definen sazı
Sana derim sana komşu Niyazi

4. *Mezarımı gösterin yanıma gelsin*
Avaz ellerinde beni ağlasın
Küçük Ayten'e de selâm söylesin
Kırk gün kırk gecedir dişe sıkmadım
Şad olup da el yüzüne bakmadım

5. *Kırk gündü akıyor gözümün yaşı*
Hiç kimse demedi ahvalin nası
Kâzım'ın aldığı orospu başı
Yeşildir gözleri çarpıktır dişi

Yaşım yetti kırk üç kırk dört yaşına
Bak bir kere şu feleğin işine
Bir namuslu kadın gelmez başıma
Namussuzlar ag(u) katıyor aşıma

6. *Gitme Kâzım Hames'gilin evine*
Yine uydun düşmanların sözüne
Meyil verdin döşürücü kızına
Dilenci kızının yüzü usanmaz
Çok ellenmiş geçmiş evde oturmaz

7. *Üç sene bekledim asker yolunu*
Geldi de bakmadım yarin yüzünü
Namussuz yüzünü aldı eline

8. *Ayşe'nin camıyla gümüş (?) canlandı*
Kel Hasan'ın kagıtları yaradı

Kızım zencirlerle eve baglandı
Şapkasında çifte boynuz sallandı

Tomurcuk gülüdüm sarardım soldum
Olanca derdimi bir yana kodum

Kolumdaki damgayı güc ile sildim
Tavuk seni görmüş gözüm

Hames'in kızı: Kâni'nin karısı.
Niyazi: Mezarını kazan komşu.
Ayten: Kâni'nin küçük kızı.

Kani'nin kardeşi Kâzım, Kâni'nin karısı ile evleniyor. Ağıdı yazan Ayşe, Kâzım'ın ilk karısı, yeni gelen kadının kumasıdır.

c. NİNNİLER

92.

1. *Ee diyem uyuyasın*
Uyu ki büyüyesin
Yalvarırım Mevlaya
Babalı büyüyesin

2. *Eyler diyem yatasın*
Kan uykuya batasın
Eger uykun yok ise
Satın alam yatasın

3. *Ee diyem eyler edem*
Büyüdem beyler edem
Katam bey sürüsüne
Ardından seyran edem

4. *Ee diyem uyku gele*
Uykun dinliğin gele
Uzak uzak yerlerden
Akar kısmetin gele

5. *Ee diyem eda ile*
Sen uyu seda ile
Ben sana eyler diyem
Sen uyu safa ile

6. *Beşiğini sallayam*
Gül dalına baglayam
Gül dalı kırılırsa
Hangi dala baglayam

7. *Beşiğini kişliyem*
Önün sıra işleyem
Sağ ola anan baban
Kaşığın gümüşlüyem

d. İŞ TÜRKÜLERİ

93. TAŞ TÜRKÜSÜ (Bir iş türküsü)

1. *Taşın eli kısadır*
Bastık (pestil) beni susadır
Eger bastık gelmezse
O da bize tasadır

2. *Taşımız agır oldu*
Kolumuz yagır oldu
Sana deyim keyvanı
Kulagın sagır m'oldu

3. *Hanım getir mavala (mevale)*
Çağaları kovala
Çevik çevik çeviri
Doldurmuşsun çuvala

Türkü, elle çevrilen değirmen taşında bulgur çekilirken söylenir.

94. YAYIK TÜRKÜSÜ

Yayık yaydım, kolum şişti
Kolumdan koçbağım düştü.

95. EKİN BİÇME TÜRKÜSÜ

Ekenler eker biçenler biçer
Cennetin kapısın cömüşler açar.

e. MERASİM TÜRKÜLERİ

96. GELİN TÜRKÜSÜ

1. *Nazınan gelitim darılmayasın*
Cilvemi görüp de bayılmayasın
Tenhalarda sen benimsin ben senin
Sakın el yanında sarılmayasın

2. *Hey dur gelin hey dur hey duramadım*
Sinemi sinene sardıramadım
Bir elinde divit bir elinde kalem
Yare bir arzuhal yazdıramadım

3. *Aşağıdan gelir kuzeli gelin*
Toplu zülüflerin toz olur gelin
Kirpiğim kaldırsam baksam yüzüne
Eller arif olmuş söz olur gelin

97. KINA TÜRKÜSÜ

1. *Tabaga koymuşlar yag bile balı*
Altına sermişler ipekten halı
Seni seven giğit neylesin malı

Gel ağam gül ağam ellere karşı
Şen olsun ağamın girdiği çarşı

2. *Munzur dagı inileyi karınan*
Baş yastığa koymamışam yarınan
Gelin ömrüm geçti ahu zarınan
Tez gel ağam tez gel gel de gine git
Akan gözüm yaşın sil de gine git.

3. *Anama deyin ki gele yanıma*
Saya altınımı vere elime
İşte ben gidiyom yarin evine
Doldur pınar doldur...
Anamı babamı...

4. *Altın tas içinde kınam ezildi*
Gümüş taragınan zülfüm çözüldü
Benim yarım yadellere yazıldı
Doldur pınar doldur...
Anamı babamı...

98. GELİN AĞLATMA

1. *Geline gerek bir ana*
Ağlayasın yana yana
İki gözüm canım ana
Şen babam evi şen olsun
Gideyim haberi olsun.
2. *Geline gerek bir kardeş*
Ağlayasın yavaş yavaş
İki gözüm biri kardeş
Şen babam evin şen olsun
Gideyim haberin olsun.

3. *Geline gerek bir baba*
Ağlasın kaba kaba
İki gözün biri baba
Şen babam evin şen olsun
Gideyim haberin olsun.

f. VAK'A ANLATAN TÜRKÜLER

99. ÇEKİRGE TÜRKÜSÜ

Çekçekinin kanatları sızılar
En küçüğü göl dağını arzular

Çekçekinin kanadında alı var
Apra yemiş dudağında balı var

Çekçekiler havalarda uçuyu
Ağalar da mendilini açıyı
Kaymakamın sakalına sıçıyı

Hemin geldi çekçekinin yeğini
Mollaliye kondurdular beyini
Yedi Arapkir'i gözler Egin'i

Al sayalı mor sayalı gelinler
Çekçekiyi hellemeden gelirler

100. EŞKIYA TÜRKÜLERİ

1. *Arapkir'den çıktım bir sürü koyun*
Gelin arkadaşlar üstümü soyun
Üstümü soymadan kabire koyun
De vurma vurma yarem derindir
Yarem iy'olursa Mevlam kerimdir

2. *Arapkir'den çıktım agrıdı başım*
Kara çalılıkta kaldı üleşim
Yanıma gelmeyi zalım kardeşim
De vurma vurma yarem derindir
Yarem iy'olursa Mevlam kerimdir

3. *Arapkir'den çıktım başım selamet*
Kara çalılıkta koptu kıyamet
De vurma vurma yarem derindir
Yarem iy'olursa Mevlam kerimdir

g. SEVGİYE VE AİLE FACİALARINA DAİR TÜRKÜLER

101. ALİM TÜRKÜSÜ

1. *Evlerinin önü kavak*
Yağmur yagar uvak uvak
Elim kına başım duvak
Uyan Ali'm sabah oldu
Sagdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler dogdu.

2. *Evlerinin önü budur*
Çifte güğüm doldu sudur
Yar sevenin hali budur
Uyan Ali'm sabah oldu
Sagdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler dogdu.

3. *Evlerinin önü çiçek*
Gelin kızlar kefin biçek
Ali'nin öldüğü gerçek
Uyan Ali'm sabah oldu
Sagdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler dogdu.

4. *Evlerinin önü nane*
Ben kül oldum yane yane
Ali'im sarhoş ben divane
Uyan Ali'm sabah oldu
Sagdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler dogdu.

5. *Evlerinin önü fındık*
Fındığın dalına konduk
Sanki biz de gelin olduk
Uyan Ali'm sabah oldu
Sagdıçlar kapıyı kırdı
Saramadım günler dogdu. *

1. MANİLER

102.

1. *Afyonun kabağına*
Oturdum kucağına
Oğlan güzel olursa
Kız gelir ayağına

2. *Ağarmış tan yerleri*
Tel gümüş ben yerleri
Sen göster ben öpeyim
Zülüf degen yerleri

3. *Arpa biçtim çakıllı*
Bu yıl kızlar akıllı
Sever isen gelin sev
Alnı siyah kaküllü

* Elazığ taraflarında gerdek gecesinde ölen Ali adlı bir genç için yakılmış.

4. *Ayna kodum köşeye*
Su doldurmuş şişeye
Gel sarılıp yatalım
İkimiz bir köşeye

5. *Çayda balık yan gider*
Deşme yarem kan gider
Bana doktor neylesin
Ecel gelmiş can gider

6. *Çekmecemin kilidi*
Üstümü toz bürüdü
Alacaksan al beni
Cahil ömrüm çürüdü.

7. *Çıkardım damlara ben*
Bakardım yollara ben
Bir güne dayanmazken
Dayandım yıllara ben

8. *Egin dört dag içinde*
Gülü bardag içinde
Egini Hak saklasın
Bir yarim var içinde

9. *Egin yaka düzdedir*
Top kaküller yüzdedir.
On beş gelini sevdim
Gene gönlüm kızdadır

10. *Egin yolu düz olsun*
İçi dolu kız olsun
Doksan dokuz yarem var
Bir de sen vur yüz olsun

11. *Ekin ektim gül bitti*
Dalında bülbül öttü
Ötme garip bülbülüm
Yarim elimden gitti.

12. *Ekin ektim çöllere*
Yoldurmadım ellere
On beşinde yar sevdim
Ondan düştüm dillere

13. *Ekin ektim yerlere*
Su topladım göllere
Allah beni nasip et
Kaynanasız evlere

14. *Ekinler orak oldu*
Yakınlar ırak oldu
Yarim gitti gelmedi
Kalbime merak oldu

15. *Engin dere kurudu*
Yar yanıma oturdu
Bize fena diyenin
Yıkılsın yeri yurdu

16. *Eşik başı yarıldı*
Annem bana darıldı
El oğlu benim neyim
Bak boynuma sarıldı

17. *Fidan diktim söküldü*
Yaprakları döküldü
Ellerin yari geldi
Benim boynum büküldü

18. *Gül düğümü*
Karşıda gül düğümü
Yarim burdan gideli
Kim görmüş güldüğümü

19. *İstanbul dedikleri*
Şekerdir yedikleri
Hiç aklımdan gitmiyor
Ağamın dedikleri

20. *Kahve kodum cezveye*
Yarim gitti gezmeye
Elim fena dolandı
İlik düğme çözmeye

21. *Karanfilin baharı*
Dalları baş yukarı
Geldim geçtim kapıdan
Çık demedin yukarı

22. *Karanfil usta beni*
Sen ettin hasta beni
Garip bülbüller gibi
Kafeste besle beni

23. *Karanfilim desteyim*
Bülbülle kafesteyim
Söyleyin nazlı yare
İylenmemiş hastayım

24. *Karanfil haşlanır mı*
Saksısı taşlanır mı
Küçükken bir yar sevdim
Ele bağışlanır mı?

25. *Karanfil kater oldu*
Ayrılık yeter oldu
Uzun boy güzel fiden
Gözümde tüter oldu.

26. *Kar yagar kepek gibi*
Yarim var ipek gibi
Gel yarim sarılalım
Ürsünler köpek gibi

27. *Kar yağar kar üstüne*
Çıktım duvar üstüne
Meğer ki kör olmuşsun
Yar sevdim yar üstüne

28. *Karşıda gördün beni*
Gül iken derdin beni
Öpmeye kıymaz iken
Burada koydun beni

29. *Karşı geçeli yarim*
Yol ver geçeyim yarim
Memelerin gül suyu
Doldur içeyim yarim

30. *Karşıda kara tandır*
Yandır Allahım yandır
Beni bir kuş edince
Yârin koynuna kondur

31. *Kaşları çok sevdiğim*
Kirpiği ok sevdiğim
Hep güzeller geziyor
İçinde yok sevdiğim

32. *Kaşlar karalar beni*
Aşkın ataşlar beni
En garip aşka düştüm
Gözlerin taşlar beni

33. *Kaşın karalar beni*
Gamzen yaralar beni
Sensiz yatağa girsem
Yatak paralar beni

34. *Kaşların enli enli*
Gerdanın çifte benli
Gel yanıma yat dize
Söyleyim sana mani

35. *Kaşların ince ince*
Ölürüm görmeyince
Ben sana yar diyemem
Sineme sarmayınca

36. *Kaşların yaydır bana*
Yüzlerin aydır bana
Ben ölsem canım kurban
Sen ölsen vaydır bana

37. *Kuleden*
Ses geliyor kuleden
O kaş o göz değil mi
Seni bana kul eden

38. *Kuşun ahı ne yeni*
Ne suyu var ne yemi
Civanım sevişmemiz
Seneden seneye mi?

39. *Koyun kuzulayınca*
Yaram sızılayınca
Arayam nerde bulam
Gönlüm arzulayınca

40. *Kaynar kazan taşmaz mı*
Dalga boydan aşmaz mı
Dag daga kavuşmazsa
Yar yara kavuşmaz mı?

i. OYUN TÜRKÜLERİ

103. BÜYÜK CEVİZİN DİBİ (Halay)

1. *Büyük cevizin dibi*
Nana yavrum nana yar (Bu dize koro halinde dinleyenlerce tekrarlanır)
Ne durursun el gibi
Nana yavrum nana yar (Koro)
Soyun da koynuma gir
Nana yavrum nana yar (Koro)
Kendi helalin gibi
Nana yavrum nana yar (Koro)
2. *Büyük cevizden uçtum*
Nana yavrum nana yar (Koro)
Çayır çimene düştüm
Nana yavrum nana yar (Koro)
Bin liralık kız iken
Nana yavrum nana yar (Koro)
Kadir bilmeze düştüm
Nana yavrum nana yar (Koro)
3. *Dağda ardıç kovuktur*
Nana yavrum nana yar (Koro)
İçme sular soğuktur

Nana yavrum nana yar (Koro)
Girme çirkin koynuna
Nana yavrum nana yar (Koro)
Zemheriden soğuktur
Nana yavrum nana yar (Koro)

*104. GECEGÜ (Halay)**

1. *Bağa giresim geldi*
Üzüm yiyesim geldi
Elin oğlu nem olur
İşte göresim geldi

2. *Ekin ektim hozana*
Kısa boylar uzana
Yari gurbete saldım
Beşi birlik kazana

3. *Bir taş attım dereye*
Kız çıktı pencereye
Kız Allahı seversen
Al beni içeriye

105. OYNANA

1. *Gurbete gidişimdir*
Oynana na (Bunu söylerken herkes katılır)
Gonca gül derişimdir
Oynana na (Herkes)
Eğil bir yol öpeyim
Oynana na (Herkes)
Belki son görüşümdür
Oynana na (Herkes)
2. *Saz olur dere boyunca*
Oynana na (Herkes)

* Gecegü: Eğin'in bir köyünün adıdır.

Dut yemedim doyunca
Oynana na (Herkes)
Yıkılasın İstanbul
Oynana na (Herkes)
Yar görmedim doyunca
Oynana na (Herkes)

3. *Derelerde saz olur*
Oynana na (Herkes)
Gül açılır yaz olur
Oynana na (Herkes)
Ben yarime gül demem
Oynana na (Herkes)
Gülün ömrü az olur
Oynana na (Herkes)

106. BAHÇEYE İNDİM DE

1. *Bahçeye indim de taş bulamadım*
Bir yüzük yaptırdım kaş bulamadım
Dünyayı eleklerden eledim
Gönlüme münasip eş bulamadım

2. *Bahçeye indim de bakraç kolunda*
Erzurum kemeri ince belinde
Agamı sorarsan Urum elinde
Tez gel ağam tez gel eglenmeyesin

107. DECİMİN NAKIŞLARI (Cecimin Nakışları?)

1. *Decimin nakışları*
Çıkamam yokuşları
O yare selam edin
Gurbet elin kuşları
2. *Decimi sala sala*
Çıktım bir ince dala
Az kaldı düşem ölem
Yarimi eller ala

3. *Decimi saldurmayın*
Ölürsem kaldırmayın
Mezerimin üstüne
Yadları kondurmayın

108. KARANFİL

1. *Karanfil başlı gerek*
Bir hilal kaşlı gerek
Nideyim taze yari
Yar orta yaşlı gerek

2. *Karanfilim dalım yok*
Genceciğim yarim yok
Yarimi eller almış
Benim hiç haberim yok

3. *Karanfilim susamış*
O yar benden usanmış
Kendi benden geçmiş de
Beni geçmez mi sanmış

ÇOCUK OYUNLARI

109. Ritmik Rontların Türküleri

Pi pi pirmeden
Gelme sülük gelmeden
İndim Halep yoluna
Halep yolu gül bazar
İçinde ayı gezer
Ayı beni korkuttu
Kulağımı sarkıttı
Encik moncuk
Lebi çocuk.

110. Ağalar Ağalar Hey

1. — *Ağalar ağalar hey* (Tek kişi sorar)
— *Hey* (Oyuncular kaşılık verir)
— *Padişahtan ferman gelmiş*
— *Ne için?*
— *Çorba içmek için.*
(Oynayanlar hep beraber
çorba içme taklidi yapar.)
2. — *Ağalar ağalar hey*
— *Hey, hey*
Padişahtan ferman gelmiş
— *Ne için?*
— *Kazma kürek için.*
(Oynayanar kazma kürekle
çalışma taklidi yapar.)

3. — *Ağalar ağalar hey*
— *Hey hey*
— *Padişahtan ferman gelmiş*
— *Ne için?*
— *Davul zurna için.*
(Oynayanlar sıraya dizilerek elleri ve ağızlarıyla davul zurna sesleri çıkarırlar.)

111. TOP TOP A LEYLİM
— *Aleylim bu leylim top top aleylim*
— *Ne ararsın ne gezersin bizim illerde?*
— *Ararız gezeriz bir güzel için.*
— *O hanımın o canımın adı nedir?*
— *O hanımın o canımın adı Fatma.*

(Kız oğlan karışık oynanır. Bir taraf kol kola girip karşı tarafa yanaşır. Konuşma boyunca bu hareket tekrarlanır. En sonda adı söylenen kızı bir taraf zorla kaçırır.)

112. ÇOCUK TEKERLEMELERİ

Süpaneke
Sünbüllü teke
Nallı horuz
Mıhlı tavuk
Mizim molla ezan verir
Sarığına düzen verir
Çorba gelir yan verir
Pilav gelir can verir.

113. DAMDAN DAMA

Damdan dama toz gider
Bir incili kız gider
İncisin çektim üzdüm
Bize haber verdiler
Beyim sana ne gerek
Alnı başik (damgalı) at gerek
Kuyruğunda kuş gerek
Kuşu verdim uçurdum
Ala dağı geçirdim
Ala dağım kilidi
Bize gelen kim idi
Emmim oğlu Musacık
Kolu budu kısacık
Akşam bize gelecek
Fındık fıstık yiyecek
Güle güle ölecek
Genceciğim yarim yok

TÜRKÜ VERENLERİN LİSTESİ

Adı, Soyadı	Yaşı, İşi	İli, İlçesi	Köyü	Verdiği Türkü
Abdülkadir ?	23, Kunduracı	Erzincan, Eğin	Abcuğa	10
Ayşe Aydın	78, Çiftçi	Malatya, Arapkir	Cücügen	5
Ayşe Kopan	45, Çiftçi	Ezrincan, Eğin	Çit	1
Ayten Şinik	11, Öğrenci	İstanbul, Çukurçeşme	Çit	1
Fuat Tatar	18, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Çit	4
Hakkı ?	24, Öğrenci	Erzincan, Eğin	Abcuğa	11
Hanife Gökçe	61, Çiftçi	Erzincan Eğin	Çit	47
Hasan Hızar	35, Kebabcı	Erzicnan, Eğin	Abcuğa	4
Hatice Şinik	29, Terzi	Erzincan, Eğin	Çit	12
Hamdi Güven	43, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Aşutka	2
Kutsi Tecer	45, Millet Vekili	Erzincan, Eğin	Abcuğa	37
M. Şakir ?	? ?	?	?	1
Mustafa Adıgüzel	61, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Eğin	1
Münevver Tatar	41, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Çit	20
Osman Kırbız	43, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Çit	1
Sıdıka Güllü	20, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Ergü	2
Şahize Tatar	12, Çiftçi	Erzincan, Eğin	Ergü	3

TÜRKÜLERİN sıra No.	DERLENDİĞİ Köy, Tarih	TÜRKÜ VER. Soyadı, Yaşı	KİMDEN ÖĞ.	NEREDEN ÖĞ.	NE ZAMAN ÖĞ.
1-Lirik Tür.					
A. Aşk. Tür.					
(1-10)	Abcuğa, 25.7.44	?, 23	Delikanlılardan	Eğin'de	5 yıl önce
(11-21)	Abcuğa, 25.7.44	?, 24	Delikanlılardan	Eğin'de	Çocukken
(22-50)	Çit, 1.8.44	Gökçe, 61	Düğünlerde	Eğin'de	40 yıl önce
B. Gurbet Tür.					
(51-69)	Çit, 2.8.44	Tatar, 41	Annesinden	Hatırlamıyor	20 yıl önce
(70-78)	Çit, 2.8.44	Şinik, 29	Kadınlardan	Çit'te	10 yıl önce
(79-82)	Çit, 2.8.44	Tatar, 18	Delikanlılardan	Çit'te	4 yıl önce
(83-87)	Cücügen, 4.8.44	Aydın, 78	Hatırlamıyor	Hatırlamıyor	60 yıl önce
(88-90)	Eğin, 28.7.44	Hızar, 35	Düğünlerde	Eğin'de	Bilmiyor
C. Ağıtlar					
(91)	Çit, 5.8.44	Kopan, 45	Kendi yakmış	Çit'te	4 yıl önce
D. Ninni					
(32)	Eğin, ?	?, ?	?	?	?
2 - Satirik Türküler Malzeme bulunmamadı					
3 - İş ve Meslek Türküleri					
(93-95)	Çit, 6.8.44	Gökçe, 61	Kadınlardan	Eğin'de	Hatırlamıyor

TÜRKÜLERİN Sıra No.	DERLENDİĞİ Köy,Tarih	TÜRKÜ VER. Soyadı	Yaşı	KİMDEN ÖĞ.	NEREDE ÖĞ.	NE ZAMAN ÖĞ.
4- Merasim Tür.						
A. Düğün						
(96)	Eğin, 26.7 44	Adıgüzel,	61	Gençlerden	Hatırlamıyor	
(97-100)	Çit, 8.8.44	H. Şinik,	29	Kadınlardan	Çit'te	15 yıl önce
(101)	Çit 8.8.44	Gökçe,	61	Kadınlardan	Çit'te	30-40 yıl önce
5 - Bir Vak'a Anlatan Türküler						
A. Tarihi t.						
(102)	Çit, 11.8.44	Gökçe,	61	Bilmiyor	Çit'te	40 yıl önce
B. Eşkiya t.						
(103)	Kesmeyol, 15.2.31	?, ?	?	?	?*	
C. Sevgiliye ve Aile Facialarına Ait T.						
(104)	Çit, 13.8.44	Gökçe,	61	Kadınlardan	Çit'te	40 yıl önce
6 - Maniler						
(105-116)	Çit, 13.8.44	Gökçe,	61	Kadınlardan	Çit'te	40 yıl önce
(117 - 151)	?, ?	Tecer,	45	Eğinlilerden	Eğin	5 yıl önce

* Bu 103 no'lu türkü Kutsi Tecer'den alındı. Türkü Divrik'in Kesmeyol Köyünden M. Şakir tarafından 931 yılında derlenmiş. Türkü Divrik çevresinde Koçkiri ağzı denilen bir makamla söylenirmiş (M. Şakir'in notu).

TÜRKÜLERİN sıra No.	DERLENDİĞİ Köy, Tarih	TÜRKÜ VER. Soyadı, Yaşı		KİMDEN ÖĞ.	NEREDEN ÖĞ.	NE ZAMAN ÖĞ.
7 - Oyun Türküleri						
A. Erkek oyunlarında						
(152)	Çit, 13.8.44	M. Tatar,	41	Kızlardan	Çit'te	20 yıl önce
(153)	Aşutka, 20. 8.44	Güven,	43	Delikanlılardan	Eğin'de	Bilmiyor
(154)	", "	", "	?	"	"	
(155)	Çit, 13.8.44	O. Kıbrız,	43	Delikanlılardan	Çit	Hatırlamıyor
(156)	Ergü, 29.7.44	S. Gülü,	20	Kızlardan	Ergü	3-4 yıl önce
(157)	", "	", "	?	"	"	
C. Çocuk oyunlarında						
A. Ritmik rontlara ait						
(158)	Çit, 13.8.44	Ş. Tatar,	12	Arkadaşlarından	Çit'te	Yeni
B. Temsili oyunlara ait t.						
(159)	", "	", "	"	"	"	
(160)	", "	", "	"	"	"	
C. Tekerlemeler						
(161)	Çit, ?	A. Şinik,	11	Köy çocuklarından	Çit'te	1 yıl önce
(162)	Eğin, 28.8.44	H. Hızar,	35	Çocuklardan	Eğin'de	3 yıl önce

TÜRKÜLERİMİZİN ÇEŞİTLERE VE KÖYLERE GÖRE AYRILIŞI

1 – Lirik Türküler:	*Abcuğa*	*Çit*	*Cücügen*	*Aşutka*	*Ergü*	*Eğin*	*(Divrik)*	*Sayı*
A. Aşk türküleri	21	29	–	–	–	–	–	50
B. Gurbet türküleri	–	32	5	–	–	3	–	40
C. Ağıtlar	–	1	–	–	–	–	–	1
D. Ninniler	1	–	–	–	–	–	–	1
2 – Satirik Türküler:	–	–	–	–	–	–	–	–
A. Mizahi türküler	–	–	–	–	–	–	–	–
B. Hiciv türküler	–	–	–	–	–	–	–	–
3 – İş türküleri:	–	3	–	–	–	–	–	3
4 – Merasim türküleri								
A. Düğün türküleri	–	5	–	–	–	1	–	6
5 – Bir Vak'a Anlatan Türküler:								
A. Tarihi türküler	–	1	–	–	–	–	–	1
B. Eşkiya türküler	–	–	–	–	–	–	1	1
C. Sevgiye ve Aile Facialarına Ait Türküler	–	1	–	–	–	–	–	1
6 – Maniler:	35	12	–	–	–	–	–	47
7 – Oyun Türküleri								
B. Kız oyunlarında	–	2	–	2	–	–	–	4
C. Çocuk oyunlarında söylenen türküler	–	–	–	–	2	–	–	2
A. Ritmik rontların T.	–	1	–	–	–	–	–	1
B. Temsili oyunların T.	–	2	–	–	–	–	–	2
C. Çocuk tekerlemeleri	–	1	–	–	–	–	–	2
Toplam:	57	90	5	2	2	5	1	162

BİBLİYOGRAFYA

Akay, İ. Hakkı, *Haydıncı Hüseyin Ağa*, "Kaynak Dergisi", Balıkesir, 1943, Sayı: 13, 14, 15.

—, *Dede Sultan*, "Kaynak Dergisi", 1935, Sayı: 24.

Akdağ, İbrahim, *Ağıtlar (Tenkit)* "Görüşler Dergisi", 1943, Sayı: 56-57.

Aksoy, Vasıf, *Sarı Çiçek - Deli Horon (Çoruh)* "Artvin Halkevi Dergisi", 1938, Sayı: 2.

Aksoy, Vasıf, *Türkü (Altınyaprak)* "Bafra Halkevi Dergisi", 1933, Sayı: 18.

—, *Bir Türkü*, Kaynak: "Balıkesir Halkevi Dergisi", 1933, Sayı: 1.

—, *Türküler*, Kaynak: "Balıkesir Halkevi Dergisi", 1933, Sayı: 2.

Akşit, A., *Kekliklere Dair Türküler*, "İnan Dergisi", Trabzon, 1941, Sayı: 50.

—, *Çal Halk Türküleri*, "İnan Dergisi", Trabzon, 1941, Sayı: 53.

Akyol, Hadi, *Tire Halk Şarkıları*, "Fikirler Dergisi", 1942, Sayı: 234-235.

—, *Folklor İncelemeleri*, "Fikirler Dergisi", 1943, Sayı: 254-255.

A, Mümtaz, *Halk Türküleri*, "Halk Bilgisi Haberleri Dergisi", İst. 1934, Sayı: 33.

Ankara, Feridun, *Benli Emine*, "Ülkü Dergisi", Ankara 1943, Sayı 49.

A. N. İsmet, *Aras Notları*, "İstanbul Halkevi Halkbilgisi Rehberi", 1933, Sayı: 31.

Arsunar, Ferruh, *Akşehir'de Kına Gecesi*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı 36.

—, *Kütahya ve Kızlariçi*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 47.

—, *Çorum Yerli Oyunları*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 33.

—, *Kastamonu'da Esnaf Oyunları*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 34.

Aşkun, V. Cem, *Sivas Mektubu*, "Ülkü Dergisi", Ank. 1943, Sayı: 38.

Atabeyli, Naci, *Karakoyun Havası*, "Ün, Isparta Halkevi Dergisi", 1934, Sayı: 4.

—, *Geyik Avı Türküsü*, "Ün, Isparta Halkevi Dergisi", 1935, Sayı: 17.

—, *Gülsüm'ün Düğünü*, "Ün, Isparta Halkevi Dergisi", 1935, Sayı: 19.

Aytekin, Sefer, *Türküler*, "19 Mayıs, Samsun Halkevi Dergisi", 1940, Sayı: 9-10-17-23.

Azmi, *Gelin Ağlatan*, "Görüşler Dergisi", 1943, Sayı: 56-57.

Bakı, Edip Âli, *Afyon'da Söylenen Türküler*, "Taşpınar Halkevi Dergisi", 1938, Sayı 63, 65-67.

—, *Sandıklı Türküsü*, "Taşpınar Halkevi Dergisi", 1942, Sayı: 93.
Baksı, F. Edip, *Türk Şüründe Yabancı İller*, "Fikirler Dergisi", 1942, Sayı: 231.
Balkır, O. Osman, *Yağmur Duası*, "Kaynak Dergisi", 1936, Sayı: 36.
Başgöz, İhlan, *Ağıtlar Üzerine*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 50.
Baştak, N. Fikret, *Sille*, "Konya Halkevi Dergisi", 1937, Sayı: 16-17.
Bayçın, Nazmi, *Yunt Dağ Mani ve Türküleri*, "Gediz Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 49.
Bayçın, Haydar, *Halkevlerinde Müzik*, "Güney Halkevi Dergisi", 1944, Sayı: 72.
—, *Türkülerden Örnekler*, "Güney Halkevi Dergisi", 1934, Sayı: 1-3.
Behice, *Eski Türküler*, "Halk Bilgisi Haberleri", 1933, Sayı: 30.
Bilge, Fahri, *1519 İsyanını Hatırlatan Bir Manzume*, "Erciyes, Kayseri Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 17.
—, *Sanat ve Folklor Sanatı*, "Erciyes Dergisi", 1943, Sayı: 20.
Boratav, P. Naili, *Eğin Türkülerinin Başlıca Temelleri*, "Folklor ve Edebiyat I.", İstanbul 1939, sf. 142.
—, *Yeni Bir Türküde Eski TEM*, "Yurt ve Dünya, Dergisi", 1942, Sayı: 15-16.
Bozdoğan, Mansur, *Güneyyurtta Ağıtlar*, "Türküler", İçel 1939, Sayı: 2, 6, 11, 13, 16.
Burdurlu, İ. Zeki, *Çukurova'dan Türküler*, "Görüşler", 1939, Sayı: 36.
Çağatay, M. *Manisanın Sembolleri* (?) "Gediz Manisa Halkevi Dergisi", 1937, Sayı: 5.
Çağlar, B. Kemal *Kemaliye*, "Ülkü Dergisi", 1944, Sayı: 56.
Çelik, Necmi, *Gemerekte Bulgur Çekimi*, "Ülkü Dergisi", 1942, Sayı: 24.
—, *Gemerekte Düğün* "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 46. Çobanoğlu,
—,*M.S. Eski Ninniler*, "Yeni Türk (Eminönü Halkevi Dergisi)", 1942, Sayı 113-114.
Dağlıoğlu H. Turhan, *Memleket Türküleri*, HBH, İst. 1934 Sayı: 34, 37, 39, 42.
—, *Sohbetler ve Gezekler*, HBH-1935, Sayı: 45.
—, *Halk Türküleri* HBH-1937-38, Sayı: 73, 74, 76.
—, *Halk Türküleri*, HBH, 1939, Sayı: 92.
—, *Isparta Halkıyatı*, "Ün Halkevi Dergisi", 1936, Sayı: 22-24.
Dalsar, Fahri, *Çocuk Hayatında Devlet (yahut devler)*, "Uludağ Dergisi", 1938, Sayı: 16.

Darıdereli, A. Ulvi, *Sanatkarların Pirleri*, "İnan, Denizli Halkevi Dergisi", 1939, Sayı: 32, 33.
—, *Kına Gecesi*, "İnan, Denizli Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 54.
Demirer, Galip, *Afyon Çevresinden Türküler*, "Taşpınar", 1937, Sayı: 58.
Demirci, Y. Ziya, *Halk Türküleri*, "Halk Bilgisi Haberleri", 1939, Sayı: 92, 93, 94.
—, *Tahtacılar Hk.* "İhahiyat Fak. Mecmuası", 2. cilt 1928 Sayı: 12-17.
Demirsoy, Mustafa, *Yakım*, "Burdur", 1939, Sayı: 7.
Demirsoy, Mustafa, *Hasret Türküleri*, "Burdur", 1939, Sayı: 7.
Dinçer, M. Haydar, *Aşiretlerin İskânına Ait Türkü*, "Görüşler", 1939, Sayı: 19.
Elöve, Ali Ulvi, *Divanı Lugattaki Halk Şiirleri*, "Uludağ", 1935, Sayı: 1, 2, 4, 5, 10, 11.
Erdem, M. *Yörük Obasında*, "Uludağ", (Bursa Halkevi Dergisi) 1934, Sayı: 31.
Erdoğan, Fehmi, *Yurt Dağlarındaki Gezi*, "Gediz", 1939, Sayı: 27.
Ertekin, Eşref, *Destanı Sivastopol*, "Çorumlu, Çorum Halkevi Dergisi", 1940, Sayı: 24.
—, *Yüzük Oyunu Türküleri*, "Çorumlu, Çorum Halkevi Debgisi", 1940, Sayı: 24.
— *Halk Ağzından Derlemeler*, "Çorumlu, Çorum Halkevi Dergisi", 1943, Sayı: 34-41.
Ertem, S. Ethem, *Isparta'nın 50-60 Yıl Önceki Türküleri*, "Ün Dergisi", 1938, Sayı: 45-46.
—, *Çevremizde Söylenen Türküler*, "Ün Dergisi", 1936, Sayı: 32, 33, 34, 36.
Evinç, Vehbi, Folklor Tetkikleri, "Fikirler", Sayı: 182, 19, 39.
—, *Türkmenleri Havası*, "Görüşler", 1939, Sayı: 20-21, F. A..... *Halk Türküleri ve Maniler*, "İnan Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 50.
Faika... *Bursa Türküleri ve Manileri*, "Halkbilgisi Haberleri", 1936, Sayı: 57.
Gençosman K. Zeki, *Bir Halkodasından*, "Ülkü", 1942, Sayı: 13.
Gökmen, Azmi, *Yurttan Sesler*, "Halkevi", 1943, Sayı: 63-64.
—, *Sabana Yakılan Türkü*, "Halkevi", 1943, Sayı: 65-66.
—, *Çocuk Ninnileri*, "Halkevi", 1943, Sayı: 72-73.
—, *Sıçan*, "Aksu (Giresun Halkevi Dergisi)", 1939, Sayı: 3, 4, 5, 6.
Göksan, S. Süha, *Kemençe Türküleri*, "Aksu, Giresun Halkevi Dergi-

si", 1940, Sayı: 17-18.
Gönçer, Süleyman, *İslamoğlu ve Yaptığı Kale*, "Taşpınar", 1943, Sayı: 96.
—, *Bozbey Türküsü* "Taşpınar Dergisi", 1943, Sayı: 102-104-106-107.
—, Halûk, Mümtaz, *Serenler Türküsü*, *Çilahmet Türküsü*, "Taşpınar Dergisi", 1937, Sayı: 51-56.
Hüceyin, Avni, *At Hakkında Türküler*, "Halk Bilgisi Haberleri", 1930, Sayı: 13.
—, *Ömer Türküsü*, "Halk Bilgisi Haberleri", 1930, Sayı: 14
—, *Celâl Türküsü*, "Halk Bilgisi Haberleri", 1930, Sayı:, 27.
İ. Hakkı, *Köyümden Geliyorum*, Isparta "Ün Dergisi", 1935-1942, Sayı 13, 84, 85, 87, 90, 91, 96.
İleri, S. Nuri, *Mendil*, "Yeni Adam", 1944, Sayı: 502.
Karahan, Abdülkadir, *Çarşamba Türküleri*, "19 Mayıs Dergisi", Samsun, 1940, Sayı: 44.
Katırcıoğlu, Nuri, *Eski Çağlarda Isparta Türküleri*, "Halkbilgisi Haberleri", 1937, Sayı: 68.
Kavut, A, Şevket, Maya ve Hoyratlar, "Karacadağ Dergisi", Diyarbakır, 1939, Sayı: 18.
—, Ninniler ve Halkoyunları, "Karacadağ Dergisi", Diyarbakır, 1934, Sayı: 19.
—, Kültür Derlemeleri, "Karacadağ Dergisi", Diyarbakır, 1934, Sayı: 8.
Koçak, H., Nişan Türküleri, "Çorumlu", 1938, Sayı: 2.
Koman, M. Mesut, Tuna Türküleri, "Konya Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 35.
— Halk Türküleri, "Konya Halkevi Dergisi", 1941, Sayı: 36.
Koşay, H. Zübeyir, Tarihi Yollar ve Halk Bilgisi, "Ülkü", 1943, Sayı: 32.
Kökel, *F. İzmir Folklorüne Ait Materyaller*, "Fikirler Dergisi", 1943, Sayı: 254.
Köprülü, M. Fuat, *Yeniçeri Türküleri*, "Türkiyat Mecmuası", cilt 2. 1928.
Kösemihal, M. Ragıp, *Konya'nın Halk Türküleri*, "Konya Dergisi", 1940, Sayı: 33.
Kültür, İsmet, *Bir Hapishane Türküsü*, "Fikirler Dergisi", 1943, Sayı: 246-247.
— Eşkıya Türküleri, "Fikirler Dergisi", 1943, Sayı: 258-259.
Leblebici, Sadi, *Arzı Türküleri*, "Çorumlu Halkevi Dergisi", 1938,

Sayı: 1.
—, *Haydi Çombam*, "Çorumlu Halkevi Dergisi", 1938. Sayı: 5.
—, *Çorum Halk Türküleri*, "Çorumlu Halkevi Dergisi", 1938. Sayı: 7, 10, 11, 12, 14.
Mehmet, Enver, *Safranbolu Çevresinde Göçebeler*, "Halkbilgisi Haberleri", 1934, Sayı: 40.
— *Bir Ağıt*, "Ortayayla Dergisi", 1939, Sayı: 17-1.
M. Fuat, *Kızılırmak*, "Güney Dergisi", 1934, Sayı: 1.
—, *Mehmet Çavuş Destanı*, "Güney Dergisi", 1934, Sayı: 2.
—, Düğün Türküsü, "Güney Dergisi", 1934, Sayı: 4.
—, *Cenup Oymaklarında Ağıtlar*, "İçel Halkevi Dergisi", 1938, Sayı: 1.
Nahit..... *Türküler*, "Türkakdeniz Dergisi", 1937, Sayı: 1.
O, A..... *Niğde Alay Oyunu*, "Akpınar Halkevi Dergisi", 1935, Sayı: 11.
Olcay, Hamdi, *Urfa Gecesi*, "Ülkü Dergisi", 1943, Sayı: 34.
Özçelik, Lamia, *Vatan Fedaisi Kadın*, "Gediz Halkevi Dergisi", 1939, Sayı: 24.
Özen, Sabahattin, *Poyrazınoğlu Nasıl Evlenir?* "Ün Dergisi", 1944, Sayı: 118, 120.
Öznohut, Mustafa, *Samsun'dan Bir Türkü*, "19 Mayıs Dergisi", 1940, Sayı: 66.
—, *Folklor Sayfası*, "Ortayayla (Sivas)", 1937, Sayı: 4, 5.
Öztürk, N. A. ..... *Koşma ve Mani*, "Ortayayla (Sivas)", 1937, Sayı: 6, 7.
Petri, Zevrak, *Gagavuz Türküleri*, "Halkbilgisi Haberleri", 1939, Sayı: 87.
Salman, Mustafa, *Bazı Türküler*, "Kaynak Dergisi", 1937, Sayı: 56.
—, *Ağlasun Türküleri*, "Burdur Halkevi Dergisi", 1939, Sayı: 6.
Saraçoğlu, Burhan, *Gelin Okşaması*, "İnan Dergisi", 1942, Sayı: 60.
— *Maya ve Maniler*, "Karacadağ Dergisi (Diyarbakır)", 1938, Sayı: 4.
Selekler, Macit, *Bir Türkü*, "Türkakdeniz Dergisi", Antalya 1937, Sayı: 4.
Sezgin, Hüseyin, *Bozkır ve Söğüt Türküleri*, "Köy Enstitüleri Dergisi", 1946, Sayı: 1.
Söymen. N. *Bir Hapishane Türküsü*, "Fikirler Dergisi", 1943, Sayı: 242, 243.
Su, Kâmil, *Eski Tarihlerde Abacılık*, "Kaynak Dergisi 1937, Sayı: 50.
Süslü, M. Yavuz, *Konya'da Türkmenler*, "Konya Dergisi", 1942, Sayı: 41, 42, 52, 58, 59, 64, 65.

— *Ermenek Beşik Ninnileri*, "Konya Dergisi", 1943, Sayı: 49.
Tanyel Ruhi, *Fidayda Türküleri*, "Çorumlu Dergisi", 1938, Sayı: 2.
Tarım, C. Hakkı, *Kırşehir*, "Ülkü", 1943, Sayı: 49.
Tezel, Naki, *Dinar Türküleri*, "Halkbilgisi Haberleri", 1941, Sayı: 111.
Tıflı, Tevfik, *Isparta Çevresi Türküleri*, "Ün Dergisi", 1943, Sayı: 114, 118, 120, 122.
Tolga, T. Hayrettin, *Cönklerden Türküler*, "İnan Dergisi", 1942, Sayı: 58.
—, *Epik Halk Türküleri*, "İnan Dergisi", 1942, Sayı: 59.
Topçugil, Vahit, *Nisbetsiz Evlenmelere Dair Üç Türkü*, "H.B.H.", 1939, Sayı: 96.
Totaysalgır, Gaffar, *Arnava Köyü*, "Konya", 1943, Sayı: 52.
Tuğrul, Mehmet, *Üçkuyu Köyü*, "Ülkü", 1943, Sayı: 50.
—, *Türkülerin Bazı Hususiyetleri*, "Ülkü", 1942, Sayı: 17.
—, *Tunceli Halk Türküleri*, "Karacadağ", 1937, Sayı: 29,
Uğur, Sait, Türküler, "İçel Dergisi", 1939, Sayı: 20.
—, *Türküler ve Destanlar*, "İçel Dergisi", 1940, Sayı: 24.
—, *Saya Bayramı*, "Ülkü", 1943, Sayı: 31.
Ünüvar, Rahim, *Hasanoğlan Köyünden Derlemeler*, "Köy Enstitüleri Dergisi", 1946, Sayı: 1.
Vural, N. A.... *Türkü*, "Ortayayla Dergisi (Sivas)", 1937, Sayı: 10, 11.
Vural, Tevfik, *Folklor Gecesi*, "İnan (Trabzon)", 1942, Sayı: 2.
Y. Mazhar.... *Aşar ve Salma Hk.'da Türkü*, "Taşpınar", 1934, Sayı: 19.
Y. R. R....., *Bursa'da Halk Türküleri*, "Uludağ", 1940, Sayı: 28.
Yanbay, Kemal, *Tarih Sahnesinde Gençosman*, "İnan (Trabzon) Dergisi", 1942, Sayı: 3.
Yersel, F. Şükrü, *Bir Güzel Geçiyor*, "Halkevi (Eskişehir)", 1932, Sayı: 3.
—, *İki Destan Bir Türkü*, "Halkevi (Eskişehir)", 1935, Sayı: 30, 32.
Yalgın, Rıza, *Cihan Harbi Hk. Türküler*, "Görüşler", 1939, Sayı: 22.
Yalman, A. Rıza, *Bulgar Dağından Göç*, "Halkbilgisi Haberleri", 1934, Sayı: 35.
Yılmaz, A., *Bergama Türküleri*, "Halkbilgisi Haberleri", 1939, Sayı: 87.
Yılmaz, Numan, Yalvaç İlçe Merkezinden Türküler, "Ün (Isparta) Dergisi", 1938, Sayı: 49.

DİZİN

Kişi Adları Dizini

Adıgüzel, Mustafa 57
Ahmet, Talat 59, 60, 61, 76
Aydın, Ayşe 58
Başgöz, İlhan 26, 74, 75
Boratav, Pertev Naili 25, 26, 59, 60, 62, 72, 76
Çağlar, Behçet Kemal 62
Çuvak, Raif 52
Eraslan, Nurettin 68, 76
Eroğlu, F. 26, 73
Grieg 30
Goethe 39
Gökçe, Hanife 58
Güllü, Sıdıka 58
Gynt, Peer 30
İbsen 30
Karacaoğlan 41
Kerem ile Aslı 45
Kopan, Ayşe 58
Koparan, Ayşe 58
Köroğlu 72
Murad IV 51, 52
Nur, Rıza 61
Pir Sultan Abdal 71, 76
Rıza Tevfik 29, 30, 59
Salim Ağa 57, 58
Solveig 30
Sponntané 33
Şakir, M. 58
Şinik, Hatice 58
Tatar, Münevver 58, 63
Tatar, Şahize 58
Tecer, Ahmet Kutsi 57, 58
Tuğrul, Mehmet 26, 71, 72, 76
Yunus Emre 39

Yer Adları Dizini

Abcuğa köyü 81
Ağcababa Kayası 50
Ahur 73
Arapkir 49, 51, 53, 73, 106, 107
Avaz Dağları 77, 101
Çemişgezek 49
Çit Çayı 51
Çit köyü 51, 52, 53, 54, 57
Dersim 49, 77
Divrik 58
Elaziz 75, 76
Fırat 36, 48, 87, 91, 97
Gecegü 115
Gemerek 74
Hotar 48
Kemaliye 26, 48, 53, 54
Munzur 48, 69, 83, 92, 99, 105
Ovacık 73
Pertek 49
Sarıçiçek 50
Sine Kayası 50
Vank Köprüsü 68

SÖZLÜK

1. Kânun: Kış mevsiminin ilk ayının (ocak ile aralık) birinci günü.

ALAGÖZLÜ: Eğin'e özgü bir mani türüdür. Ayrı bir ezgisi ve öbür manilerden farklı bir yapısı vardır. 11 hecelidir. Kutadgu Bilig'de, yer yer 11 heceli dörtlüklere rastlanır. Ne ki, bunlar, ilk iki dizelerinin son iki dizelerini tamamlaması yüzünden, ayrıca arzun (faûlün / faûlün / faûlün / faûl) dizisiyle yazılmasından dolayı mani değillerdir. Bunlar, belki de, (failâtün / failâtün / failâtün / failün) dizisiyle yazılan ve İran rübâilerinden alınan tuyuğların ilk biçimleridir. Eğin'in alagözlü'sü 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Türkü'nün, 4-4-3 düzeninde de değildirler. 11'li halk şiirlerinin durak düzelerini gösterirler ve de ilk iki dizeleri 'dolgu' değildir. Bir koşmadan kopmuş olabilirler, ya da birer tuyuğ uygulamasıdırlar.

alelitlak: Genel olarak, salt, kesinlikle.

Alelûmum: Genellikle.

Alemşumul: Evrensel, dünya ölçüsünde, dünyayı içermiş.

ânatile: Zamanlarıyla.

âri: 1. sız, siz, 2. çıplak, özgür, 3. Hint-Avrupa dil ailesinden olan ırk, 4. Evet.

avdet: Geri dönme.

beynelmilel: Uluslararası.

bizatihi: Kendisi, kendinden.

efkârı umumiye: Kamu oyu.

ekzotik: Yabancı yere ait.

enin: İnleme, inilti.

esbab-ı mücibe: Gerekçe.

esbab-ı mücire: Zorlayan, zorlayıcı nedenler.

fariğ: Vazgeçmiş çekilmiş, rahat, hoş.

feragat: Vazgeçme.

fevkattabiî: Olağanüstü.

figan: Çığlık.

filhakika: Gerçekten.

firak: Ayrılık, ayrı düşme.

haiz: Malik, sahip.

husul: Üreme, türeme, çıkma.

hülâsa: Özet, öz.

ıttırat: Birbirine uyup gitmek. Biteviye, bidüziye.

ikbal: 1. baht, talih 2. arzu, istek.

ilhim: Aynı biçimde.

iltica: Koşup, kaçıp birine sığınma.

inhisar: Yalnız bir şey ya da

bir kimseye bırakılma.
inkisar: Kırılma, ilenme.
inkişaf: Açılma, meydana çıkma.
intişar: Yayılma, dağılma. Üreme.
intizar: İlenmek, ilenç.
istifham: Soru.
istisal: Üretim.
kat'i, kat'iyye: Kestirme, kesin.
kethüda: Kâhya.
konkre: Somut.
konvansiyon: Örf, adet anlaşma.
kurb: Yakınlık.
kusva: Son derecede bulunan. Nihayet, son.
külli: pek çok, tümel.
maişet: Geçim.
mânia: 1. men eden şey, angüzel, özgür 2. zorluk.
mazmun: Kavram, ince söz.
mebzul: Bol.
medyun: Borçlu.
mehaz: Kaynak.
menfa: Sürgün.
mesabe: Derece, kadar.
mesame: Gözenek.
meşum: Uğursuz.
metruk: Terkedilmiş, bırakılmış.
metrûke: Bırakılmış.
mezc: Katma, karıştırma.
mihver: Eksen.
muhakeme: Taşıma, ulaştırma, aktarma.
muhdut: Sınırlı.
muhtasar: Kısa.
mukabil: Karşı karşıya gelen.
mukadime: Önsüz, başlangıç.
mutavassıt: Araya giren, aracı.
mutavassıt: Aracı.
mutena: Özenilmiş, seçkin.
muvakkat: Belirli bir vakte mahsus. Sürekli olmayan, geçici.
muvakkat: Geçici, süreksiz.
mücerret: Soyut.
müdekkik: İnceleyici.
müessir: Etki yapan, iz bırakan.
mülâhaza: Dikkatle bakma.
mümasil: Benzeyen.
münaferet: Soğukluk.
münakale: Ulaşım.
mürekkeb: İki ya da daha fazla şeyin karışmasından meydana gelen.
müsavi: Aynı hal ve derecede bulunan. Eşit.
müsebbib: Sebep olan, icâdeden.
müstahsil: Üretici, yetiştirici.
müşahede: Gözle görme.
müşahhas: Somut.
mütalâa: Bir işi iyice düşünme.
müteaddit: Birbirine yardım eden.
mütenakız: Zıt olan.

nâkıs: Eksik. Noksan.
nefha: Üfürük, karın şişmesi, şişkinlik.
patriarkal: Ataerkil.
rabıta: Bağlantı, ilinti, ilişti.
realite: Gerçek.
sarih: Açık, belirgin.
serlavha: Yazı başlığı.
serzeniş: Başa kakma,takaza.
sıklet: Ağırlık.
sitemdide: Haksızlık görmüş, zulme uğramış.
şeamet: Uğursuzluk.
taaddüt: Çoğalma, artma.
tagallüb: Zorla hüküm sürme.
tagallüp: Zorbalık,.
tahatür: Hatırlama.
tahkiye: Hikaye etme, anlatış.
teçhiz: Gerekli şeyleri tamamlama. Donatma, donatım.
tedai: çağrışım.
teellüm: Kederlenme. Eseflenme.
tefekkür: Düşünme, düşünü.
tehhassüs: Duygulanma.
tekâmül: Olgunlaşma, evrim.
teksif: Koyu veya sık yapma.
telakki: Alma, kabul etme.
telmih: Anıştırma.
tenevvü: Çeşitleme.
teraküm: Birikme, toplanma, yığılma.
terekküp: Bileşme, bileşim.
terkib: Birkaç sesi karıştırıp meydana getirme.
tetkik: Araştırma.
tevatür: Yaygın söylenti.
teyit: Doğrulama, sağlamlaştırma.
vahdet: Birlik.
vahi: Boş.
vahidi kıyasi: Birim.
vakıa: Gerçek, olay olgu.
vazıh: Açık seçik.
vüsat: Genişlik uzman.
yeknasak: Tekdüze, biteviye.
yekûn: Bütün, toplam.
zahiren: görünüşte, görünüşe göre, göründüğü gibi.
ZARİF ŞİŞESİ: Türkçe'de, 'gönül' çabuk kırılan bir öğedir. Yürek, kalp, ruh ve duyum merkezi olarak kullanılır 'Kalp yıkmak kolaydır, yazmak zordur'; 'gönül bir çift sözle kırırsın, bir ömür boyu hizmetle onaramazsın'. Bu Eğin türküsünde de, gönlün bu niteliklerinden yararlanılıyor. Anadolu'nun türkülerinde, bu imge, yalnız ve manilerde bulunuyor. Bu açıdan dikkate alınmalıdır. İnce, gizli ve gizemli bir sevgiyi anlatması açısından, önemli bir imge.
zevce: Eş.

Enver Gökçe 1920 yılında Erzincan'ın Kemaliye (Eğin) ilçesine bağlı Çit köyünde doğdu. 1929 yılında ailesiyle birlikte Ankara'ya göç etti. İlk, orta, lise öğrenimini Ankara'da sürdürdü ve 1948 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 1940 yılında şiir yazmaya başladı. İlk şiiri Ankara'da çıkan Yurt ve Dünya dergisinde yayınlandı. 1948 yılında Türkiye Gençler Derneği'ne üye olduğu için tutuklandı. Üç aylık bu tutukluluğun ardından, 1951 yılındaki Türkiye Komünist Partisi'ne yönelik büyük tevkifatta yeniden tutuklandı. İki yıl Sansaryan Han'da hücrede tutuldu ve ağır işkenceler gördü. Toplam yedi yıl hapis yattı, iki yıl da sürgünde yaşadı. Hücrede geçirdiği yıllarda yakalandığı hastalık, hayatının sonuna kadar yakasını bırakmadı ve şairin erken ölümüne yol açtı. Son günlerini Ankara'da, Seyranbağları huzurevinde geçirdi. 19 Kasım 1981 günü, aramızdan ayrılan Enver Gökçe'nin bütün eserleri, yayınevimizce yayınlanmaktadır.

KAPAK DESENİ: PA. TASSUS

"Eğinli Enver Gökçe ile, onun kuşağından ve daha sonraki kuşaktan şairler kadar nice hikâyeci ve romancılarımız, Eğin türkülerinin dilini, anlatımını daha da güçlendirerek, topraklarından koparılmış insanlarımızın acı-tatlı gerçeklerini, yurtiçi ve yurtdışı gurbetlerdeki alın yazılarını yazıya döktüler. Demek istiyorum ki, 'Eğin Türküleri' konusu, kültür sosyolojisi, folklor, karşılaştırmalı halk ve aydın edebiyatları alanlarında araştırmalara girişecek olanlar için bu bakımdan da bir çıkış noktası değerindedir. Enver Gökçe'nin derleme ve incelemesinin yayınlanmasında bu düşünce ile de yarar görüyorum."

Pertev Naili Boratav

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 975-6865-81-4

9 799756 865810